คำนำ

กองตำรามหามกุฏ ฯ มีหน้าที่รับผิดชอบ และดำเนินการ เกี่ยวกับตำราเรียนและแบบประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายธรรมและบาลี เมื่อมีเจ้าหน้าที่กองตำราหรือท่านผู้อื่นใด ได้รวบรวมหรือเรียบเรียงแต่งตำราเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนา และมอบลิขสิทธิ์ให้มหามกุฏ ฯ ทางเจ้าหน้าที่กองตำราได้ตรวจพิจารณา เมื่อเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา และพุทธศาสนิกชนผู้สนใจ ก็ดำเนินการพิมพ์เป็นหนังสือตำราเรียน หรือแบบประกอบตามแต่กรณี

ท่านเจ้าคุณพระอมรมุนี (ศิลา สิทฺธิธมฺโม ป.ธ. ๘) วัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพมหานคร ได้รวบรวมเรียบเรียงและแปลธัมมปทัฏฐกถา โดยวิธียกศัพท์แปล เฉพาะที่ยากเป็นขอดเป็นปม ที่นักหนังสือเรียกว่า " แก่ง " ว่า " ที่เล่น " หนังสือ ดังนั้นจึงตั้งชื่อว่า " คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถายกศัพท์แปล " และได้จัดทำไว้ครบทั้ง ๘ ภาค เป็นสำนวนแปลที่แปลกกว่าสำนวนแปลของโบราณาจารย์ เหมาะแก่นักเรียนในยุคนี้ และมอบลิขสิทธิ์ให้แก่มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อพิมพ์เป็นตำราสำหรับกุลบุตรศึกษาเล่าเรียนสืบต่อไป กองตำรามหามกุฏ ฯ ขอขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระอมรมุนี (ศิลา สิทฺธิธมฺโม ป.ธ. ๘) ไว้ ณ โอกาสนี้ เป็นอย่างยิ่ง.

กองตำรา

มหากุฏราชวิทยาลัย

๓๐ มีนาคม ๒๕๑๘

คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถา
ยกศัพท์แปล ภาค ๕

๑. ๓/๑๔ ตั้งแต่ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อโห โอ กมฺมํ อ. กรรม จูเฬกสาฏกสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่า จูเฬกสาฏก อจฺฉริยํ เป็นกรรมน่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น (โส จูเฬกสาฏโก) อ. พราหมณ์ชื่อว่าจูเฬกสาฏกนั้น ลภิ ได้แล้ว สพฺพจตุกฺกํ ซึ่งหมวดสี่แห่งวัตถุทั้งปวง มุหุตฺตํเอว ครู่เดียวนั่นเทียว วิปาตก อ. ผล กลฺยาณกมฺเมน อันกรรมอันงาม กเตน อันพราหมณ์กระทำแล้ว เขตฺตฏฺฐาเน ในที่อันเป็นเนื้อนา อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว ทินฺโน ให้แล้ว อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่ง

ประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลยัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุติเต กราบทูลแล้ว วติวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สเจ ถ้าว่า อยํ เอกสาฏโก อ. พราหมณ์ชื่อว่าเอกสาฏกนี้ อสกฺขิสฺส จักได้อาจแล้ว ทาตุํ เพื่ออันถวาย มยฺหํ แก่เรา ปฐมยาเม ในยามที่หนึ่งไซร้ อลภิสิส จักได้ได้แล้ว สพฺพโสฬสกํ ซึ่งหมวดสิบหกแห่งวัตถุทั้งปวง สเจ ถ้าว่า (อยํ เอกสาฏโก) อ. พราหมณ์ชื่อว่าเอกสาฏกนี้ อสกฺขิสฺส จักได้อาจแล้ว ทาตุํ เพื่ออันถวาย (มยฺหํ) แก่เรา มชฺฌิมยาเม ในยามอันมีในท่ามกลางไซร้ อลภิสฺส จักได้ได้แล้ว สพฺพฏฺจกํ ซึ่งหมวดแปดแห่งวัตถุทั้งปวง ปน แต่ว่า เอโส เอก-สาฏโก อ. พราหมณ์ชื่อว่าเอกสาฏกนี้ ลภิ ได้แล้ว สพฺพจตุกฺกํ ซึ่งหมวดสี่แห่งวัตถุทั้งปวง (ตสฺส สาฏกสฺส อตฺตนา) ทินฺนตฺตา เพราะความที่แห่งผ้าสาฏกนั้น เป็นผ้าอันตนถวายแล้ว พลวปจฺจูเส ในกาลเป็นที่กำจัดเฉพาะซึ่งมืดอันมีกำลัง หิ จริงอยู่ กลฺยาณกมฺมํ อ. กรรมอันงาม กโรนฺเตน ปุคฺคเลน อันบุคคลผู้เมื่อกระทำ อุปฺปนฺนจิตฺตํ อหาเปตฺวา ไม่ยังจิตอันเกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมแล้ว กาตพฺพํ พึงกระทำ ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว หิ ด้วยว่า กุสลํ อ. กุศล กตํ อันบุคคลกระทำแล้ว ทนฺธํ ช้า ททมานํ เมื่อจะให้ สมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติ ททาติ ย่อมให้ ทนฺธํเอว ช้านั่นเทียว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น กลฺยาณ-กมฺมํ อ. กรรมอันงาม (ปุคฺคเลน) อันบุคคล กาตพฺพํ พึงกระทำ จิตฺตุปฺปาทสมนนฺตารํเอว ในลำดับแห่งความเกิดขึ้นแห่งจิตนั่นเทียว

อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล อภิตฺถเรถ พึงขวนขวาย
กลฺยาเณ กมฺเม ในกรรมอันงาม นิวารเย พึงห้าม
จิตฺตํ ซึ่งจิต ปาปา จากความชั่ว หิ เพราะว่า
(ปุคฺคลสฺส) เมื่อบุคคล กรโต กระทำอยู่ ปุญฺญํ
ซึ่งบุญ ทนฺธํ ช้า มโน อ. ใจ รมติ ย่อมยินดี
ปาปสฺมึ ในความชั่ว อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า กเรยฺย พึงกระทำ ตุริตตุริตํ ด่วน ๆ คือว่า สีฆสีฆํ เร็ว ๆ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อภิตฺถเรถ อิติ ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ (กุสลํ) อ. กุศล จิตฺเต ครั้นเมื่อจิตว่า อหํ อ. เรา กริสฺสามิ จักกระทำ สลากภตฺตทานาทีสุ กุสเลสุ ในกุศล ท. มีการถวายซึ่งภัตรตามสลากเป็นต้นหนา กุสลํ ซึ่งกุศล กิญฺจิเอว บางอย่างนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว อญฺเญ ชนา อ. ชน ท. เหล่าอื่น น ลภนฺติ จะไม่ได้ โอกาสํ ซึ่งโอกาส ยถา โดยประการใด คิหินา อันคฤหัสถ์ กาตพฺพํ พึงกระทำ ตุริตตุริตํเอว ด่วน ๆ นั่นเทียว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา (กริสฺสามิ) จักกระทำ ปุเร ในก่อน อหํ อ. เรา (กริสฺสามิ) จักกระทำ ปุเร ในก่อน อิติ ดังนี้ เอวํ

โดยประการนั้น ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง (กุสลํ) อ. กุศล ปพฺพชิเตน อันบรรพชิต กโรนฺเตน ผู้เมื่อกระทำ อุปชฺฌายวตฺตาทีนิ วตฺตานิ ซึ่งวัตร ท. มีวัตรเพื่ออุปัชฌาย์เป็นต้น อทตฺวา ไม่ให้แล้ว โอกาสํ ซึ่งโอกาส อญฺญสฺส ภิกฺขุโน แก่ภิกษุรูปอื่น กาตพฺพํ พึงกระทำ ตุริตตุริตํเอว ด่วน ๆ นั่นเทียว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา (กริสฺสามิ) จักกระทำ ปุเร ในก่อนอหํ อ. เรา (กริสฺสามิ) จักกระทำ ปุเร ในก่อน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล นิวารเย พึงห้าม จิตฺตํ ซึ่งจิต กายทุจฺจริตาทิโต ปาปกมฺมโต วา จากกรรมอันลามก มีการประพฤติชั่วด้วยกายเป็นต้นหรือ อกุสลจิตฺตุปฺปาทโต วา หรือว่าจากความเกิดขึ้นแห่งจิตอันเป็นอกุศล สพฺพฏฺฐาเน ในที่ทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปาปา จิตฺตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด (จินฺเตนฺโต) คิดอยู่ เอวํ อย่างนี้ว่า อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักให้ กริสฺสามิ จักกระทำ (ผลํ) อ. ผล สมฺปชฺชิสฺสติ จักถึงพร้อม เม แก่เรา นุ โข หรือหนอแล (อุทาหุ) หรือว่า (ผลํ) อ. ผล โน (สมฺปชฺชิสฺสติ) จักไม่ถึงพร้อม (เม) แก่เรา อิติ ดังนี้ กโรติ ชื่อว่าย่อมกระทำ ปุญฺญํ ซึ่งบุญ ทนฺธํ ช้า จิกฺขลมคฺเคน คจฺฉนฺโต ปุคฺคโล วิย ราวกะ อ. บุคคล เดินไปอยู่ ตามหนทางอันลื่น ปาปํ อ. ความชั่ว ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น ลภติ ย่อมได้ โอกาสํ

ซึ่งโอกาส เอกสาฏกสฺส มจฺเฉรสหสฺสํ (โอกาสํ ลภนฺตํ) วิย ราวกะ
อ. พันแห่งความตระหนี่ ของพราหมณ์ชื่อว่าเอกสาฏก ได้อยู่ซึ่งโอกาส
อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ มโน อ. ใจ อสฺส
ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น รมติ ย่อมยินดี ปาปสฺมิ ในความชั่ว หิ
เพราะว่า จิตฺตํ อ. จิต รมติ ย่อมยินดี กุสลกมฺเม ในกรรมอันเป็น
กุศล กุสลกมฺมกรณกาเลเอว ในกาลอันเป็นที่กระทำซึ่งกรรมอันเป็น
กุศลนั่นเทียว มุจฺจิตฺวา พ้นแล้ว ตโต กุสลกมฺมกรณกาลโต จากกาล
อันเป็นที่กระทำซึ่งกรรมอันเป็นกุศลนั้น ปาปนินฺนํเอว เป็นจิตน้อม
ไปแล้วในความชั่วนั่นเทียว โหติ ย่อมเป็น หิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส)
แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ทนฺธํ หิ กรโต อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอนาถปิณฑิกเศรษฐี

๒. ๑๒/๑๕ ตั้งแต่ อนาถปิณฺฑิโก จินฺเตสิ อยํ เทวตา เป็นต้นไป.

อนาถปิณฺฑิโก อ. เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิก จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อยํ เทวตา อ. เทวดานี้ ทณฺฑกมฺมํ เม กตํ อิติ วทติ จ ย่อมกล่าวว่า อ. ทัณฑกรรม อันข้าพเจ้า กระทำแล้ว ดังนี้ด้วย อตฺตโน โทสํ ปฏิชานาติ จ ย่อมปฏิญญา ซึ่งโทษ ของตนด้วย อหํ อ. เรา ทสฺเสสฺสามิ จักแสดง นํ เทวตํ ซึ่งเทวดานั้น สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อิติ ดังนี้ ฯ โส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนั้น เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ เทวตํ ซึ่งเทวดานั้น สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตาย เทวตาย กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันเทวดานั้นกระทำแล้ว สพฺพํ ทั้งปวง ฯ เทวตา อ. เทวดา นิปติตฺวา หมอบลงแล้ว ปาเทสุ ใกล้พระบาท ท. สตฺถุ ของพระ-ศาสดา สิรสา ด้วยศีรษะ (วตฺวา) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วจนํ อ. คำ ปาปกํ อันลามก ยํ ใด มยา อันข้าพระองค์ อชานิตฺวา ไม่ทราบแล้ว คุเณ ซึ่งพระคุณ ท. ตุมฺหากํ ของพระองค์ ท. วุตฺตํ กล่าวแล้ว (อตฺตโน) อนฺธพาลตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ทั้งบอกทั้งเขลา ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ขมถ ขอจงทรงอดทน ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น เม แก่ข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้

สตฺถารํ ยังพระศาสดา ขมาเปตฺวา ให้ทรงอดโทษแล้ว มหาเสฏฺฐี ยังมหาเศรษฐี ขมาเปสิ ให้อดโทษแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา โอวทนฺโต เมื่อจะทรงโอวาท เสฏฺฐึ จ- เอว ซึ่งเศรษฐีด้วยนั่นเทียว เทวตํ จ ซึ่งเทวดาด้วย กลฺยาณ- ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากวเสนเอว ด้วยอำนาจแห่งผล ของกรรม ท. ทั้งงามทั้งลามกนั่นเทียว วตฺวา ตรัสแล้วว่า คหปติ ดูก่อนคฤหบดี ปาปปุคฺคโลปิ แม้ อ. บุคคลผู้ลามก อิธ โลเก ในโลกนี้ ปสฺสติ ย่อมเห็น ภทฺรานิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. อันเจริญ ปาปํ กมฺมํ อ. กรรมอันลามก น ปจฺจติ ย่อมไม่เผล็ดผล ยาว เพียงใด ตาว เพียงนั้น ปน แต่ว่า ยทา ในกาลใด ปาปํ กมฺมํ อ. กรรมอันลามก อสฺส ปาปปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้ลามกนั้น ปจฺจติ ย่อมเผล็ดผล ตทา ในกาลนั้น (โส ปาปปุคฺคโล) อ. บุคคลผู้ลามกนั้น ปสฺสติ ย่อมเห็น ปาปํเอว กมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามกนั่นเทียว ภทฺรปุคฺคโลปิ แม้ อ. บุคคล ผู้เจริญ ปสฺสติ ย่อมเห็น ปาปานิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. อันลามก ภทฺรํ กมฺมํ อ. กรรมอันเจริญ น ปจฺจติ ย่อมไม่เผล็ดผล ยาว เพียงใด ตาว เพียงนั้น ปน แต่ว่า ยทา ในกาลใด ภทฺรํ กมฺมํ อ. กรรมอันเจริญ อสฺส ภทฺรปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้เจริญนั้น ปจฺจติ ย่อมเผล็ดผล ตทา ในกาลนั้น (โส ภทฺรปุคฺคโล) อ. บุคคลผู้เจริญ นั้น ปสฺสติ ย่อมเห็น ภทฺรํเอว กมฺมํ ซึ่งกรรมอันเจริญนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา

เหล่านี้ว่า

ปาปี กมฺมํ อ. กรรมอันลามก น ปจฺจติ
ย่อมไม่เผล็ดผล ยาว เพียงใด ปาโปปิ ปุคฺคโล
อ. บุคคลผู้แม้ลามก ปสฺสติ ย่อมเห็น ภทฺรํ กมฺมํ
ซึ่งกรรมอันเจริญ (ตาว) เพียงนั้น จ แต่ว่า ยทา
ในกาลใด ปาปี กมฺมํ อ. กรรมอันลามก ปจฺจติ
ย่อมเผล็ดผล อถ ในกาลนั้น (ปาโป ปุคฺคโล)
อ. บุคคลผู้ลามก ปสฺสติ ย่อมเห็น ปาปานิ กมฺมานิ
ซึ่งกรรม ท. อันลามก ภทฺรํ กมฺมํ อ. กรรม
อันเจริญ น ปจฺจติ ย่อมไม่เผล็ดผล ยาว เพียงใด
ภทฺโรปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้แม้เจริญ ปสฺสติ
ย่อมเห็น ปาปี กมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามก (ตาว)
เพียงนั้น จ แต่ว่า ยทา ในกาลใด ภทฺรํ กมฺมํ
อ. กรรมอันเจริญ ปจฺจติ ย่อมเผล็ดผล อถ
ในกาลนั้น (ภทฺโร ปุคฺคโล) อ. บุคคลผู้เจริญ
ปสฺสติ ย่อมเห็น ภทฺรานิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม
ท. อันเจริญ อิติ ดังนี้ ฯ

ยุตฺตปุคฺคโล อ. บุคคลผู้ประกอบแล้ว ปาปกมฺเมน ด้วยกรรมอันลามก กายทุจฺจริตาทินา มีความประพฤติชั่วด้วยกายเป็นต้น ปาโป อิติ ชื่อว่าบุคคลผู้ลามก ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ หิ ก็ โสปิ

ปาปปุคฺคโล อ. บุคลผู้ลามกแม้นั้น อนุภวมาโน เมื่อเสวย สุขํ ซึ่งความสุข นิพฺพตฺตํ อันบังเกิดแล้ว ปุริมสุจริตานุภาเวน ด้วยอานุภาพของความประพฤติดีอันมีในก่อน ปสฺสติ ชื่อว่าย่อมเห็น ภทฺรํปิ กมฺมํ ซึ่งกรรมแม้อันเจริญ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตํ ปาปกมฺมํ อ. กรรมอันลามกนั้น ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น น เทติ ย่อมไม่ให้ วิปากํ ซึ่งผล ทิฏฺฐธมฺเม วา ในธรรมอันอันตนเห็นแล้วหรือ สมฺปราเย วา หรือว่าในภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อม ยาว เพียงใด (โส ปาปปุคฺคโล) อ. บุคคลผู้ลามกนั้น (ปสฺสติ) ย่อมเห็น (ภทฺรํ กมฺมํ) ซึ่งกรรมอันเจริญ (ตาว) เพียงนั้น ปน แต่ว่า ยทา ในกาลใด ตํ ปาปกมฺมํ อ. กรรมอันลามกนั้น ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น เทติ ย่อมให้ วิปากํ ซึ่งผล ทิฏฺฐธมฺเม วา ในธรรมอันตนเห็นแล้วหรือ สมฺปราเย วา หรือว่าในภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อม อถ ในกาลนั้น โส ปาโป อ. บุคคลผู้ลามกนั้น อนุโภนฺโต เมื่อเสวย ทิฏฺฐธมฺเม วิวิธา กมฺมกรณา จ ซึ่งกรรมกร อันมีอย่างต่าง ๆ ในธรรมอันอันตนเห็นแล้วเบื้องหน้าพร้อมด้วย ปสฺสติ ชื่อว่าย่อมเห็น ปาปานิเอว กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. อันลามกนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยาว ปาปํ น ปจฺจติ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. เนื้อความ ทุติยคาถาย ในพระคาถาที่สอง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ ยุตฺโต ปุคฺคโล

อ. บุคคลผู้ประกอบแล้ว ภทฺรกมฺเมน ด้วยกรรมอันเจริญ กายสุจริตา-
ทินา มีความประพฤติดีด้วยกายเป็นต้น ภทฺโร ชื่อว่าบุคคลผู้เจริญ
โสปิ ภทฺรปุคฺคโล อ. บุคคลผู้เจริญแม้นั้น อนุภวมาโน เมื่อเสวย
ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ นิพฺพตฺตํ อันบังเกิดแล้ว ปุริมทุจฺจริตานุภาเวน ด้วย
อานุภาพของความประพฤติชั่วอันมีในก่อน ปสฺสติ ชื่อว่าย่อมเห็น
ปาปํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามก ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตํ ภทฺรกมฺมํ อ. กรรมอันเจริญนั้น
ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น น เทติ ย่อมไม่ให้ วิปากํ ซึ่งผล
ทิฏฺฐธมฺเม วา ในธรรมอันอันตนเห็นแล้วหรือ สมฺปราเย วา หรือว่าใน
ภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อม ยาว เพียงใด (โส ภทฺรปุคฺคโล)
อ. บุคคลผู้เจริญนั้น (ปสฺสติ) ย่อมเห็น (ภทฺรํ กมฺมํ) ซึ่งกรรม
อันเจริญ (ตาว) เพียงนั้น ปน แต่ว่า ยทา ในกาลใด ตํ ภทฺรกมฺมํ
อ. กรรมอันเจริญนั้น เทติ ย่อมให้ วิปากํ ซึ่งผล อถ ในกาลนั้น
โส ภทฺโร อ. บุคคลผู้เจริญนั้น อนุภวมาโน เมื่อเสวย ทิฏฺฐธมฺเม
ลาภสกฺการาทิสุขํ จ ซึ่งความสุขอันบังเกิดแล้วจากอามิสมีลาภและ
สักการะเป็นต้น ในธรรมอันอันตนเห็นแล้วด้วย สมฺปราเย ทิพฺพสมฺปตฺติ-
สุขํ จ ซึ่งความสุขอันบังเกิดแล้วจากสมบัติอันเป็นทิพย์ ในภพเป็นที่ไปใน
เบื้องหน้าพร้อมด้วย ปสฺสติ ชื่อว่าย่อมเห็น ภทฺรานิเอว กมฺมานิ
ซึ่งกรรม ท. อันเจริญนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท
แห่งพระคาถาว่า ยาว ภทฺรํ น ปจฺจติ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริขาร

๓. ๑๔/๑๒ ตั้งแต่ โส ภิกฺขูหิ นนุ อาวุโส ปริกฺขาโร เป็นต้นไป.

โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ปริกฺขาโร นาม ชื่อ อ. บริขาร (ภิกฺขุนา) อันภิกษุ ปฏิสาเมตพฺโพ พึงเก็บงำ นนุ มิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ภิกฺขูหิ อันภิกษุ ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว วตฺวา กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ มยา กตํ กมฺมํ อ. กรรม อันอันผมกระทำแล้ว เอตํ นั่น อปฺปกํ เป็นกรรมมีประมาณน้อย (โหติ) ย่อมเป็น จิตฺตํ อ. จิต เอตสฺส ปริกฺขารสฺส ของบริขารนั่น น อตฺถิ ย่อมไม่มี จิตฺตํ อ. ความวิจิตร (เอตสฺส ปริกฺขารสฺส) ของบริขารนั่น นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ กโรติ ย่อมกระทำ ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ปุน อีก ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว กิริยํ ซึ่งกิริยา ตสฺส ภิกฺขุโน แห่งภิกษุนั้น สตฺถุ แด่พระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว ตํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ ฯ โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น สตฺถารา ปุจฺฉิโตปิ ผู้แม้อันพระศาสดาตรัสถามแล้ว อวมญฺญนฺโต อาห กราบทูลดูหมิ่นอยู่แล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียวว่า ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เอตํ ปพฺพํ อ. ข้อนั่น กึ เป็นอะไร (โหติ) ย่อมเป็น อปฺปกํ กมฺมํ อ. กรรมอันมีประ-

มาณน้อย มยา อันข้าพระองค์ กตํ กระทำแล้ว จิตฺตํ อ. จิต อสฺส ปริกฺขารสฺส ของบริขารนั้น น อตฺถิ ย่อมไม่มี จิตฺตํ อ. ความวิจิตร (ตสฺส ปริกฺขารสฺส) ของบริขารนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุหิ เอวํ กาตุํ อ. อันภิกษุ ท. กระทำ อย่างนี้ น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร ปาปกมฺมํ นาม ชื่อ อ. กรรมอันลามก (เกนจิ) อันใคร ๆ น อวมญฺญิตพฺพํ ไม่พึงดูหมิ่นว่า อปฺปกํ น้อย อิติ ดังนี้ หิ เหมือน อย่างว่า วิวฏมุขภาชนํ อ. ภาชนะอันมีปากอันเปิดแล้ว ฐปิตํ อัน บุคคลตั้งไว้แล้ว อชฺโฌกาเส ที่กลางแจ้ง เทเว ครั้นเมื่อฝน วสฺสนฺเต ตกอยู่ น ปูรติ ย่อมไม่เต็ม เอกพินฺทุนา ด้วยหยาดแห่งน้ำหยาดหนึ่ง กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น (เทเว) ครั้นเมื่อฝน วสฺสนฺเต ตกอยู่ ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ ปูรติเอว ย่อมเต็มนั่นเทียว (ยถา) ฉันใด ปุคฺคโล อ. บุคคล กโรนฺโต ผู้กระทำอยู่ ปาปกมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามก อนุปุพฺเพน มหนฺตํ ปาปราสึ กโรติเอว ย่อมกระทำ ซึ่งกองแห่ง กรรมอันลามก กองใหญ่ โดยลำดับนั่นเทียว เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ ภิกฺขุ กะภิกษุนั้น อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล มา อวมญฺเญถ อย่า พึงดูหมิ่น ปาปสฺส ซึ่งกรรมอันลามกว่า มตฺตํ ปาปกมฺมํ อ. กรรมอันลามก อันมีประมาณน้อย

น อาคมิสฺสติ จักไม่มาถึง (อิติ) ดังนี้ อุทกุมฺโภปิ แม้ อ. หม้อแห่งน้ำ ปูรติ ย่อมเต็ม อุทพินฺทุนิปาเตน ด้วยอันตกลงแห่งหยาดแห่งน้ำ (ยถา) ฉันใด พาโล อ. คนเขลา อาจินํ สั่งสมอยู่ (ปาปกมฺมํ) ซึ่งกรรมอันลามก โถกํ หน่อยหนึ่ง โถกํปิ แม้หน่อยหนึ่ง ปูรติ ย่อมเต็ม ปาปสฺส ด้วยกรรมอันลามก (เอวํ) ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า น อวชาเนยฺย ไม่ควรดูหมิ่น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า มาวมญฺเญถ อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปาปํ ซึ่งกรรมอันลามก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปาปสฺส อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล น อวชาเนยฺย ไม่ควรดูหมิ่น ปาปํ ซึ่งกรรมอันลามก เอวํ อย่างนี้ว่า ปาปํ กมฺมํ อ. กรรมอันลามก อปฺปมตฺตกํ อันมีประมาณน้อย เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว เอตํ ปาปกมฺมํ อ. กรรมอันลามกนั่น วิปจฺจิสฺสติ จักเผล็ดผล กทา ในกาลไร อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า น มตฺตํ อาคมิสฺสติ อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อรรถว่า กุลาลภาชนํ อ. ภาชนะอันเป็นวิการแห่งดิน ยงฺกิญฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง มุขํ วิวริตฺวา ฐปิตํ อันบุคคลเปิดแล้ว ซึ่งปาก ตั้งไว้แล้ว เทเว ครั้นเมื่อฝน วสฺสนฺเต ตกอยู่ ปูรติ ย่อมเต็ม นิปาเตน ด้วย

อันตกลง อุทกพินฺทุโน แห่งหยาดแห่งน้ำ เอเกกสฺสอปิ แม้หยาด
หนึ่งหยาดหนึ่ง ยถา ฉันใด พาลปุคฺคโล อ. บุคคลผู้เขลา อาจินนฺโต
สั่งสมอยู่ คือว่า วฑฺเฒนฺโต พอกพูนอยู่ ปาปํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามก
โถกํ หน่อยหนึ่ง โถกํปิ แม้หน่อยหนึ่ง ปาปสฺส กมฺมสฺส ปูรติเอว
ชื่อว่าย่อมเต็ม ด้วยกรรมอันลามกนั่นเทียว เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบทว่า อุทกุมฺโภปิ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องเศรษฐีชื่อพิฬาลปทกะ

๔. ๑๗/๑๖ ตั้งแต่ ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี จินฺเตสิ อหํ เป็นต้นไป.

เสฏฺฐี อ. เศรษฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า นาเม ครั้นเมื่อชื่อ มม ของเราว่า ตณฺฑุลาทีนิ วตฺถูนิ อ. วัตถุ ท. มีข้าวสารเป็นต้น อสุเกน นาม เสฏฺฐินา อันเศรษฐีชื่อโน้น คณฺหิตฺวา ถือเอาแล้ว อจฺฉราย ด้วยนิ้วมือ ทินฺนานิ ให้แล้ว อิติ ดังนี้ (เตน ปุริเสน) คหิตมตฺเต เป็นชื่อสักว่าอันบุรุษนั้นถือเอาแล้ว (สนฺเต) มีอยู่ อหํ อ. เรา อิมํ ปุริสํ ยังบุรุษนี้ มาเรสฺสามิ จักให้ตาย อิติ ดังนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น ปน ก็ อยํ ปุริโส อ. บุรุษนี้ กตฺวา กระทำแล้ว สพฺพสงฺคาหิกํ ให้เป็นของมีการสงเคราะห์ซึ่งวัตถุทั้งปวง วทติ ย่อมกล่าวว่า (ทานํ) อ. ทาน เยหิปิ ชเนหิ อันชน ท. แม้เหล่าใด มินิตฺวา ตวงแล้ว นาฬิกาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีทะนานเป็นต้น ทินฺนํ ให้แล้ว (ทานํ) อ. ทาน เยหิปิ ชเนหิ อันชน ท. แม้เหล่าใด คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อจฺฉราย ด้วยนิ้วมือ ทินฺนํ ให้แล้ว มหปฺผลํ อ. ผลอันใหญ่ โหตุ จงมี (เตสํ) ชนานํ แก่ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพสํ ทั้งปวง อิติ ดังนี้ สเจ ถ้าว่า อหํ อ. เรา เอวรูปํ ปุริสํ น ขมาเปสฺสามิ จักไม่ยังบุรุษผู้มีรูปอย่างนี้ให้อดโทษไซร้ เทวทณฺโฑ อ. อาชญาของเทวดา ปติสฺสติ

จักตก มตฺถเก บนกระหม่อม เม ของเรา อิติ ดังนี้ ฯ โส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนั้น นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า ตสฺส อุปาสกสฺส ของอุบาสกนั้น อาห กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ อ. ท่าน ขมาหิ ขอจงอดโทษ เม แก่ข้าพเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ จ อนึ่ง (โอ เสฏฺฐี) อ. เศรษฐีนั้น เตน อุปาสเกน ปุฏฺโฐ ผู้อันอุบาสกนั้นถามแล้วว่า อิทํ การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ อาโรเจสิ บอกแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น สพฺพํ ทั้งปวง ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ กิริยํ ซึ่งกิริยานั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว ทานเวยฺยาวฏิกํ ซึ่งบุคคลผู้ขวนขวายในทานว่า อิทํ การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ ฯ โส อุปาสโก อ. อุบาสกนั้น อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น สพฺพํ ทั้งปวง ปฏฺฐาย จำเดิม อตีตทิวสโต แต่วันอันล่วงไปแล้ว ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว นํ เสฏฺฐึ ซึ่งเศรษฐีนั้นว่า เสฏฺฐิ ดูก่อนเศรษฐี กิร ได้ยินว่า เอวํ อ. อย่างนั้นหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ. อย่างนั้น อิติ ดังนี้ (เตน เสฏฺฐินา) อันเศรษฐีนั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ปุญฺญํ นาม ชื่อ อ. บุญ (เกนจิ) อันใคร ๆ น อวมญฺญิตพฺพํ ไม่ควรดูหมิ่นว่า อปฺปกํ น้อย อิติ ดังนี้ ทานํ อ. ทาน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ทตฺวา ถวายแล้ว ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ มาทิสพุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทธเจ้า

ผู้เช่นดับด้วยเราเป็นประธาน น อวมญฺญิตพฺพํ ไม่พึงดูหมิ่นว่า อปฺปกํ น้อย อิติ ดังนี้ หิ ด้วยว่า ปณฺฑิตปุริสา อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ท. กโรนฺตา กระทำอยู่ ปุญฺํ ซึ่งบุญ อนุกฺกเมน ปุญฺเญน ปูรนฺติเอว ย่อมเต็ม ด้วยบุญ ตามลำดับ นั่นเทียว วิวฏมุขภาชนํ วิย ราวกะ อ. ภาชนะอันมีปากอันบุคคลเปิดแล้ว (ปูรนฺตํ) เต็มอยู่ อุทเกน ด้วยน้ำ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล มา อวมญฺเญถ อย่าพึง
ดูหมิ่น ปุญฺญสฺส ซึ่งบุญว่า มตฺตํ ปุญฺญํ อ. บุญ
อันมีประมาณน้อย น อาคมิสฺสติ จักไม่มาถึง
(อิติ) ดังนี้ อุทกุมฺโภปิ แม้ อ. หม้อแห่งน้ำ
ปูรติ ย่อมเต็ม อุทพินฺพุทนิปาเตน ด้วยอันตกลง
แห่งหยาดแห่งน้ำ (ยถา) ฉันใด ธีโร อ. ปราชญ์
อาจินํ สั่งสมอยู่ (ปุญฺญํ) ซึ่งบุญ โถกํ หน่อย-
หนึ่ง โถกํปิ แม้หน่อยหนึ่ง ปูรติ ย่อมเต็ม
ปุญฺญสฺส ด้วยบุญ (เอวํ) ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ปณฺฑิตมนุสฺโส อ. มนุษย์ผู้เป็นบัณฑิต กตฺวา กระทำแล้ว ปุญฺญํ ซึ่งบุญ มา อวมญฺเญถ อย่าพึงดูหมิ่น คือว่า น อวชาเนยฺย ไม่พึงดูแคลน ปุญฺญํ ซึ่งบุญ เอวํ อย่างนี้ว่า ปุญฺญํ อ. บุญ อปฺปมตฺตกํ อันมีประมาณน้อย มยา อันเรา กตํ

กระทำแล้ว มตฺตํ ปุญฺญํ อ. บุญอันมีประมาณน้อย น อาคมิสฺสติ จักไม่มาถึง วิปากวเสน ด้วยอำนาจแห่งผล เอวํ ปริตฺตกํ กมฺมํ กหํ ฐาเน มํ ทกฺขิสฺสติ วา อ. กรรมอันนิดหน่อย อย่างนี้ จักเห็น ซึ่งเรา ณ ที่ไหนหรือ อหํ ตํ กมฺมํ กหํ ฐาเน ทกฺขิสฺสามิ วา หรือว่า อ. เรา จักเห็น ซึ่งกรรมนั้น ณ ที่ไหน เอตํ กมฺมํ อ. กรรมนั่น วิปจฺจิสฺสติ จักเผล็ดผล กทา ในกาลไร อิติ ดังนี้ หิ เหมือนอย่างว่า กุลาลภชานํ อ. ภาชนะอันเป็นวิการแห่งดิน วิวริตฺวา ฐปิตํ อันบุคคลเปิดตั้งไว้แล้ว ปูรติ ย่อมเต็ม อุทกพินฺทุนิปาเตน ด้วยอันตกลงแห่งหยาดแห่งน้ำ นิรนฺตรํ มีระหว่างออกแล้ว ยถา ฉันใด ธีโร อ. ปราชญ์ คือว่า ปณฺฑิตปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต อาจินนฺโต สั่งสมอยู่ ปุญฺญํ ซึ่งบุญ โถกํ หน่อยหนึ่ง โถกํปิ แม้หน่อยหนึ่ง ปูรติ ชื่อว่าย่อมเต็ม ปุญฺญสฺส ด้วยบุญ เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพรานกุกกุฏมิตต์

๕. ๒๕/๔ ตั้งแต่ เทสนาวสาเน กุกฺกุฏมิตฺโต สทฺธึ เป็นต้นไป.

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา กุกฺกุฏมิตฺโต อ. นายพรานชื่อว่ากุกกุฏฏมิตต์ สทฺธึ พร้อม ปุตฺเตหิ จเอว ด้วยบุตร ท. ด้วยนั่นเทียว สุณิสาหิ จ ด้วยสะใภ้ ท. ด้วย อตฺตปญฺจทสโม ผู้มีตนเป็นที่สิบห้า ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดา-ปัตติผล ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา จริตฺวา เสด็จเที่ยวไปแล้ว ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว วิหารํ สู่พระวิหาร ปจฺฉา-ภตฺตํ ในภายหลังแต่กาลแห่งภัต ฯ อถ ครั้งนั้น อานนฺทตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าอานนท์ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว นํ ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. คมิตฺถ เสด็จไปแล้ว กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อชฺช ในวันนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ (อหํ) อ. เรา (คจฺฉึ) ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก กุกฺกุฏมิตฺตสฺส ของนายพรานชื่อว่ากุกกุฏมิตต์ อิติ ดังนี้ ฯ (อานนฺทตฺเถโร) อ. พระเถระชื่อว่าอานนท์ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (โส กุกฺกุฏมิตฺโต) อ. นายพรานชื่อว่ากุกกุฏ-มิตต์นั้น โว อันพระองค์ ท. กโต ทรงกระทำแล้ว อการโก ให้

เป็นผู้ไม่กระทำ ปาณาติปาตกมฺมสฺส ซึ่งกรรมคือปาณาติบาตหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ อาม เออ (โส กุกฺกุฏมิตฺโต) อ. นายพรานชื่อว่า กุกกุฏมิตต์นั้น (มยา) อันเรา (กโต) กระทำแล้ว (อการโก) ให้เป็นผู้ไม่กระทำ (ปาณาติปาตกมฺมสฺส) ซึ่งกรรมคือปาณาติบาต โส กุกฺกุฏมตฺโต อ. นายพรานชื่อว่ากุกกุฏมิตต์นั้น อตฺตปญฺจทสโม ผู้มีตนเป็นที่สิบห้า ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อจลสทฺธาย ในศรัทธา อันไม่หวั่นไหว นิกฺกงฺโข เป็นผู้มีความสงสัยออกแล้ว ตีสุ รตเนสุ ในรนตะ ท. ๓ หุตฺวา เป็น อการโก เป็นผู้ไม่กระทำ ปาณาติปาต-กมฺมสฺส ซึ่งกรรมคือปาณาติบาต ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาหํสุ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภริยาปิ แม้ อ. ภรรยา อสฺส กุกฺกุฏมิตฺตสฺส ของนายพรานชื่อว่า กุกกุฏมิตต์นั้น อตฺถิ มีอยู่ นนุ มิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ สา กุลธีตา อ. นางกุลธิดานั้น กุลเคเห กุมาริกา ว เป็น เด็กหญิงในเรือนแห่งตระกูลเทียว หุตฺวา เป็น ปตฺตา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดาปัตติผล อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า กิร ได้ยินว่า ภริยา อ. ภรรยา กุกฺกุฏมิตฺตสฺส ของนายพรานชื่อว่ากุกกุฏมิตต์ ปตฺวา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดาปัตติผล (อตฺตโน) กุมาริกกาเลเอว ในกาลแห่งตนเป็นเด็กหญิงนั่นเทียว คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ

สู่เรือน ตสฺส กุกฺกุฏมิตฺตสฺส ของนายพรานชื่อว่ากุกกุฏมิตต์นั้น ลภิ ได้แล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. สตฺต ๗ สา กุลธีตา อ. นางกุลธิดานั้น สามิเกน วุจฺจมานา ผู้อันสามีกล่าวอยู่ว่า ตฺวํ อ. เธอ อาหร จง นำมา ธนุํ ซึ่งธนู ตฺวํ อ. เธอ อาหร จงนำมา สเร ซึ่งลูกศร ท. ตฺวํ อ. เธอ อาหร จงนำมา สตฺตึ ซึ่งหอก ตฺวํ อ. เธอ อาหร จงนำมา สูลํ ซึ่งหลาว ตฺวํ อ. เธอ อาหร จงนำมา ชาลํ ซึ่ง ข่าย อิติ ดังนี้ เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ อทาสิ ได้ให้แล้ว ตานิ ธนุอาทิปหรณานิ ซึ่งเครื่องประหารมีธนูเป็นต้น ท. เหล่านั้น โส สามิโก อ. สามีนั้น อาทาย ถือเอาแล้ว ตาย ทินฺนานิ ปหรณานิ ซึ่งเครื่องประหาร ท. อันอันนางให้แล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว กโรติ ย่อมกระทำ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาต โสตา-ปนฺนาปิ แม้ อ. พระโสดาบัน ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาต กึ นุ โข หรือหนอแล อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ สนฺนิ-สินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไร หนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้น เมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุม กันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น

วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. โสตาปนฺนา อ. พระโสดาบัน ท. น กโรนฺติ ย่อมไม่กระทำ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาต ปน แต่ว่า สา กุลธีตา อ. นางกุล-ธิดานั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา กโรมิ จะกระทำ วจนํ ซึ่งคำ สามิกสฺส ของสามี อิติ ดังนี้ จิตฺตํ อ. จิตว่า เอโส สามิโก อ. สามีนั่น คเหตฺวา จงถือเอาแล้ว อิทํ ปหรณํ ซึ่งเครื่องประหารนี้ คนฺตฺวา จงไปแล้ว กโรตุ จงกระทำ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาตเถิด อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี ตสฺสา แก่นาง หิ จริงอยู่ วเณ ครั้นเมื่อแผล อสติ ไม่มีอยู่ ปาณิตลสฺมึ ในพื้นแห่งฝ่ามือ วิสํ อ. ยาพิษ ตํ นั้น น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ อนุฑหิตุํ เพื่ออันตามไหม้ (ปุคฺค-ลสฺส) แก่บุคคล คณฺหนฺตสฺส ผู้ถือเอาอยู่ วิสํ ซึ่งยาพิษ (ยถา ฉันใด ปาปํ นาม ชื่อ อ. บาป น โหติ ย่อมไม่มี (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคล อกโรนฺตสฺส ผู้ไม่กระทำอยู่ ปาปํ ซึ่งบาป ธนุอาทีนิ ปหรณานิ นีหริตฺวา ททโตปิ ผู้แม้นำออกแล้ว ซึ่งเครื่องประหาร ท. มีธนูเป็นต้น ให้อยู่ อภาเวน เพราะความไม่มี อกุลสเจตนาย แห่งอกุศลเจตนา เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เจ หากว่า วโณ อ. แผล น อสฺส ไม่พึงมี
ปาณิมฺหิ ในฝ่ามือไซร้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล

หเรยฺย พึงนำไป วิสํ ซึ่งยาพิษ ปาณินา ด้วยฝ่า
มือ (หิ) เพราะว่า วิสํ อ. ยาพิษ น อนฺเวติ
ย่อมไม่ไปตาม อพฺพณํ ปาณึ ซึ่งฝ่ามืออันไม่มี
แผล (ยถา) ฉันใด ปาปํ อ. บาป นตฺถิ ย่อม
ไม่มี อกุพฺพโต ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่กระทำ
อยู่ (เอวํ) ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า น ภเวยฺย ไม่พึงมี (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า นาสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สกฺกุเณยฺย พึงอาจ หริตุํ เพื่ออันนำไป (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า หเรยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (หเรยฺย) พึงนำไป (วิสํ) ซึ่งยาพิษ (ปาณินา) ด้วยฝ่ามือ กึการณา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า วิสํ อ. ยาพิษ น อนฺเวติ ย่อมไม่ไปตาม อพฺพณํ ปาณึ ซึ่งฝ่ามืออันไม่มีแผล ยสฺมา เหตุใด (ตสฺมา) เพราะเหตุนั้น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (หเรยฺย) พึงนำไป (วิสํ) ซึ่งยาพิษ (ปาณินา) ด้วยฝ่ามือ (อิติ) ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า หิ ก็ วิสํ อ. ยาพิษ น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ อนฺเวตุํ เพื่ออันไปตาม ปาณึ ซึ่งฝ่ามือ อพฺพณํ อันไม่มีแผล (ยถา) ฉันใด ปาปํ นาม ชื่อ อ. บาป นตฺถิ ย่อมไม่มี

(ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคล ธนุอาทีนิ ปหรณานิ นีหริตฺวา เทนฺตสฺสอปิ ผู้แม้นำออกแล้ว ซึ่งเครื่องประหาร ท. มีธนูเป็นต้น ให้อยู่ อกุพฺพโต ชื่อว่าผู้ไม่กระทำอยู่ ปาปํ ซึ่งบาป อภาเวน เพราะความไม่มี อกุสลเจตนาย แห่งอกุศลเจตนา เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว หิ เพราะว่า ปาปํ อ. บาป น อนุคจฺฉติ ย่อมไม่ไปตาม จิตฺตํ ซึ่งจิต อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น อพฺพณํ ปาณึ วิสํ (อนนุคจฺฉนฺตํ) วิย ราวกะ อ. ยาพิษ ไม่ไปตามอยู่ ซึ่งฝ่ามืออันไม่มีแผล อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

๖. ๓๓/๑๓ ตั้งแต่ อถ นํ มณิกาโร เถเร เป็นต้นไป.

อถ ครั้นนั้น มณิกาโร อ. นายช่างแล้วมณี ปกริตฺวา เตะแล้ว นํ โกญฺจํ ซึ่งนกกะเรียนนั้น ปาเทน ด้วยเท้า ขิปิ เขี่ยไปแล้ว (กถเนน) ด้วยอันกล่าวว่า ตฺวํ อ. เจ้า กโรสิ จะกระทำ กึ ซึ่ง อะไร อิติ ดังนี้ อุปฺปนฺนโกธเวเคน เพราะกำลังแห่งความโกรธอัน เกิดขึ้นแล้ว เถเร ในพระเถระ ฯ โส โกญฺโจ อ. นกกะเรียนนั้น มริตฺวา ตายแล้ว เอกปฺปหาเรนเอว ด้วยการเตะครั้งเดียวนั่นเทียว ปริวตฺตมาโน ปติ ล้มกลิ้งไปอยู่แล้ว ฯ เถโร อ. พระเถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ โกญฺจํ ซึ่งนกกะเรียนนั้น (อาห) กล่าวแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ตฺวํ อ. ท่าน กตฺวา จงกระทำแล้ว สีสเวฐนํ ซึ่ง เครื่องพันซึ่งศีรษะ เม ของอาตมภาพ สิถิลํ ให้หย่อน ตาว ก่อน โอโลเกหิ จงตรวจดู อิมํ โกญฺจํ ซึ่งนกกะเรียนนี้เถิด (โส โกญฺโจ) อ. นกกะเรียนนั้น มโต วา ตายแล้วหรือ โน (มโต) วา หรือ ว่าไม่ตายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น โส มณิกาโร อ. นายช่าง แก้วมณีนั้น อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํปิ แม้ อ. ท่าน มริสฺสสิ จักตาย เอโส โกญฺโจ วิย ราวกะ อ. นกกะเรียนนั่น อิติ ดังนี้ นํ เถรํ กะพระเถระนั้น ฯ (เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก โส มณิ อ. แก้วมณีนั้น อิมินา โกญฺเจน

อันนกกะเรียนนี้ คิลิโต กลืนกินแล้ว สเจ ถ้าว่า อยํ โกญฺโจ อ. นกกะเรียนนี้ น มริสฺสติ จักไม่ตายไซร้ อหํ อ. อาตมภาพ มรนฺโตปิ แม้เมื่อจะตาย น อาจิกฺขสฺสํ จักไม่บอก มณึ ซึ่งแก้วมณี เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้ ฯ

โส มณิกาโร อ. นายช่างแก้วมณีนั้น ผาเลตฺวา ผ่าแล้ว อุทรํ ซึ่งท้อง ตสฺส โกญฺจสฺส ของนกกะร[redacted]ยนนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว มณึ ซึ่งแก้มณี ปเวเธนฺโต สั่นอยู่ สํวิคฺคมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันสังเวชแล้ว นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ขมถ ขอจงอดโทษ เม แก่กระผมเถิด (ตํ กมฺมํ) อ. กรรมนั้น มยา อันกระผม อชานนฺเตน ผู้ไม่ทราบอยู่ กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก โทโส อ. โทษ ตุยฺหํ ของท่านนเอว อตฺถิ ย่อมไม่มีนั่นเทียว (โทโส) อ. โทษ มยฺหํ ของอาตม-ภาพ น (อตฺถิ) ย่อมไม่มี โทโส อ. โท วฏฺฏสฺสเอว ของวัฏฏะนั่นเทียว (อตฺถิ) มีอยู่ อหํ อ. อาตมภาพ ขมามิ ย่อมอดโทษ เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้ ฯ (มณิกาโร) อ. นายช่างแก้วมณี (อาห) กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สเจ ถ้าว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ขมถ ย่อมอดโทษ เม แก่กระผมไซร้ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. นิสีทิตฺวา จงนั่นแล้ว เคเห ในเรือน เม ของกระผม คณฺหถ จงรับ ภิกฺขํ ซึ่งภิกษุ ปกติยาเมนเอว โดยทำนองตามปกตินั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(เถโร) อ. พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก อหํ อ. อาตมภาพ น ปวิสิสฺสามิ จักไม่เข้าไป อนฺโตฉทนํ สู่ภายในแห่งชายคา เคหสฺส แห่งเรือน ปเรสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าอื่น ปฏฺฐาย จำเดิม อิโต กาลโต แต่กาลนี้ อิทานิ ในกาลนี้ หิ เพราะว่า อยํ โทโส อ. โทษ นี้ โทโส เป็นโทษ อนฺโตเคหปฺป-เวสนสฺสเอว ของการเข้าไปสู่ภายในแห่งเรือนนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา ปาเทสุ ครั้นเมื่อเท้า ท. วหนฺเตสุ นำไปอยู่ เคหทฺวาเร ฐิโต ว ผู้ยืนอยู่แล้ว ที่ประตูแห่งเรือนเทียว คณฺหิสฺสามิ จักรับเอา ภิกฺขํ ซึ่งภิกษา ปฏฺฐาย จำเดิม อิโต กาลโต แต่กาลนี้ อิติ ดังนี้ สมาทาย สมาทานแล้ว ธูตงฺคํ ซึ่งธุดงค์ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

ภตฺตํ อ. ภัตร โถกํ หน่อยหนึ่ง โถกํ หน่อย
หนึ่ง กุเล ในตระกูล กุเล ในตระกูล (ปุคฺคเลน)
อันบุคคล ปจฺจติ ย่อมหุง มุนิโน เพื่อมุนี อหํ
อ. เรา จริสฺสามิ จักเที่ยวไป ปิณฺฑิกาย ด้วยปลี-
แข้ง ชงฺฆพลํ อ. กำลังแห่งแข้ง มม ของเรา
อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ

จ ปน ก็แล เถโร อ. พระเถระ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ ปรินิพฺพายิ ปรินิพพานแล้ว เตนเอว พฺยาธินา ด้วยพยาธินั้นนั่นเทียว นจิรสฺสํเอว ต่อกาลไม่นานนั่นเทียว ฯ โกณฺโจ

อ. นกกะเรียน คณฺหิ ถือเอาแล้ว ปฏิสนฺธึ ซึ่งปฏิสนธิ กุจฺฉิสฺมึ ในท้อง ภริยาย ของภรรยา มณิการสฺส ของนายช่างแก้วมณี ฯ มณิกาโร อ. นายช่างแก้วมณี กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว นิรเย ในนรก ฯ ภริยา อ. ภรรยา มณิการสฺส ของนายช่างแก้วมณี กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก (อตฺตโน) มุทุจิตฺตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีจิตอันอ่อนโยน เถเร ในพระเถระ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปุจฺฉึสุ ทูลถามแล้ว อภิสมฺปรายํ ซึ่งภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อมเฉพาะ เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจฺเจ สตฺตา อ. สัตว์ ท. บางพวก อิธ โลเก ในโลกนี้ นิพฺพตฺตนฺติ ย่อมบังเกิด คพฺเภ ในครรภ์ เอกจฺเจ สตฺตา อ. สัตว์ ท. บางพวก ปาปการิโน ผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ นิพฺพตฺตนฺติ ย่อมบังเกิด นิรเย ในนรก เอกจฺเจ สตฺตา อ. สัตว์ ท. บางพวก กตกลฺยาณา ผู้มีกรรมอันงามอันกระทำแล้ว นิพฺพตฺตนฺติ ย่อมบังเกิด เทวโลเก ในเทวโลก ปน ส่วนว่า อนาสวา ชนา อ. ชน ท. ผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพฺพายนฺติ ย่อมปรินิพพาน อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เอเก ชนา อ. ชน ท. พวกหนึ่ง อุปปชฺชนฺติ
ย่อมเข้าถึง คพฺภํ ซึ่งครรภ์ ปาปกมฺมิโน ชนา

อ. ชน ท. ผู้มีกรรมอันลามก (อุปปชฺชนฺติ)
ย่อมเข้าถึง นิรยํ ซึ่งนรก สุคติโน ชนา อ. ชน
ท. ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่งสุคติ ยนฺติ ย่อมไป สคฺคํ
สู่สวรรค์ อนาสวา ชนา อ. ชน ท. ผู้ไม่มีอาสวะ
ปรินิพฺพนฺติ ย่อมปรินิพพาน อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องชน ๓ คน

๗. ๓๙/๕ ตั้งแต่ ตุมฺเหหิปิ ภิกฺขเว อตฺตนา เป็นต้นไป.

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (พฺยากาสิ) ทรงกระทำให้แจ้งแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตฺตนา กตกมฺมํเอว อ. กรรมอันอันตนกระทำแล้วนั่นเทียว ตุมฺเหหิปิ แม้อันเธอ ท. อนุภูตํ เสวยแล้ว ฯ หิ ก็ อตีตสฺมึ กาเล ในกาลอันล่วงไปแล้ว โคปาลกทารกา อ. เด็กผู้เลี้ยงซึ่งโค ท. สตฺต ๗ พาราณสีวาสิโน ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ คาวิโย ยังแม่โค ท. วิจาเรนฺตา ให้เที่ยวไปอยู่ สตฺตาหวาเรน ตามวาระแห่งวัน ๗ อฏวิปฺปเทเส ในประเทศใกล้ดง เอกสฺมึ ประเทศหนึ่ง คาวิโย ยังแม่โค ท. วิจาเรตฺวา ให้เที่ยวไปแล้ว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อาคจฺฉนฺตา มา อยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว มหาโคธํ ซึ่งเหี้ยตัวใหญ่ เอกํ ตัวหนึ่ง อนุพนฺธึสุ ติดตามไปแล้ว ฯ โคธา อ. เหี้ย ปลายิตฺวา หนีไปแล้ว ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว วมฺมิกํ สู่จอมปลวก เอกํ แห่งหนึ่ง ฯ ปน ก็ ฉิทฺทานิ อ. ช่อง ท. สตฺต ๗ ตสฺส วมฺมิกสฺส ของจอมปลวกนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ ฯ ทารกา อ. เด็ก ท. (มนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้วว่า อิทานิ ในกาลนี้ มยํ อ. เรา ท. น สกฺขิสฺสาม จักไม่อาจ คเหตุํ เพื่ออันจับเอา เสฺว วันพรุ่ง มยํ อ. เรา ท. อาคนฺตฺวา จักมาแล้ว คณฺหิสฺสาม จักจับเอา อิติ ดังนี้ เอเกโก

ทารโก อ. เด็กคนหนึ่งคนหนึ่ง อาทาย ถือเอาแล้ว สาขาภงฺคมุฏฺฐึ ซึ่งกำของกิ่งไม้อันหักแล้ว เอเกกํ กำหนึ่งกำหนึ่ง ชนา อ. ชน ท. สตฺตปิ แม้ ๗ ปิทหิตฺวา ปิดแล้ว ฉิทฺทานิ ซึ่งช่อง ท. สตฺต ๗ ปกฺกมึสุ หลีกไปแล้ว ฯ ปุนทิวเส ในวันใหม่ เต ทารกา อ. เด็ก ท. เหล่านั้น อมนสิกตฺวา ไม่กระทำไว้ในใจแล้ว ตํ โคธํ ซึ่งเหี้ยนั้น คาวิโย ยังแม่โค ท. วิจาเรตฺวา ให้เที่ยวไปแล้ว อญฺญสฺมึ ปเทเส ในประเทศอื่น อาทาย พาเอาแล้ว คาวิโย ซึ่งแม่โค ท. สตฺตเม ทิเวส ในวันที่ ๗ คจฺฉนฺตา เดินไปอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ วมฺมิกํ ซึ่งจอมปลวกนั้น ปฏิลภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว สตึ ซึ่งสติ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า ปวตฺติ อ. ความเป็นไป ตสฺสา โคธาย แห่งเหี้ยนั่น กา นุ โข เป็นอย่างไรหนอแล (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ วิวรึสุ เปิดแล้ว ฉิทฺทานิ ซึ่งช่อง ท. อตฺตนา อตฺตนา ปิทหิตานิ อันอันตนอันตนปิดแล้ว ฯ โคธา อ. เหี้ย นิราลยา เป็นสัตว์มีความอาลัยออกแล้ว ชีวิเต ในชีวิต หุตฺวา เป็น อฏฺฐิจมฺมาวเสสา ตัวมีกระดูกและหนังอันเหลือลง ปเวธมานา สั่นอยู่ นิกฺขมิ คลานออกไปแล้ว ฯ เต ทารกา อ. เด็ก ท. เหล่านั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ โคธํ ซึ่งเหี้ยนั้น กตฺวา กระทำแล้ว อนุกมฺปํ ซึ่งความเอ็นดู (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา นํ โคธํ มาเรถ จงอย่ายังเหี้ยนั้นให้ตาย (สา โคธา) อ. เหี้ยนั้น ฉินฺนภตฺตา เป็นสัตว์มีอาหารอันขาดแล้ว สตฺตาหํ สิ้นวัน ๗ ชาตา เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ ปริมชฺชิตฺวา ลูบคลำแล้ว ปิฏฺฐึ ซึ่งหลัง

ตสฺสา โคธาย ของเหี้ยนั้น วิสฺสชฺเชสุํ ปล่อยแล้ว (วจเนน)
ด้วยคำว่า ตฺวํ อ. เจ้า คจฺฉาหิ จงไป สุเขน ตามสบายเถิด
อิติ ดังนี้ ฯ เต ทารกา อ. เด็ก ท. เหล่านั้น น ปจฺจึสุ อันไฟ
ไม่ไหม้แล้ว นิรเย ในนรก ตาว ก่อน โคธาย (อตฺตนา)
อมาริตตฺตา เพราะความที่แห่งเหี้ยเป็นสัตว์อันตนไม่ให้ตายแล้ว ฯ
ปน แต่ว่า เต สตฺต ชนา อ. ชน ท. ๗ เหล่านั้น หุตฺวา เป็น
เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ฉินฺนภตฺตา เป็นผู้มีภัตรอันขาด
แล้ว ทิวสานิ สิ้นวัน ท. สตฺต ๗ สตฺต ๗ อตฺตภาเวสุ ใน
อันภาพ ท. จุทฺทสสุ ๑๔ อเหสุํ ได้เป็นแล้ว ฯ ภิกฺขเว ดูก่อน
ภิกษุ ท. ตํ กมฺมํ อ. กรรมนั้น ตุมฺเหหิ อันเธอ ท. โคปาลเกหิ
เป็นผู้เลี้ยงซึ่งโค สตฺตหิ ๗ หุตฺวา เป็น กตํ กระทำแล้ว ตทา
ในกาลนั้น อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา พฺยากาสิ ทรง
กระทำแจ้งแล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา เตหิ ภิกฺขูหิ ปุฏฺฐปุฏฺฐํ อัน
อันภิกษุ ท. เหล่านั้น ทูลถามแล้วและทูลถามแล้ว เอวํ ด้วยประการ
ฉะนี้ ฯ

เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

๘. ๔๔/๕ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย สตฺตรสวคฺคิเยหิ เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง เสนาสเน ครั้นเมื่อเสนาสนะ สตฺตรสวคฺคิเยหิ ภิกฺขูหิ อันภิกษุ ท. ผู้มีพวก ๑๗ ปฏิชคฺคิเต ชำระแล้ว ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ฉพฺพคฺคิยา ผู้มีพวก ๖ วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. นิกฺขมถ จงออกไปเถิด มยํ อ. เรา ท. มหลฺลกตรา เป็นผู้แก่กว่า (อมฺห) ย่อมเป็น เอตํ เสนาสนํ อ. เสนาสนะนั่น ปาปุณาติ ย่อมถึง อมฺหากํ แก่ เรา ท. อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า มยํ อ. เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ให้ (เอตํ เสนาสนํ) อ. เสนาสนะนั่น อมฺเหหิ อันเรา ท. ปฏิชคฺคิตํ ชำระแล้ว ปฐมํ ก่อน อิติ ดังนี้ เตหิ สตฺตรสวคฺคิยภิกฺขูหิ อันภิกษุผู้มีพวก ๑๗ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปหรึสุ ประหารแล้ว เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ฯ สตฺตรสวคฺคิยา ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ผู้มีพวก ๑๗ มรณภยตชฺชิตา ผู้อันความกลัวแต่ความตายคุกคามแล้ว วิรวึสุ ร้องแล้ว มหาวิรวํ ร้องด้วยเสียงอันดัง ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า อิทํ

การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อิทํ นาม การณํ อ. เหตุชื่อนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺข[redacted]หิ) อัน ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาโรจิเต กราบทูลแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอวํ กมฺมํ อ. กรรมอย่างนี้ ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ น กตฺตพฺพํ ไม่พึงกระทำ ปฏฺฐาย จำเดิม อิโต กาลโต แต่กาลนี้ โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด กโรติ ย่อมกระทำ (โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น อาปชฺชติ ย่อมถึงทั่ว อิทํ นาม วีติกฺกมํ ซึ่งวิติกกมะชื่อนี้ อิติ ดังนี้ ปญฺญาเปตฺวา ทรงบัญญัติแล้ว ปหาร-ทานสิกฺขาปทํ ซึ่งสิกขาบทในเพราะอันให้ซึ่งการประหาร วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปโร สตฺโต อ. สัตว์อื่น ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ ญตฺวา รู้แล้วว่า อหํ อ. เรา (ตสามิ) ย่อมสะดุ้ง (ทณฺฑสฺส) ต่ออาชญา (ภายามิ) ย่อมกลัว (มจฺจุโน) ต่อความตาย ยถา ฉันใด อญฺเญปิ สตฺตา อ. สัตว์ ท. แม้เหล่าอื่น ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺฑสฺส ต่ออาชญา ภายนฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน ต่อความตาย ตถาเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ น ปหริตพฺโพ ไม่พึงประหาร น ฆาเตตพฺโพ ไม่พึงยังบุคคลให้ฆ่า อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

สพฺเพ สตฺตา อ. สัตว์ ท. ทั้งปวง ตสนฺติ
ย่อมสะดุ้ง ทณฺฑสฺส ต่ออาชญา สพฺเพ
สตฺตา อ. สัตว์ ท. ทั้งปวง ภายนฺติ ย่อมกลัว

มจฺจุโน ต่อความตาย (ปุคฺคโล) อ. บุคคล
กตฺวา กระทำแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อุปมํ
ให้เป็นอุปมา น หเนยฺย ไม่พึงฆ่า น ฆาตเย
ไม่พึงยังบุคคลให้ฆ่า อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สตฺตา อ. สัตว์ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง ทณฺเฑ ครั้นเมื่ออาชญา ปตนฺเต ตกอยู่ อตฺตานิ ในตน ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺฑสฺส ต่ออาชญา ตสฺส นั้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า สพฺเพ ตสนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มรณสฺสอปิ ภายนฺติเอว ย่อมกลัวแม้ต่อความตายนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มจฺจุโน อิติ ดังนี้ ฯ

จ ก็ พฺยญฺชนํ อ. พยัญชนะ อิมิสฺสา เทสนาย แห่งเทศนานี้ นิรวเสสํ เป็นตำไม่มีส่วนเหลือ (โหติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า อตฺโถ อ. เนื้อความ สาวเสโส เป็นเนื้อความเป็นไปกับด้วยส่วนเหลือ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ หิ เหมือนอย่างว่า เภริยา ครั้นเมื่อกลอง รญฺญา อันพระราชา จาราปิตาย ทรงยังราชบุรุษให้เที่ยวไปแล้ว (ญาปนตฺถํ) เพื่ออันยังบุคคลให้รู้ว่า สพฺเพ ชนา อ. ชน ท. ทั้งปวง สนฺนิปตนฺตุ จงประชุมกัน อิติ ดังนี้ เสสา ชนา อ. ชน ท. ผู้เหลือ ฐเปตฺวา เว้น ราชมหามตฺเต ซึ่งพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชา ท. สนฺนิปตนฺติ ย่อมประชุมกัน ยถา

ฉันใด (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า สพฺเพ สตฺตา อ. สัตว์ ท. ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเตปิ แม้ตรัสแล้ว อวเสสา สตฺตา อ. สัตว์ ท. ผู้เหลือลง ฐเปตฺวา เว้น จตฺตาโร วิเสสสตฺเต ซึ่งสัตว์ผู้วิเศษ ท. ๔ อิเม เหล่านี้ อิติ คือ หตฺถาชาเนยฺโย อ. ช้างเชือกอาชาไนย อสฺสาชาเนยฺโย อ. ม้าตัวอาชาไนย อุสภาชาเนยฺโย อ. โคผู้ตัวอาชาไนย ขีณาสโว อ. พระขีณาสพ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบว่า ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง อิติ ดังนี้ เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว ฯ หิ จริงอยู่ อิเมสุ วิเสสสตฺเตสุ ในสัตว์ผู้วิเศษ ท. เหล่านี้หนา ขีณาสโว อ. พระขีณาสพ อปสฺสนฺโต ไม่เห็นอยู่ อมรณกสตฺตํ ซึ่งสัตว์ผู้ไม่ตาย สกฺกายทิฏฺฐิยา (อตฺตนา) ปหีนตฺตา เพราะความที่แห่งสักกายทิฏฐิ เป็นธรรมชาติอันตนละได้แล้ว น ภายติ ชื่อว่าย่อมไม่กลัว ตโย วิเสสสตฺตา อ. สัตว์ผู้วิเศษ ท. ๓ อิตเร เหล่านอกนี้ อปสฺสนฺตา ไม่เห็นอยู่ สตฺตํ ซึ่งสัตว์ อตฺตโต อฏฺฐิปกฺขภูตํ ผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเป็นแล้ว สกฺกายทิฏฺฐิยา พลวตฺตา เพราะความที่แห่งสักกายทิฏฐิ เป็นธรรมชาติมีกำลัง น ภายนฺติ ชื่อว่าย่อมไม่กลัว ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (ญตฺวา) รู้แล้วว่า อหํ อ. เรา ยถา ฉันใด อญฺเญปิ สตฺตา อ. สัตว์ ท. แม้เหล่าอื่น เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ น หเนยฺย ไม่พึงฆ่า น หนาเปยฺย ไม่พึงยังบุคคลให้ฆ่า ปรํ สตฺตํ ซึ่งสัตว์อื่น อิติ ดังนี้ (คาถา-ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า น หเนยฺย น ฆาตเย อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระโกณฑธานเถระ

๙. ๕๑/๑๙ ตั้งแต่ สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว ตํ โกณฺฑธานํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าโกณฑธานนั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ วเทสิ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (โกณฑธาโน) อ. พระเถระชื่อว่าโกณฑธาน (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหํ) อ. ข้าพระองค์ (เวทสึ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ สจฺจํ จริง อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า (ตฺวํ) อ. เธอ (เวทสิ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (โกณฑฺธาโน) อ. พระเถระชื่อว่าโกณฑธาน (อาห) กราบทูลแล้วว่า (อหํ) อ. ข้าพระองค์ (วเทสึ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ วจนสฺส) มยา สทฺธึ กถิตการณา เพราะเหตุแห่งคำอันอันภิกษุ ท. เหล่านั้น กล่าวแล้วกับด้วยข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเหปิ แม้ อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว สทธึ กับ อิมินา ภิกฺขุนา ด้วยภิกษุนั้น กสฺมา เพราะเหตุอะไร อติ

ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (กเถม) ย่อมกล่าว
(เอวํ) อย่างนี้ ทิสฺวา เห็นเพราะ อิตฺถึ ซึ่งหญิง วิจรนฺตึ ผู้เที่ยวไป
อยู่ ปจฺฉโต ข้างหลัง อิมสฺส ภิกฺขุโน ของภิกษุนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา)
อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า กิร ได้ยินว่า อิเม ภิกฺขู
อ. ภิกษุ ท. เหล่านี้ วทนฺติ ย่อมกล่าว ทิสฺวา เพราะเห็น อิตฺถึ
ซึ่งหญิง วิจรนฺตึ ผู้เที่ยวไปอยู่ สทฺธึ กับ ตยา ด้วยเธอ ตฺวํ
อ. เธอ อทิสฺวา ว ไม่เห็นแล้วเทียว กเถสิ กล่าวแล้ว
สทฺธึ กับ อิเมหิ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านี้ กสฺมา เพราะ
เหตุอะไร อิทํ ผลํ อ. ผลนี้ ชาตํ เกิดแล้ว นิสฺสาย เพราะ
อาศัย ทิฏฺฐึ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกํ อันลามก ตว ของเธอ ปุพฺเพ
ในกาลก่อน นนุ มิใช่หรือ อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. เธอ
คณฺหาสิ ย่อมถือเอา ทิฏฺฐึ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกํ อันลามก ปุน อีก
กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปุจฺฉึสุ
ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ กึ กมฺมํ
อ. กรรมอะไร อิมินา ภิกฺขุนา อันภิกษุนี้ กตํ กระทำแล้ว ปุพฺเพ
ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา กเถตฺกา ตรัสแล้ว
ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน ตสฺส เถรสฺส ของพระเถระนั้น
เนสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อน
ภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ นิสฺสาย อาศัยแล้ว ปาปกมฺมํ ซึ่งกรรมอัน

ลามก อิทํ นี้ ปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว วิปฺปการํ ซึ่งประกอบอัน
แปลก อิมํ นี้ (อสิ) ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้ เต ปุน
ตถารูปํ ปาปิกํ ทิฏฺฐึ คเหตุํ อ. อันอันเธอถือเอา ซึ่งทิฏฐิอันลามก
อันมีรูปอย่างนั้นอีก อยุตฺตํ ไม่สมควรแล้ว ตฺวํ อ. เธอ มา กเถสิ
อย่ากล่าวแล้ว กิญฺจิ วจนํ ซึ่งคำอะไร ๆ สทฺธึ กับ ภิกฺขูหิ ด้วย
ภิกษุ ท. ปุน อีก นิสฺสทฺโท จงเป็นผู้มีเสียงออกแล้ว ฉินฺน-
กํสตาลสทิโส จงเป็นผู้เช่นกับด้วยกังสดาลอันบุคคลตัดแล้ว มุขวฏฺฏิยํ
ที่ขอบแห่งปาก โหหิ จงเป็น ตฺวํ อ. เธอ กโรนฺโต กระทำอยู่
เอวํ อย่างนี้ ปตฺโต นาม จักเป็นผู้ชื่อว่าถึงแล้ว นิพฺพานํ ซึ่งพระ
นิพพาน ภวิสฺสสิ จักเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ
เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้
ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ตฺวํ อ. เธอ มา อโวจ อย่าได้กล่าวแล้ว
ผรุสํ ซึ่งคำหยาบ กญฺจิ กะใคร ๆ (ปเร
ชนา) อ. ชน ท. เหล่าอื่น (ตยา) วุตฺตา
ผู้อันเธอกล่าวแล้ว ปฏิวเทยฺยุํ พึงกล่าวตอบ
ตํ กะเธอ หิ เพราะว่า สารมฺภกถา อ.
ถ้อยคำอันเป็นไปกับด้วยการริเริ่ม ทุกฺขา เป็น
เหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น
ปฏิทณฺฑา อ. อาชญาตอบ ท. ผุเสยฺยุํ พึง
ถูกต้อง ตํ ซึ่งเธอ สเจ ถ้าว่า ตฺวํ อ. เธอ

อตฺตานํ ยังตน น เอเรสิ ไม่ให้หวั่นไหว
อยู่ กํโส อุปหโต ยถา ราวกะ อ. กังสดาล
อันบุคคลกำจัดแล้วไซร้ เอโส ตฺวํ อ. เธอ
นั่น ปตฺโต เป็นผู้บรรลุแล้ว นิพพานํ ซึ่ง
พระนิพพาน อสิ ย่อมเป็น สารมฺโภ วาโท
อ. การกล่าวอันเป็นไปกับด้วยการริเริ่ม น
วิชฺชติ จะไม่มี เต แก่เธอ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. เธอ มา อโวจ อย่าได้กล่าวแล้ว ผรุสํ ซึ่งคำหยาบ กญฺจิ กะใคร ๆ คือว่า เอกปุคฺคลํปิ แม้กะบุคคลคนหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า กญฺจิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปเร ชนา อ. ชน ท. เหล่าอื่น ตยา วุตฺตา ผู้อันเธอกล่าวแล้วว่า (ตุมฺเห) อ. ท่าน ท. ทุสฺสีลา เป็นคนทุศีล (อตฺถ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปฏิวเทยฺยุ พึงกล่าวตอบ ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ตํปิ แม้กะเธอ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วุตฺตา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า การณุตฺตรยุคฺคาหกถา นาม ชื่อ อ. ถ้อยคำอันเป็นเครื่องถือเอาซึ่งคู่อันยิ่งกว่าเหตุ เอสา นั่น ทุกฺขา เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สารมฺภกถา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ตว) เมื่อเธอ ปหรนฺตสฺส ประหาร

อยู่ ปรํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น กายทณฺฑาทีหิ ทณฺเฑหิ ด้วยอาชญา ท. มีอาชญาอันเกิดแล้วจากกายเป็นต้น ปฏิทณฺฑา อ. อาชญาตอบ ท. ตาทิสา ว อันเช่นกับด้วยอาชญานั้นเทียว ปเตยฺยุํ พึงตกลง มตฺถเก บนกระหม่อม ตว ของเธอ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปฏิทณฺฑา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สเจ ถ้าว่า ตฺวํ อ. เธอ สกฺขิสฺสสิ จักอาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ อตฺตานํ ซึ่งตน นิจฺจลํ ให้เป็นสภาพที่ความหวั่นไหวออกแล้วไซร้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สเจ เนเรสิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อนฺโถ) อ. อรรถว่า มุขวฏฺฏิยํ ฉินฺทิตฺวา ตลมตฺตํ กตฺวา ฐปิตกํสตาลํ วิย ราวกะ อ. กังสดาล อันอันบุคคลตัดแล้ว ที่ขอบแห่งปาก กระทำแล้ว ให้เป็นวัตถุสักว่าพื้น ตั้งไว้แล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า กํโส อุปหโต ยถา อิติ ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ ตาทิสํ กํสตาลํ อ. กังสดาลอันเช่นนั้น ปหตํปิ แม้อันอันบุคคลตีแล้ว หตฺถปาเทหิ วา ด้วยมือและเท้า ท. หรือ ทณฺเฑน วา หรือว่าด้วยท่อนไม้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ สทฺทํ ซึ่งเสียง ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สเจ ถ้าว่า ติวํ อ. เธอ สกฺขิสฺสสิ จักอาจ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น เอวรูโป เป็นผู้มีรูปอย่างนี้ไซร้ เอโส ตฺวํ อ. เธอนั่น อิมํ ปฏิปทํ ยังข้อปฏิบัตินี้ ปูรยมาโน ให้เต็มอยู่ อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ ปตฺโต นาม

ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุแล้ว นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อสิ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอส ปตฺโตสิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ สารมฺโภปิ วาโท อ. การกล่าว แม้อันเป็นไปกับด้วยการริเริ่ม อุตฺตริกรณวาจาลกฺขโณ อันมีการกล่าวอันเป็นเครื่องกระทำให้ยิ่งขึ้นเป็นลักษณะ อาทิโก อันเป็นต้น เอวํ อย่างนี้ว่า ตฺวํ อ. ท่าน ทุสฺสีโล เป็นคนทุศีล (อสิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ทุสิสีลา เป็นคนทุศีล (อตฺถ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ น วิชฺชติ จะไม่มี คือว่า น ภวิสฺสติเอว จักไม่มีนั่นเทียว เต แก่เธอ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สารมฺโภ เต น วิชฺชติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอุโบสถกรรม

๑๐. ๕๓/๑๕ ตั้งแต่ สาวตฺถิยํ กิเรกสฺมึ อุโปสถทิวเส เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า เอกสฺมึ อุโปสถทิวเส ในวันแห่งอุโบสถวันหนึ่ง อิตฺถิโย อ. หญิง ท. ปญฺจสตมตฺตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อุโปสถิกา เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ หุตฺวา เป็น อคมํสุ ได้ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ฯ วิสาขา อ. นางวิสาขา อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว ตาสุ อิตฺถีสุ ในหญิง ท. เหล่านั้นหนา มหลฺลกิตฺถิโย ซึ่งหญิงผู้แก่ ท. ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า อมฺมา แน่ะแม่ ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อุโปสถิกา เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ ชาตา เกิดแล้ว อตฺถ ย่อมเป็น กิมตฺถํ เพื่ออะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ดิฉัน ท. ปตฺเถตฺวา ปรารถนาแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ (อุโปสถิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เกิดแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตาหิ มหลฺลกิตฺถีหิ อันหญิงผู้แก่ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว มชฺฌิมิตฺถิโย ซึ่งหญิงผู้มีในท่ามกลาง ท. (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ดิฉัน ท. (อุโปสถิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เกิดแล้ว มุจฺจนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันพ้น สปตฺติวาสา จากการอยู่ร่วมด้วยหญิงผู้เป็นไปกับด้วยผัว (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ

ดังนี้ ตาหิ มชฺฌิมิตฺถีหิ อันหญิงผู้มีในท่ามกลาง ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว ตรุณิตฺถิโย ซึ่งหญิงรุ่นสาว ท. (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ดิฉัน ท. (อุโปสถิกา) เป็นผู้รักษาซึ่ง อุโบสถ (ชาตา) เกิดแล้ว ปุตฺตปฏิลาภตฺถาย เพื่อต้องการแก่อัน ได้เฉพาะซึ่งบุตร ปฐมคพฺเภ ในครรภ์ที่หนึ่ง (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตาหิ ตรุณิตฺถีหิ อันหญิงรุ่นสาว ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว กุมาริกาโย ซึ่งเด็กหญิง ท. (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ดิฉัน ท. (อุโปสถิกา) เป็นผู้รักษาซึ่ง อุโบสถ (ชาตา) เกิดแล้ว คมนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันไป ปติกุลํ สู่ตระกูลของผัว (อตฺตโน) ตรุณภาเวเอว ในความที่แห่งตน เป็นหญิงสาวนั่นเทียว (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตาหิ กุมาริกาหิ อันเด็กหญิง ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ กถ ซึ่งถ้อยคำนั้น สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง ตาสํ อิตฺถีนํ ของหญิง ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่ง คำนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า วิสาเข ดูก่อนวิสาขา ชาติอาทโย นาม สภายธมฺมา อ. สภาวธรรม ท. ชื่อว่ามีชาติเป็นต้น อเมสํ สตฺตานํ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ ทณฺฑหตฺถโคปาลกสทิสา เป็นเช่นกับด้วยนาย โคบาลผู้มีท่อนไม้ในมือ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ชาติ อ. ชาติ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ชราย ของชรา ชรา อ. ชรา

(เปเสตฺวา) ส่งไปแล้ว สนฺติก สู่สำนัก พฺยาธิโน ของพยาธิ พฺยาธิ อ. พยาธิ (เปเสตฺวา) ส่งไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก มรณสฺส ของมรณะ มรณํ อ. มรณะ ฉินฺทติ ย่อมตัด ชีวิตํ ซึ่งชีวิต กุธาริยา (รุกฺขํ) ฉินฺทนฺตา (ปุคฺคลา) วิย ราวกะ อ. บุคคล ท. ตัดอยู่ ซึ่งต้นไม้ ด้วยขวาน เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเตปิ แม้มีอยู่ ปตฺเถนฺตา นาม สตฺตา อ. สัตว์ ท. ชื่อว่าผู้ปรารถนาอยู่ วิวฏฺฏํ นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อันมีวัฏฏะไปปราศแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี ปน แต่ว่า (อิเม สตฺตา) อ. สัตว์ ท. เหล่านี้ ปตฺเถนฺติ ย่อมปรารถนา วฏฺฏํเอว ซึ่งวัฏฏะนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

โคปาโล อ. นายโคบาล ปาเชติ ย่อมขับไป
คาโว ซึ่งโค ท. โคจรํ สู่ที่หากิน ทณฺเฑน
ด้วยท่อนไม้ ยถา ฉันใด ชรา จ อ. ชรา
ด้วย มจฺจุ จ อ. มจฺจุด้วย ปาเชนฺติ ย่อม
ต้อนไป อายุํ ซึ่งอายุ ปาณีนํ ของสัตว์
ผู้มีลมปราณ ท เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โคปาลโก อ. นายโคบาล เฉโก ผู้ฉลาด นิวาเรตฺวา ห้ามแล้ว คาโว ซึ่งโค ท. ปวิสนฺติโย ตัวเข้าไปอยู่ เกทารนฺตรํ สู่ระหว่างแห่งคันนา ทณฺเฑน ด้วยท่อนไม้ โปเถนฺโต โบยอยู่ เตนเอว ทณฺเฑน ด้วยท่อนไม้นั้นนั่นเทียว

เนติ ย่อมนำไป ปาเชติ ชื่อว่าย่อมขับไป (คาโว) ซึ่งโค ท. โคจรํ สู่ที่หากิน สุลภติโณทกํ อันมีหญ้าและน้ำอันหาได้โดยง่าย อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปาเชติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ฉินฺทนฺติ ย่อมตัด ชีวิตินฺทฺริยํ ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต คือว่า เขเปนฺติ ย่อมยังอินทรีย์คือชีวิตให้สิ้นไป (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อายุํ ปาเชนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

โอปมฺมปฏิปาทนํ อ. คำเป็นเครื่องยังความเป็นแห่งอุปมาให้ถึงเฉพาะ เอตฺถ คาถายํ ในพระคาถานี้ อิทํ นี้ว่า หิ ก็ ชรา จ อ. ชราด้วย มจฺจุ จ อ. มัจจุด้วย โคปาลโก วิย ราวกะ อ. นายโคบาล ชีวิตินฺทริยํ อ. อินทรีย์คือชีวิต โคคโณ วิย ราวกะ อ. หมู่แห่งโค มรณํ อ. มรณะ โคจรภูมิ วิย ราวกะ อ. ภาคพื้นอันเป็นที่หากิน ตตฺถ สภาวธมฺเมสุ ในสภาวธรรม ท. เหล่านั้นหนา ชาติ อ. ชาติ เปเสสิ ส่งไปแล้ว ชีวิตินฺทฺริยํ ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต สตฺตานํ ของสัตว์ ท. สนฺติกํ สู่สำนัก ชราย ของชรา ตาว ก่อน ชรา อ. ชรา (เปเสสิ) ส่งไปแล้ว (ชีวิติตฺทฺริยํ) ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต (สตฺตานํ) ของสัตว์ ท. สนฺติกํ สู่สำนัก พฺยาธิโน ของพยาธิ พฺยาธิ อ. พยาธิ (เปเสสิ) ส่งไปแล้ว (ชีวิตนฺทฺรียํ) ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต (สตฺตานํ) ของสัตว์ ท. สนฺติกํ สู่สำนัก มรณสฺส ของมรณะ ตํเอว มรณํ อ. มรณะนั้นนั่นเทียว ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว

(ชีวิตนฺทฺริยํ) ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต (สตฺตานํ) ของสัตว์ ท. คจฺฉติ ย่อมไป กุธาริยา (รุกฺขํ) เฉทํ (ปุคฺคโล) วิย ราวกะ อ. บุคคล ตัดอยู่ ซึ่งต้นไม้ ด้วยขวาน อิติ ดังนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺพํ) พึงทราบ ฯ

เรื่องอชครเปรต

๑๑. ๕๖/๑๓ ตั้งแต่ เสฏฺฐี คนฺธกุฏึ กิร ฌายตีติ สุตฺวา เป็นต้นไป.

เสฏฺฐี อ. เศรษฐี สุตฺวา สดับแล้วว่า กิร ได้ยินว่า คนฺธกุฏี อ. พระคันธกุฎี (อคฺคินา) อันไฟ ฌายติ ไหม้อยู่ อิติ ดังนี้ อาคจฺฉนฺโต เมื่อมา อาคนฺตฺวา มาแล้ว (ตสฺสา คนฺธกุฏิยา อคฺคินา) ฌามกาเล ในกาลแห่งพระคันธกุฎีนั้น อันอันไฟไหม้แล้ว โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ คนฺธกุฏึ ซึ่งพระคันธกุฎี ฌามํ อันอันไฟไหม้แล้ว อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว โทมนสฺสํ ซึ่งความโทมนัส วาลคฺคมตฺตํปิ แม้อันมีปลายแห่งขนทรายเป็นประมาณ สมฺมิญฺชิตฺวา คู้แล้ว วามพาหุํ ซึ่งแขนเบื้องซ้าย อปฺโปเฐสิ ปรบแล้ว มหาอปฺโปฐิกํ ปรบด้วยเสียงอันดัง หตฺเถน ด้วยมือ ทกฺขิเณน เบื้องขวา ฯ อถ ครั้งนั้น ฐิตา ชนา อ. ชน ท. ผู้ยืนอยู่แล้ว สมีเป ในที่ใกล้ ปุจฺฉึสุ ถามแล้ว นํ เสฏฺฐึ ซึ่งเศรษฐีนั้นว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ อ. ท่าน อปฺโปเฐสิ ปรบแล้ว (ตยา) เอตฺตกํ ธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา กตาย คนฺธกุฏิยา (อคฺคินา) ฌามกาเล ในกาลแห่งพระคันธกุฎี อันอันท่าน สละวิเศษแล้ว ซึ่งทรัพย์ อันมีประมาณเท่านี้ กระทำแล้ว อันอันไฟไหม้แล้ว กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ โส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนั้น อาห กล่าวแล้วว่า ตาตา แน่ะพ่อ ท. ธนํ อ. ทรัพย์ เม อันเรา กตฺวา กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม เอตฺตกํ อันมีประมาณ

เท่านี้ ลทฺธํ ได้แล้ว นิทหิตุํ เพื่ออันฝังไว้ พุทฺธสาสเน ในพระ-พุทธศาสนา อสาธารเณ อันไม่ทั่วไป อคฺคิอาทีนํ อนฺตรายานํ แก่อันตราย ท. มีไฟเป็นต้น อหํ อ. เรา ตุฏฺฐมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันยินดีแล้ว อปฺโปเจสึ ปรบแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา ลภิสฺสามิ จักได้ ปุนปิ เอตฺตกํ ธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา สตฺถุ คนฺธกุฏึ กาตุํ เพื่ออันสละวิเศษ ซึ่งทรัพย์ อันมีประมาณเท่านี้ แล้วกระทำ ซึ่งพระคันธกุฎี เพื่อพระศาสดา แม้อีก อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ โส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนั้น วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว ธนํ ซึ่งทรัพย์ ตตฺตกํ อันมีประมาณเท่านั้น กาเรตฺวา ยังบุคคลให้กระทำแล้ว คนฺธกุฏึ ซึ่งพระคันธกุฎี ปุน อีก อทาสิ ได้ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน สตฺถุโน แด่พระศาสดา วีสติสหสฺสภิกฺขุปริวารสฺส ผู้มีภิกษุมีพันยี่สิบเป็นประมาณเป็นบริวาร ฯ

โจโร อ. โจร ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ กิริยํ ซึ่งกิริยานั้น จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อิมํ เสฏฺฐึ อมาเรตฺวา ไม่ยังเศรษฐีนี้ให้ตายแล้ว น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ มงฺกุกาตุํ เพื่ออันกระทำให้เป็นคนเก้อ (เอตํ การณํ) อ. เหตุนั่น โหตุ จงมีเถิด อหํ อ. เรา นํ เสฏฺฐึ ยังเศรษฐีนั้น มาเรสฺสามิ จักให้ตาย อิติ ดังนี้ พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว ฉุริกํ ซึ่งกฤช นิวาสนนฺตเร ในระหว่างแห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง วิจรนฺโตปิ แม้เที่ยวไปอยู่ วิหาเร ในวิหาร สตฺตาหํ สิ้นวัน ๗ น ลภิ ไม่ได้แล้ว โอกาสํ ซึ่งโอกาส ฯ มหาเสฏฺฐีปิ แม้ อ. มหาเศรษฐี ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ

พุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน ทิวสานิ สิ้นวัน ท.
สตฺต ๗ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห
กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เขตฺตํ อ. นา มม
ของข้าพระองค์ เอเกน ปุริเสน อันบุรุษคนหนึ่ง ฌาปิตํ ยังไฟให้ไหม้แล้ว
สตฺตกฺขตฺตุํ ๗ ครั้ง ปาทา อ. เท้า ท. คุนฺนํ ของโค ท. วเช
ในคอก (เอเกน ปุริเสน) อันบุรุษคนหนึ่ง ฉินฺนา ตัดแล้ว
สตฺตกฺขตฺตุํ ๗ ครั้ง เคหํ อ. เรือน (มม) ของข้าพระองค์
(เอเกน ปุริเสน) อันบุรุษคนหนึ่ง ฌาปิตํ ยังไฟให้ไหม้แล้ว สตฺตกฺขตฺตุํ
๗ ครั้ง อิทานิ ในกาลนี้ คนฺธกุฏิปิ แม้ อ. พระคันธกุฎี เตนเอว
ปุริเสน ฌาปิตา จักเป็นของอันบุรุษนั้นนั่นเทียวยังไฟให้ไหม้แล้ว ภวิสฺสติ
จักเป็น อหํ อ. ข้าพระองค์ ทมฺมิ ย่อมให้ ปตฺตึ ซึ่งส่วนบุญ
อิมสฺมึ ทาเน ในทานนี้ ตสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนั้น ปจมํ ก่อน
อิติ ดังนี้ ฯ

โจโร อ. โจร สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น (จินฺเตตฺวา)
คิดแล้วว่า กมฺมํ อง กรรม ภาริยํ วต อันหนักหนอ เม อันเรา
กตํ กระทำแล้ว โกปมตฺตํปิ การณํ อ. เหตุแม้สักว่าความโกรธ
มยิ ในเรา อปราธการเก ผู้กระทำซึ่งความผิด เอวํ อย่างนี้ นตฺถิ
ย่อมไม่มี อิมสฺส เสฏฺฐิสฺส แก่เศรษฐีนี้ (อยํ เสฏฺฐี) อ. เศรษฐีนี้
เทติ ย่อมให้ ปตฺตึ ซึ่งส่วนบุญ อิมสฺมึ ทาเน ในทานนี้ มยฺหํเอว
แก่เรานั่นเทียว ปจมํ ก่อน อหํ อ. เรา ทุพฺภามิ จะประทุษร้าย
อิมสฺมึ เสฏฺฐิมฺหิ ในเศรษฐีนี้ เทวทณฺโฑปิ แม้ อ. อาชญาของเทวดา

ปเตยฺย พึงตก มตฺถเก บนกระหม่อม เม ของเรา เอวรูปํ ปุริสํ
อขมาเปนฺตสฺส ผู้ไม่ยังบุรุษผู้มีรูปอย่างนี้ให้อดโทษอยู่ อิติ ดังนี้
คนฺตฺวา ไปแล้ว นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า
เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐี วตฺกา กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ
อ. ท่าน ขมาหิ ขอจงอดโทษ เม แก่ข้าพเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ (วจเน)
ครั้นเมื่อคำว่า อิทํ การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ (เสฏฺฐินา)
อันเศรษฐี วุตฺเต กล่าวแล้ว อาห กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย
เอตํ กมฺมํ อ. กรรมนี้ เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ มยา อันข้าพเจ้า
กตํ กระทำแล้ว ตฺวํ อ. ท่าน ขมาหิ ขอจงอดโทษ ตสฺส เม
แก่ข้าพเจ้านั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐี อ. เศรษฐี ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว สพฺพํ
กมฺมํ ซึ่งกรรมทั้งปวงว่า เอตฺตกํ กมฺมํ อ. กรรมอันมีประมาณเท่านี้
อิทํ จ นี้ด้วย อิทํ จ นี้ด้วย ตยา อันท่าน กตํ กระทำแล้ว เม
แก่เราหรือ อิติ ดังนี้ นํ โจรํ กะโจรนั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า
อาม เออ (เอตฺตกํ กมฺมํ) อ. กรรมอันมีประมาณเท่านี้ มยา
อันข้าพเจ้า กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ (เตน โจเรน) อันโจรนั้น
วุตฺเต กล่าวแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน มยา น ทิฏฺฐปุพฺโพ
เป็นผู้อันเราไม่เคยเห็นแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน กุชฺฌิตฺวา
โกรธแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ เม แก่เรา กสฺมา
เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ โส โจโร อ. โจรนั้น สาเรตฺวา
ยังเศรษฐีให้ระลึกแล้ว วจนํ ซึ่งคำ เอกทิวสํ นครา นิกฺขนฺเตน

เตน เสฏฺฐินา วุตฺตํ อันอันเศรษฐีนั้น ผู้ออกไปแล้ว จากพระนคร
ในวันหนึ่ง กล่าวแล้ว อาห กล่าวแล้วว่า โกโป อ. ความโกรธ เม
อันข้าพเจ้า อุปาทิโต ให้เกิดขึ้นแล้ว อิมินา การเณน เพราะเหตุนี้
อิติ ดังนี้ ฯ เสฏฺฐี อ. เศรษฐี สริตฺวา ระลึกแล้ว (ตสฺส วจนสฺส)
อตฺตนา วุตฺตภาวํ ซึ่งความที่แห่งคำนั้น เป็นคำอันตนกล่าวแล้ว
โจรํ ยังโจร ขมาเปตฺวา ให้อดโทษแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า
ตาต แน่ะพ่อ อาม เออ (ตํ วจนํ) อ. คำนั้น มยา อันเรา
วุตฺตํ กล่าวแล้ว ตฺวํ อ. ท่าน ขมาหิ จงอดโทษ ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น
เม แก่เราเถิด อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ
อ. ท่าน อุฏฺเฐหิ จงลุกขึ้นเถิด อหํ อ. เรา ขมามิ ย่อมอดโทษ
เต แก่ท่าน ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ จงไปเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (โจโร)
อ. โจร (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย สเจ ถ้าว่า
ตฺวํ อ. ท่าน ขมสิ ย่อมอดโทษ เม แก่ข้าพเจ้าไซร้ ตฺวํ อ. ท่าน
กโรหิ จงกระทำ มํ ซึ่งข้าพเจ้า สปุตฺตทารํ ผู้เป็นไปกับด้วยบุตร
และทาระ ทาสํ ให้เป็นทาส เคเห ในเรือน ตว ของท่าน
เถิด อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ
ตฺวํ อ. ท่าน เอตฺตเก วจเน ครั้นเมื่อคำอันมีประมาณเท่านี้ มยา
อันเรา กถิเต กล่าวแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว เฉทนํ ซึ่งการตัด
เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ ปน ก็ (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ
กเถตุํ เพื่ออันกล่าว กิญฺจิ วจนํ ซึ่งคำอะไร ๆ สทฺธึ กับ วสนฺเตน
ตยา ด้วยท่าน ผู้อยู่อยู่ เคเห ในเรือน กิจฺจํ อ. กิจ ตยา ด้วยท่าน

วสนฺเตน ผู้อยู่อยู่ เคเห ในเรือน น อตฺถิ ย่อมไม่มี เม แก่เรา อหํ อ. เรา ขมามิ ย่อมอดโทษ เต แก่ท่าน ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ จงไปเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

ทสหิ การเณหิ อนพฺยสนํ ปาปุณาติเอว ย่อมถึง ซึ่งความฉิบหาย มิใช่ความเจริญและทุกข์อันส่ายเสียซึ่งสุขให้พินาศ ด้วยเหตุ ท. ๑๐ นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ทุสฺสติ ย่อมประทุษร้าย (ขีณาสเวสุ) ในพระขีณาสพ ท. อปฺปทุฏฺเฐสุ ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว อทณฺเฑสุ ผู้ไม่มีอาชญา ทณฺเฑน ด้วยอาชญา (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น นิคจฺฉติ ย่อมเข้าถึง ทสนฺนํ ฐานานํ แห่งฐานะ ท. ๑๐ หนา อญฺญตรํ ฐานํ ซึ่งฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง ขิปฺปํเอว พลันนั่นเทียว คือว่า ผรุสํ เวทนํ (ปาปุเณ) วา พึงถึง ซึ่งเวทนาอันหยาบหรือ ชานึ (ปาปุเณ) วา หรือว่า พึงถึง ซึ่งความเสื่อม สรีรสฺส เภทนํ (ปาปุเณ) วา พึงถึง ซึ่งความแตกไป แห่งสรีระหรือ ครุกํ อาพาธํ (ปาปุเณ) วาปิ แม้หรือว่า พึงถึง ซึ่งอาพาธอันหนัก จิตฺตกฺเขปํ ปาปุเณ วา พึงถึงซึ่งความฟุ้งซ่านแห่งจิตหรือ ราชโต อุปสคฺคํ (ปาปุเณ) วา หรือว่า พึงถึง ซึ่งความขัดข้องแต่พระราชา ทารุณํ อพฺภกฺขานํ (ปาปุเณ) วา

พึงถึง ซึ่งการกล่าวตู่ อันทารุณหรือ ญาตีนํ ปริกฺขยํ (ปาปุเณ) วา หรือว่า พึงถึง ซึ่งความสิ้นไปรอบแห่งญาติ ท. โภคานํ ปภงฺคุณํ (ปาปุเณ) วา หรือว่า พึงถึง ซึ่งความย่อยยับแห่งโภคะ ท. อถวา อีกอย่างหนึ่ง อคฺคิ อ. ไฟ ปาวโก อันเผาผลาญ ฑหติ ย่อมไหม้ อคารานิ ซึ่งเรือน ท. อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ทุปฺปญฺโญ ผู้มีปัญญาชั่ว อุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง นิรยํ ซึ่งนรก เภทา เพราะความแตกไป กายสฺส แห่งกาย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ขีณาสเวสุ ในพระขีณาสพ ท. กายทณฺฑาทิวิรหิเตสุ ผู้เว้นแล้วจากอาชญา มีอาชญาอันเกิดแล้วแต่กายเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อทณฺเฑสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิรปราเธสุ ผู้ไม่มีความผิด ปเรสุ ชเนสุ วา ในชน ท. เหล่าอื่นหรือ อตฺตนิ วา หรือว่าในตน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปฺปทุฏฺเฐสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทุกฺขการเณสุ ในเหตุแห่งทุกข์ ท. ทสสุ ๑๐ หนา การณํ ซึ่งเหตุ อญฺญตรํ อย่างใดอย่างหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ทสนฺนมญฺญตรํ ฐานํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เวทนํ ซึ่งเวทนา ผรุสํ อันหยาบ สีสโรคาทิเภทํ อันต่างด้วยโรคมีโรคในศีรษะเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เวทนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ชานึ ซึ่งความเสื่อม ธนสฺส แห่งทรัพย์ กิจฺฉาธิคตสฺส อันตนถึงทับแล้วโดยยาก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ชานึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สรีรเภทนํ ซึ่งความแตกไปแห่งสรีระ หตฺถจฺเฉทาทิกํ อันมีการตัดซึ่งมือเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เภทนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ครุกาพาธํ วา หรือว่า ซึ่งอาพาธอันหนัก ปกฺขหตฺเอกจกฺขุปีฐสปฺปิกุณิภาวสุฏฺจโรคาทิเภทํ อันต่างด้วยโรคมีความเป็นแห่งบุคคลผู้มีข้างหนึ่งอันโรคขจัดแล้ว และความเป็นแห่งบุคคลผู้มีจักษุข้างเดียว และความเป็นแห่งบุคคลผู้เสือกไสไปด้วยตั่ง และความเป็นแห่งบุคคลผู้ง่อย และโรคเรื้อนเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ครุกํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อุมฺมาทํ ซึ่งความเป็นบ้า (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า จิตฺตกฺเขปํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อุปสคฺคํ วา หรือว่าซึ่งความขัดข้อง ราชโต แต่พระราชา ยสวิโลปนเสนาปติฏฺฐานาทิอจฺฉินฺทนาทิกํ อันมีการลบวิเศษซึ่งยศ และการแย่งชิงซึ่งตำแหน่ง มีตำแหน่งแห่งเสนาบดีเป็นต้นเป็นอาทิ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุปสคฺคํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อพฺภกฺขานํ ซึ่งการกล่าวตู่ ทารุณํ อันทารุณ เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ว่า อิทํ สนฺธจฺเฉทาทิกมฺมํ วา อ. กรรมมีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้นนี้หรือ อิทํ ราชปราธกมฺมํ วา หรือว่า อ. กรรมคือความผิดในพระราชานี้ ตยา อันท่าน กตํ กระทำแล้ว อทิฏฺจอสฺสุตอจินฺติตปุพฺพํ อันตนไม่เคยเห็นแล้วและไม่เคยฟังแล้วและไม่เคยคิดแล้ว วา หรือ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อพฺภกฺขานํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริกฺขยํ วา หรือว่า ซึ่งความสิ้นไปรอบ ญาตีนํ แห่งญาติ ท. สมตฺถานํ ผู้สามารถ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น อวสฺสโย เป็นผู้เป็นที่พำนัก อตฺตโน ของตน (อิติ) ดังนี้ (คาถา-ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปริกฺขยํ ว ญาตีนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วา หรือว่า ปภงฺคุภาวํ ซึ่งความเป็นของผุพัง คือว่า ปูติภาวํ ซึ่งความเป็นของเน่า (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปภงฺคุณํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า หิ ก็ ธญฺญํ อ. ข้าวเปลือก เคเห ในเรือน อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น ยํ ใด ตํ ธญฺญํ อ. ข้าวเปลือกนั้น อาปชฺชติ ย่อมถึงทั่ว ปูติภาวํ ซึ่งความเป็นของเน่า สุวณฺณํ อ. ทองคำ (เคเห) ในเรือน (ตสฺส ปุคฺคสสฺส) ของบุคคลนั้น อาปชฺชติ ย่อมถึงทั่ว องฺคารภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งถ่านเพลิง มุตฺตา อ. แก้วมุกดา ท. (เคเห) ในเรือน (ตสฺส ปุคฺคลสฺ) ของบุคคลนั้น (อาปชฺชนฺติ) ย่อมถึงทั่ว กปฺปาสิกฏฺฐิภาวํ ซึงความเป็นแห่งเมล็ดฝ้าย

กหาปณา อ. กหาปณะ ท. (เคเห) ในเรือน (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อาปชฺชนฺติ) ย่อมถึงทั่ว กปาลขณฺฑาทิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งวัตถุมีชิ้นของกระเบื้องเป็นต้น ทฺวิปทจตุปฺปทา สตฺตา อ. สัตว์ ท. ตัวมีเท้าสองและมีเท้าสี่ (เคเห) ในเรือน (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อาปชฺชนฺติ) ย่อมถึงทั่ว กาณาทิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งสัตว์พิการมีสัตว์บอดเป็นต้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ อญฺญสฺมึ ฑาหเก อคฺคิมฺหิ อวิชฺชมาเนปิ อสนิอคฺคิ ปติตฺวา ฑหติ วา ครั้นเมื่อไฟอันไหม้อย่างอื่นแม้ไม่มีอยู่ อ. ไฟคือสายฟ้า ตกแล้ว ไหม้อยู่ ๒ ครั้ง และ ๓ ครั้ง หรือ อตฺตโน ธมฺมตาย อุฏฺฐิโต ปาวโก ฑหติเอว วา หรือว่า อ. ไฟอันเผาผลาญ อันตั้งขึ้นแล้ว ตามธรรมดาของตน ย่อมไหม้นั่นเทียว เอกสํวจฺฉเร ในปีหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อคฺคิ ฑหติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง นิรยํ ซึ่งนรก อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ทิฏฺเฐว ธมฺเม อิเมสํ ทสนฺนํ ฐานานํ อญฺญตรํ ฐานํ ปตฺวาปิ เอกํเสน สมฺปราเย ปตฺตพฺพํ ฐานํ ทสฺเสตุํ เพื่ออันทรงแสดง ซึ่งฐานะ อันบุคคลแม้ถึงแล้วแห่งฐานะ ท. ๑๐ เหล่านี้หนา ซึ่งฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง ในธรรมอันตนเห็นแล้วเทียว พึงถึง ในภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อม โดยส่วนเดียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า นิรยํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องภิกษุผู้มีภัณฑะมาก

๑๓. ๖๗/๑๑ ตั้งแต่ สุริยกุมาโรปิ ตํ สรํ อวีมํสิตฺวา ฯ เป็นต้นไป.

สุริยกุมาโรปิ แม้ อ. พระสุริยกุมาร อวีมํสิตฺวา ว ไม่พิจารณาแล้วเทียว โอตริ เสด็จข้ามลงแล้ว ตํ สรํ สู่สระนั้น จ หนึ่ง (โส สุริยกุมาโร) อ. พระสุริยกุมารนั้น เตน ทกรกฺขเสน ปุจฺฉิโต ผู้อันผีเสื้อน้ำนั้นถามแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน ชานาสิ ย่อมทราบ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. หรือ อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า จนฺทิมสุริยา อ. พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. เทวธมฺมา นาม ชื่อว่าเทวธรรม อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น (ทกรกฺขโส) อ. ผีเสื้อน้ำ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน น ชานาสิ ย่อมไม่ทราบ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. อิติ ดังนี้ นํ สุริยกุมารํ กะพระสุริยกุมารนั้น ปเวเสตฺวา ยังพระสุริยกุมารให้เข้าไปแล้ว อุทกํ สู่น้ำ ฐเปสิ ตั้งไว้แล้ว ภวเน ในภพ อตฺตโน ของตน ฯ โพธิสตฺโตปิ แม้ อ. พระโพธิสัตว์ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ สุริยกุมารํ ซึ่งพระสุริยกุมารนั้น จิรายนฺตํ ผู้ประพฤติช้าอยู่ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว จนฺทกุมารํ ซึ่งพระจันทกุมาร ฯ โสปิ จนฺทกุมาโร อ. พระจันทกุมารแม้นั้น เตน ทกรกฺขเสน ปุจฺฉิโต ผู้อันผีเสื้อน้ำนั้นถามแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน ชานาสิ ย่อมทราบ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. หรือ อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า ทิสา อ. ทิศ ท. จตฺตาโร ๔ เทวธมฺมา นาม ชื่อว่าเทวธรรม อิติ ดังนี้ ฯ

ทกรกฺขโส อ. ผีเสื้อน้ำ ตํปิ จนฺทกุมารํ ยังพระจันทกุมารแม้นั้น
ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว อุทกํ สู่น้ำ ฐเปสิ ตั้งไว้แล้ว ตถาเอว
เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ โพธิสตฺโต อ. พระโพธิสัตว์ ตสฺมึปิ
จนฺทกุมาเร ครั้นเมื่อพระจันทกุมารแม้นั้น จิรายนฺเต ประพฤติช้าอยู่
(จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้วว่า อนฺตราเยน อันอันตราย ภวิตพฺพํ
พึงมี อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สยํ เอง ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว
โอตรณปทํ ซึ่งรอยเท้าอันเป็นที่ข้ามลง ทฺวินฺนํปิ กุมารานํ แห่ง
พระกุมาร ท. แม้ ๒ ญตฺวา ทรงทราบแล้วว่า อยํ สโร อ. สระนี้
รกฺขสปริคฺคหิโต เป็นสระอันผีเสื้อถือเอารอบแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น
อิติ ดังนี้ สนฺนยฺหิตฺวา ทรงสอดแล้ว ขคฺคํ ซึ่งพระขรรค์ คเหตฺวา
ทรงถือเอาแล้ว ธนุํ ซึ่งธนู อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนอยู่แล้ว ฯ

รกฺขโส อ. ผีเสื้อ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ โพธิสตฺตํ ซึ่งพระ
โพธิสัตว์นั้น อโนตรนฺตํ ผู้ไม่เสด็จข้ามลงอยู่ อาคนฺตฺวา มาแล้ว
วนกมฺมิกปุริสเวเสน ด้วยเพศของบุรุษผู้กระทำซึ่งการงานในป่า อาห
กล่าวแล้วว่า ปุริส แน่ะบุรุษ โภ ผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน มคฺคกิลนฺโต
ผู้ลำบากแล้วในหนทาง อิมํ สรํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ
ภิสมุฬาเล ขาทิตฺวา ปุปฺผานิ ปิลนฺธิตฺวา น คจฺฉสิ ย่อมไม่ข้ามลงแล้ว
สู่สระนี้อาบน้ำแล้วด้วย ดื่มแล้วด้วย เคี้ยวกินแล้ว ซึ่งเง่าแห่งบัว ท.
ประดับแล้ว ซึ่งดอกไม้ ท. ไป กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ
โพธิสตฺโต อ. พระโพธิสัตว์ ตํ รกฺขสํ ทิสฺวา ว ทรงเห็นแล้ว
ซึ่งผีเสื้อนั้นเทียว ญตฺวา ทรงทราบแล้วว่า เอโส ปุริโส อ. บุรุษนั่น

ยกฺโข เป็นยักษ์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้วว่า ภาตโร อ. น้องชาย ท. เม ของเรา ตยา อันท่าน คหิตา จับเอาแล้วหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (รกฺขโส) อ. ผีเสื้อ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาม เออ (ภาตโร) อ. น้องชาย ท. (เต) ของท่าน มยา อันข้าพเจ้า คหิตา จับเอาแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตฺโต อ. พระโพธิสัตว์ (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า (ภาตโร) อ. น้องชาย ท. (เม) ของเรา (ตยา) อันท่าน (คหิตา) จับเอาแล้ว ก็การณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (รกฺขโส) อ. ผีเสื้อ (อาห) กล่าวแล้วว่า (หิ) เพราะว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า ลภามิ ย่อมได้ โอติณฺเณ ชเน ซึ่งชน ท. ผู้ข้ามลงแล้ว อิมํ สรํ สู่สระนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้วว่า ปน ก็ ตฺวํ อ. ท่าน ลภสิ ย่อมได้ สพฺเพ ว ชเน ซึ่งชน ท. ทั้งปวงเทียว ก็ หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (รกฺขโส) อ. ผีเสื้อ (อาห) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า ลาภมิ ย่อมได้ อวเสเส ชเน ซึ่งชน ท. ผู้เหลือลง ฐเปตฺวา ยกเว้น ชานนเก ชเน ซึ่งชน ผู้รู้ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้วว่า ปน ก็ อตฺโถ อ. ความต้องการ เทวธมฺเมหิ ด้วยเทวธรรม ท. อตฺถิ มีอยู่ เต แก่ท่านหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (รกฺขโส ป อ. ผีเสื้อ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาม เออ (อตฺโถ) อ. ความต้องการ (เทวธมฺเมหิ) ด้วยเทวธรรม ท. อตฺถิ มีอยู่ (เม) แก่ข้าพเจ้า อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้วว่า อหํ อ. เรา

กเถสฺสามิ จักบอก อิติ ดังนี้ ฯ (รกฺขโส) อ. ผีเสื้อ (อาห) กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ. ท่าน กเถหิ จงบอกเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้วว่า (มยา) อันเรา กิลิฏฺฐคตฺเตน ผู้มีตัวอันเศร้าหมองแล้ว น สกฺกา ไม่อาจ กเถตุํ เพื่ออันบอก อิติ ดังนี้ ฯ ยกฺโข อ. ยักษ์ โพธิสตฺตํ ยังพระโพธิสัตว์ นหาเปตฺวา ให้สรงน้ำแล้ว ปาเยตฺวา ยังพระโพธิสัตว์ให้ดื่มแล้ว ปานียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม อลงฺกริตฺวา ประดับแล้ว อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ปลฺลงฺกํ สู่บัลลังก์ อลงฺกตมณฺฑปมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งมณฑปอันตนประดับแล้ว นิสีทิ นั่งแล้ว ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท อสฺส โพธิสตฺตสฺส ของพระโพธิสัตว์นั้น สยํ เอง ฯ

อถ ครั้งนั้น โพธิสตฺโต อ. พระโพธิสัตว์ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน สุณาหิ จงฟัง สกฺกจฺจํ โดยเคารพเถิด อิติ ดังนี้ นํ ยกฺขํ กะยักษ์นั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ชนา) อ. ชน ท. หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความละอายและความเกรงกลัว สุกฺกธมฺมสมาหิตา ผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้วในธรรมอันขาว สนฺโต ผู้สงบแล้ว สปฺปุริสา ผู้เป็นบุรุษผู้สงบแล้ว (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจเร ย่อมเรียกว่า เทวธมฺมา ผู้มีเทวธรรม อิติ ดังนี้ โลเก ในโลก อิติ ดังนี้ ฯ

๑๔. ๖๙/๑๓ ตั้งแต่ สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนสิ ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ทกรกฺขโส อ. ผีเสื้อน้ำ โส นั้น ตทา ในกาลนั้น พหุภณฺฑิกภิกฺขุ เป็นภิกษุผู้มีภัณฑะมาก อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ สุริยกุมาโร อ. พระสุริยกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น อานนฺโท เป็นภิกษุชื่อว่าอานนท์ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ จนฺทกุมาโร อ. พระจันทกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น สารีปุตฺโต เป็นภิกษุชื่อว่าสารีบุตร (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ มหิสฺสาสกุมาโร อ. พระมหิสสาสกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว ชาตกํ ซึ่งชาดก เอวํ อย่างนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตฺวํ อ. เธอ คเวสมาโน แสวงหาอยู่ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความละอายและความเกรงกลัว (หุตฺวา) เป็น วิจริตฺวา เที่ยวไปแล้ว เอวํ อย่างนี้ ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว อิมินา นีหาเรน โดยทำนองนี้ จตุปฺปริสมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งบริษัท ๔ อิทานิ ในกาลนี้ วทนฺโต กล่าวอยู่ว่า อหํ อ. เรา อปฺปิจฺโฉ เป็นผู้มีความปรารถนาอันน้อย อมฺหิ

ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปุรฺโต ข้างหน้า มม ของเรา อกาสิ ได้กระ-
กระทำแล้ว อยุตฺตํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันไม่สมควรแล้ว หิ เพราะว่า
(ปุคฺคโล) อ. บุคคล สมโณ นาม ชื่อว่า เป็นสมณะ สาฏกปฏิกฺเข-
ปาทิมตฺเตน การเณน เพราะเหตุอันมีเหตุมีการห้ามซึ่งผ้าสาฎกเป็นต้น
เป็นประมาณ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ
ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่ง
ธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

นคฺคจริยา อ. ความประพฤติโดยความเป็นผู้
เปลือย ท. (มจฺจํ) ยังสัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็น
สภาพ (อวิติณฺณกงฺขํ) ผู้มีความสงสัยอันไม่ข้าม
พ้นแล้ว (โสเธนฺติ) ย่อมให้หมดจด น หามิ-
ได้ ชฎา อ. ชฎา ท. (มจฺจํ) ยังสัตว์ผู้มี
อันจะพึงตายเป็นสภาพ (อวิติณฺณกงฺขํ) ผู้มีความ
สงสัยอันยังไม่ข้ามพ้นแล้ว (โสเธนฺติ) ย่อมให้
หมดจด น หามิได้ ปงฺกา อ. เปือกตม ท.
(มจฺจํ) ยังสัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ (อวิ-
ติณฺณกงฺขํ) ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามพ้นแล้ว
(โสเธนฺติ) ย่อมให้หมดจด น หามิได้ อนาสกา
วา อ. การไม่บริโภคก็ดี ตณฺฑิลสายิกา วา อ. การ
นอนบนแผ่นดินก็ดี รโชชลฺลํ วา อ. ความเป็น
แห่งบุคคลผู้หมักหมมด้วยธุลีก็ดี อุกฺกุฏิปฺปธานํ

วา อ. ความเพียรด้วยการนั่งกระหย่งก็ดี มจฺจํ ยัง สัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ อวิติณฺณกงฺขํ ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามพ้นแล้ว โสเธนฺติ ย่อมให้หมดจด น หามิได้ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปทจฺเฉโท) อ. การตัดซึ่งบทว่า น อนาสกา (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า นานาสกา อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ภตฺตปฏิกฺเขโป อ. การห้ามซึ่งภัต อิติ ดังนี้ ฯ

ภูมิสยนํ อ. การนอนบนภาคพื้น ตณฺฑิลสายิกา อิติ ชื่อว่าการนอนบนแผ่นดิน ฯ

สนฺนิจิตรโช อ. ธุลีอันบุคคลสั่งสมแล้วด้วยดี สรีเร ในสรีระ กทฺทมเลปนากาเรน โดยอาการคืออันไล้ทาด้วยเปือกตม รโชชลฺลํ อิติ ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้หมักหมมด้วยธุลี ฯ

อารทฺธาวิริยํ อ. ความเพียรอันบุคคลปรารภแล้ว อุกฺกุฏิกภาเวน โดยความเป็นผู้กระหย่ง อุกฺกุฏิกปฺปธานํ อิติ ชื่อว่าความเพียรด้วยการนั่งกระหย่ง ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า หิ กึ โย มจฺโจ อ. สัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพใด (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา ปาปุณิสฺสามิ จักถึง สุทฺธึ ซึ่งความหมดจด โลกนิสฺสรณสงฺขาตํ อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าการแล่นออกไปจากโลก เอวํ ด้วยอาการอย่างนี้ อิติ ดังนี้ สมาทาย วตฺเตยฺย พึงสมาทานแล้วประพฤติ นคฺคจริยาทีสุ

วตฺเตสุ ในวัตร ท. มีการประพฤติด้วยความเป็นคนเปลือยเป็นต้น อิเมสุ เหล่านี้หนา ยงฺกิญฺจิ วตฺตํ ซึ่งวัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง โส มจฺโจ อ. สัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพนั้น เกวลํ มิจฺฉาทสฺสนํ วฑฺเฒยฺย จเอว ชื่อว่ายังความเห็นผิด พึงให้เจริญ อย่างเดียว ด้วยนั่นเทียว กิลมสฺส ภาคี อสฺส จ พึงเป็นผู้มีส่วน แห่งความลำบาก พึงเป็นด้วย หิ ด้วยว่า เอตานิ วตฺตานิ อ. วัตร ท. เหล่านั่น สุสมาทินนานิ อันสัตว์สมาทานด้วยดีแล้ว มจฺจํ ยังสัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ อวิติณฺณกงฺขํ ผู้ชื่อว่ามีความสงสัยอันยังข้ามไม่ได้แล้ว อฏฺฐวตฺถุกาย กงฺขาย อวิติณฺณภาเวน เพราะความที่แห่งความสงสัยอันมีวัตถุ ๘ เป็นธรรมชาติอันตนไม่ข้ามพ้นแล้ว โสเธนฺติ ย่อมให้หมดจด น หามิได้ อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นอรรถรูปอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น

เรื่องสันตติมหาอำมาตย์

๑๕. ๗๑/๑๕ ตั้งแต่ ตตฺถ มิจฺฉาทิฏฺฐิตา จินฺตยึกสุ เป็นต้นไป.

ตตฺถ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. เหล่านั้นหนา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. ผู้มีความเห็นผิด จินฺตยึสุ คิดแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู กิริยํ ซึ่งกิริยา สมณสฺส ของสมณะ โคตมสฺส ผู้โคดมเถิด (โส สมโณ โคตโม) อ. พระสมณะผู้โคดมนั้น ภาสติ ย่อมตรัส มุขมตฺตํเอว วจนํ ซึ่งพระดำรัสสักว่าปากนั่นเทียว กิร ได้ยินว่า อชฺช ในวันนี้ เอโส สนฺตติมหามตฺโต อ. มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั่น สุรามทมตฺโต ผู้เมาแล้วด้วยความเมาเพราะสุรา เอวํ อย่างนี้ ยถาอลงฺกโต ว ผู้ประดับแล้วอย่างใดเทียว สุตฺวา จักสดับแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส สมณสฺส โคตมสฺส ของพระสมณะผู้โคดมนั้น ปรินิพฺพายิสฺสติ จักปรินิพพาน อชฺช ในวันนี้ มยํ อ. เรา ท. นิคฺคณฺหิสฺสาม จักข่มขี่ นํ สมณํ โคตมํ ซึ่งพระสมณะผู้โคดมนั้น มุสาวาเทน ด้วยการกล่าวเท็จ อิติ ดังนี้ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิกา มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. ผู้มีความเห็นโดยชอบ จินฺตยึสุ คิดแล้วว่า อโห โอ มหานุภาโว อ. อานุภาพอันใหญ่ พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. อชฺช ในวันนี้ มยํ อ. เรา ท. ลภิสฺสาม จักได้ ทฏฺฐุํ เพื่ออันเห็น พุทฺธลีฬฺหํ จเอว ซึ่งอันเยื้องกรายแห่งพระพุทธเจ้าด้วยนั่นเทียว สนฺตติมหามตฺตลีฬฺหํ จ ซึ่งอันเยื้องกายแห่งมหา-

อำมาตย์ชื่อว่าสันตติด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

สนฺตติมหามตฺโตปิ แม้ อ. มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ กีฬิตฺวา เล่นแล้ว อุทกกีฬํ เล่นซึ่งน้ำ ทิวสภาคํ ตลอดส่วนแห่งวัน นหาน-ติตฺเถ ที่ท่าอันเป็นที่อาบน้ำ คนฺตฺวา ไปแล้ว อุยฺยานํ สู่อุทยาน นิสีทิ นั่งแล้ว อาปานภูมิยํ บนภาคพื้นแห่งโรงเป็นที่ดื่ม ฯ สาปิ อิตฺถี อ. หญิงแม้นั้น โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว รงฺคมชฺเฌ ในท่าม กลางแห่งที่เป็นที่เต้นรำ อารภิ เริ่มแล้ว ทสฺเสตุํ เพื่ออันแสดง นจฺจ-คีตํ ซึ่งการฟ้อนและการขับร้อง ฯ ตสฺสา อิตฺถิยา เมื่อหญิงนั้น ทสฺสยมานาย แสดงอยู่ นจฺจคีตํ ซึ่งการฟ้อนและการขับร้อง ตํทิวสํ ในวันนั้น สตฺถกวาตา อ. ลมเพียงดังว่าศาสตรา ท. สมุฏฺฐาย ตั้งขึ้น พร้อมแล้ว อนฺโตกุจฺฉิยํ ในภายในแห่งท้อง กนฺติตฺวา อคมํสุ ได้ตัด ไปแล้ว หทยมํสํ ซึ่งเนื้อแห่งหัวใจ (อตฺตโน) อปฺปาหารตาย เพราะ ความที่แห่งตนเป็นผู้มีอาหารอันน้อย สตฺตาหํ ตลอดวัน ๗ ทสฺสนตฺถํ เพื่ออันแสดง สรีรลีฬฺหาย ซึ่งอันเยื้องกรายแห่งสรีระ ฯ สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ มุเขน จเอว ด้วยทั้งปากด้วยนั่นเทียว อกฺขีหิ จ ด้วยทั้งนัยน์ตา ท. ด้วย วิวฏฺฏิ อันเปิดแล้ว ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว ฯ สนฺตติมหามตฺโต อ. มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อุปธาเรถ จงใคร่ครวญ นํ อิตฺถึ ซึ่งหญิงนั้น อิติ ดังนี้ พลวโสเกน อันความเศร้าโศกอันมีกำลัง อภิภูโต ครอบงำแล้ว นิรุทฺธา (สา อิตฺถี) สามิ อิติ (ชเนหิ) วุตฺตมตฺเตเอว ขเณ ในขณะสักว่าคำว่า ข้าแต่นาย อ. หญิงนั้น

ดับแล้ว ดังนี้ อันอันชน ท. กล่าวแล้วนั้นเทียว ฯ ตํขณํเอว ในขณะ
นั้นนั่นเทียว อสฺส สนฺตติมหามตฺตสฺส สตฺตาหํ ปิตสุรา อ. สุราอัน
อันมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้นดื่มแล้ว ตลอดวัน ๗ อคมาสิ ได้ถึง
แล้ว ปริกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปรอบ อุทกพินฺทุ วิย ราวกะ อ. หยาด
แห่งน้ำ ตตฺตกปาเล บนกระเบื้องอันร้อนแล้ว ฯ โส สนฺตติมหา-
มตฺโต อ. มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อญฺโญ
ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น อญฺญตฺร เว้น ตถาคเตน จากพระตถาคต
น สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ เม อิมํ โสกํ นิพฺพาเปตุํ เพื่ออันยังความ
เศร้าโศกนี้ ของเราให้ดับ อิติ ดังนี้ พลกายปริวุโต ผู้อันหมู่แห่ง
พลแวดล้อมแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระ
ศาสดา สายณฺหสมเย ในสมัยแห่งวันในเวลาเย็น วนฺทิตฺวา ถวาย
บังคมแล้ว อาห กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระ-
องค์ผู้เจริญ โสโก อ. ความเศร้าโศก เอวรูโป อันมีรูปอย่างนี้ อุปฺปนฺ-
โน เกิดขึ้นแล้ว เม แก่ข้าพระองค์ อหํ อ. ข้าพระองค์ อาคโต
เป็นผู้มาแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า ตุมฺเห อ. พระองค์ ท.
สกฺขิสฺสถ จักทรงอาจ ตํ โสกํ เม นิพฺพาเปตุํ เพื่ออันยังความ
เศร้าโศกนั้นแห่งข้าพระองค์ให้ดับ อิติ ดังนี้ อมฺหิ ย่อมเป็น ตุมฺเห
อ. พระองค์ ท. ปฏิสรณํ จงเป็นผู้ที่ระลึกเฉพาะ เม ของข้าพระ-
องค์ โหถ จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ
อ. เธอ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล

โสกํ นิพฺพาเปตุํ สมตฺถสฺสเอว ผู้สามารถ เพื่ออันยังความเศร้าโศก ให้ดับนั่นเทียว อสิ ย่อมเป็น หิ แท้จริง ปคฺฆริตอสฺสูนิ อ. น้ำตา อันไหลออกแล้ว ท. ตว ของเธอ โรทนฺตสฺส ผู้ร้องไห้อยู่ อิมิสฺสา อิตฺถิยา อิมินา ว การเณน มตกาเล ในกาลแห่งหญิงนี้ตายแล้ว ด้วยเหตุนี้เทียว อติเรกตรานิ เป็นน้ำยิ่งกว่า อุทกโต กว่าน้ำ มหาสมุทฺทานํ แห่งมหาสมุทร ท. จตุนฺนํ ๔ (โหนฺติ) อิติ ดังนี้ นํ สนฺตติมหามตฺตํ กะมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ยํ กิญฺจนํ อ. กิเลสชาตเป็นเครื่องกังวลใด (อตฺถิ)
มีอยู่ ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตฺวํ อ. เธอ ตํ กิญฺจนํ
ยังกิเลสชาตเป็นเครื่องกังวลนั้น วิโสเสหิ จงให้
เหือดแห้งเถิด กิญฺจนํ อ. กิเลสชาตเป็นเครื่อง
กังวล มา อหุ อย่าได้มีแล้ว เต แก่เธอ ปจฺฉา
ภายหลัง เจ หากว่า ตฺวํ อ. เธอ โน คเหสฺสสิ
จักไม่ถือเอา (ขนฺเธ) ซึ่งขันธ์ ท. มชฺเฌ
ในท่ามกลาง อุปสนฺโต จักเป็นผู้เข้าไปสงบแล้ว
(หุตฺวา) เป็น จริสฺสสิ จักเที่ยวไป อิติ ดังนี้ ฯ

๑๖. ๗๔/๑๙ ตั้งแต่ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถึ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. สนฺตติมหามตฺโต อ. มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ เอกคาถาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งพระคาถาคาถาหนึ่ง อลงฺกตปฏิยตฺโต ว ผู้ประดับแล้วและตกแต่งแล้วเทียว นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว อากาเส ในอากาศ ปรินิพฺพุโต ปรินิพพานแล้ว วตฺตุํ อ. อันเรียก เอตํ สนฺตติมหามตฺตํ ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั่นว่า สมโณ อ. สมณะ อิติ ดังนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร กึ นุ โข หรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า (วตฺตุํ) อ. อันเรียก (เอตํ สนฺตติมหามติตํ) ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั่นว่า พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อิติ ดังนี้ (วฏฺฏติ) ย่อมควร อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุเว ดูก่อนภิกษุ ท. วตฺตุํ อ. อันเรียก มม ปุตฺตํ ซึ่งบุตรของเราว่า สมโณ อ. สมณะ อิติปิ ดังนี้บ้าง วฏฺฏติ ย่อมควร วตฺตุํ อ. อันเรียก (มม ปุตฺตํ) ซึ่งบุตร

ของเราว่า พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อิติปิ ดังนี้บ้าง วฏฺฏติเอว ย่อมควรนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เจปิ แม้หากว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อลงฺกโต
ผู้ประดับแล้ว จเรยฺย พึงประพฤติ สมํ สม่ำเสมอ
สนฺโต เป็นผู้สงบแล้ว ทนฺโต เป็นผู้ฝึกแล้ว
นิยโต เป็นผู้แน่นอนแล้ว พฺรหฺมจารี เป็นผู้มี
ปกติประพฤติประเสริฐ (หุตฺวา) เป็น นิธาย
วางแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งอาชญา ภูเตสุ ในสัตว์ ท.
สพฺเพสุ ทั้งปวงไซร้ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น
พฺราหฺมโณ เป็นพราหมณ์ (โหติ) ย่อมเป็น
โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น สมโณ เป็นสมณะ
(โหติ) ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น
ภิกฺขุ เป็นภิกษุ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วตฺถาภรณปฏิมณฺฑิโต ผู้ประดับแล้วด้วยผ้าและเครื่องอาภรณ์ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อลงฺกโต อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า เจปิ แม้หากว่า ปุคฺคโล อ. บุคคล อลงฺกโต ผู้ประดับแล้ว วตฺถาลงฺการาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีผ้าและเครื่องอลังการเป็นต้น จเรยฺย พึงประพฤติ สมํ สม่ำเสมอ

กายาทีหิ ทฺวาเรหิ ด้วยทวาร ท. มีกายเป็นต้น สนฺโต ชื่อว่าเป็นผู้สงบแล้ว ราคาทิวูปสเมน เพราะความเข้าไปสงบวิเศษแห่งกิเลสมีราคะเป็นต้น ทนฺโต ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกแล้ว อินฺทฺริยทมเนน เพราะการฝึกซึ่งอินทรีย์ นิยโต ชื่อว่าเป็นผู้แน่นอนแล้ว จรุตฺมคฺคนิยาเมน เพราะความแน่นอนในมรรค ๔ พฺรหฺมจารี ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติประพฤติประเสริฐ เสฏฺฐจริยาย เพราะความประพฤติอันประเสริฐที่สุด (หุตฺวา) เป็น นิธาย ชื่อว่าวางแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งอาชญา ภูเตสุ ในสัตว์ ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง กายทณฺฑาทียํ ทณฺฑานํ (อตฺตนา) โอโรปิตตาย เพราะความที่แห่งอาชญา ท. มีอาชญาอันเกิดแล้วแต่กายเป็นต้น เป็นของอันตนวางแล้ว โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คือว่า เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (วตฺตพฺโพ) พึงเรียกว่า พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อิติปิ ดังนี้บ้าง (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) พาหิตปาปตฺตา เพราะความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีบาปอันลอยแล้ว (วตฺตพฺโพ) พึงเรียกว่า สมโณ อ. สมณะ อิติปิ ดังนี้บ้าง (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) สมิตปาปตฺตา เพราะความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีบาปอันสงบแล้ว วตฺตพฺโพเอว พึงเรียกว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ อิติปิ ดังนี้บ้าง (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ภินฺนกิเลสตฺตา เพราะความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว นั่นเทียว อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระปิโลติกเถระ

๑๗. ๗๗/๘ ตั้งแต่ ตํ สุตฺวา สตฺถา อาม ภิกฺขเว เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา สํสคฺเค ครั้นเมื่อความเกี่ยวข้อง สติ มีอยู่ คโต ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก อาจริยสฺส ของอาจารย์ ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ สํสคฺโค อ. ความเกี่ยวข้อง อสฺส มม ปุตฺตสฺส อันบุตรของเรานั้น ฉินฺโน ตัดแล้ว (โส มม ปุตฺโต) อ. บุตรของเรานั้น นิเสเธตฺวา ห้ามแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว ปตฺโต บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ปุริโส อ. บุรุษ หิรินิเสโธ ผู้ห้ามซึ่งอกุศลวิตก
ด้วยหิริ โกจิ บางคน วิชฺชติ จะมี โลกสฺมึ
ในโลก โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด นิทฺทํ อปโพ-
เธติ ย่อมบรรเทาซึ่งความหลับตื่นอยู่ อสฺโส อิว
ราวกะ อ. ม้า ภทฺโร ตัวเจริญ (ปริหรนฺโต)
หลบอยู่ กสา ซึ่งแส้ ท. (โส ปุคฺคโล)
อ. บุคคลนั้น (ทุลฺลโภ) เป็นผู้อันบุคคลหาได้

โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อาตาปิโน จงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน สํเวคิโน จงเป็นผู้มีความสังเวช ภวาถ จงเป็น อสฺโส ยถา ราวกะ อ. ม้า ภทฺโร ตัวเจริญ กสานิวิฏฺโฐ ตัวอันนายสารถีหวดแล้วด้วยแส้ (กโรนฺโต) กระทำอยู่ (อาตปฺปํ) ซึ่งความเพียร ตุมฺเห อ. ท่าน ท. (สมนฺนาคตา) เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว สทฺธาย จ ด้วยศรัทธาด้วย สีเลน จ ด้วยศีลด้วย วิริเยน จ ด้วยความเพียรด้วย สมาธินา จ ด้วยสมาธิด้วย ธมฺมวินิจฺฉเยน จ ด้วยคุณเป็นเครื่องวินิจฉัยซึ่งธรรมด้วย สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา เป็นผู้มีวิชชาและจรณะอันถึงพร้อมแล้ว ปฏิสฺสตา เป็นผู้มีสติเฉพาะ (หุตฺวา) เป็น ปหสฺสถ จักละ อิทํ ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์นี้ อนปฺปกํ อันไม่น้อย อิติ ดังนี้ ฯ

(โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด นิเสเธติ ย่อมห้าม อกุสลวิตกฺกํ ซึ่งอกุศลวิตก อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อนฺโต ในภายใน หิริยา ด้วยหิริ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น หิรินิเสโธ ชื่อว่าผู้ห้ามซึ่งอกุศลวิตกด้วยหิริ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุคฺคโล อ. บุคคล เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ ทุลฺลโภ ผู้อันบุคคลหาได้โดยยาก โกจิเทว ชื่อว่าบางคน

นั่นเทียว วิชฺชติ จะมี โลกสฺมึ ในโลก (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า โกจิ โลกสฺมึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อปฺปมตฺโต ผู้ไม่ประมาทแล้ว กโรนฺโต กระทำอยู่ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม อปหรนฺโต บรรเทาอยู่ นิทฺทํ ซึ่งความหลับ อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อตฺตโน แก่ตน พุชฺฌติ ตื่นอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น อปโพเธติ ชื่อว่าบรรเทาซึ่งความหลับตื่นอยู่ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า โย นิทฺทํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อสฺโส อ. ม้า ภทฺโร ตัวเจริญ อปหรติ หลบอยู่ กสํ ซึ่งแส้ ปตมานํ อันตกอยู่ อตฺตนิ ในตน คือว่า น เทติ ไม่ให้อยู่ ปติตุํ เพื่ออันตก อตฺตนิ ในตน ยถา ฉันใด โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด นิทฺทํ อปโพเธติ บรรเทาซึ่งความหลับตื่นอยู่ เอวํ ฉันนั้น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ทุลฺลโภ เป็นผู้อันบุคคล หาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า กสามิว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

สงฺเขปตฺโถ อ. เนื้อความโดยย่อ อยํ นี้ว่า ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. อสฺโส อ. ม้า ภทฺโร ตัวเจริญ อาคมฺม อาศัยแล้ว ปมาทํ ซึ่งความประมาท นิวิฏฺโฐ ตัวอันนายสารถีหวดแล้ว กสาย ด้วยแส้ (จินฺตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํปิ นาม ชื่อแม้ อ. เรา (สารถินา) ปหโต เป็นผู้อันนายสารถีตีแล้ว กสาย ด้วยแส้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ กโรติ ย่อมกระทำ อาตปฺปํ ซึ่งความเพียร อปรภาเค ในกาลเป็นส่วน

อื่นอีก ยถา ฉันใด ตุมฺเหปิ แม้ อ. ท่าน ท. อาตาปิโน จงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน สํเวคิโน จงเป็นผู้มีความสังเวช ภวถ จงเป็น เอวํ ฉันนั้น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เอวํภูตา ผู้เป็นอย่างนี้แล้ว สมนฺนาคตา เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว โลกิยโลกุตฺตราย ทุวิธาย สทฺธาย จ ด้วยศรัทธาอันมีอย่างสองอันเป็นโลกิยะแล้วโลกุตระด้วย จตุปาริสุทฺธิสีเลน จ ด้วยศีลคือความบริสุทธิ์ ๔ ด้วย กายิกเจตสิกวิริเยน จ ด้วยความเพียรอันเป็นไปในกายและเป็นไปในจิตด้วย อฏฺฐสมาปตฺติสมาธินา จ ด้วยสมาธิคือสมาบัติ ๘ ด้วย การณาการณชานนลกฺขเณน ธมฺมวินิจฺฉเยน จ ด้วยคุณเป็นเครื่องวินิจฉัยซึ่งธรรมอันมีอันรู้ซึ่งเหตุและเรื่องมิใช่เหตุเป็นลักษณะด้วย หุตฺวา เป็น สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ชื่อว่าเป็นผู้มีวิชชาและจรณะอันถึงพร้อมด้วย สมฺปตฺติยา เพราะความถึงพร้อม ติสฺสนฺนํ วา อฏฺฐนฺนํ วา วิชฺชานํ จ แห่งวิชชา ท. สามหรือ หรือว่าแปดด้วย ปญฺจทสนฺนํ จรณานํ จ แห่งจรณะ ท. ๑๕ ด้วย ปฏิสฺสตา ชื่อว่าเป็นผู้มีสติเฉพาะ (อตฺตโน) อุปฏฺฐิตสฺสติตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว หุตฺวา เป็น ปชหิสฺสถ จักละ วฏฺฏทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ในวัฏฏะ อนปฺปกํ อันไม่น้อย อิทํ นี้ อิติ ดังนี้ ทุติยคาถายํ ในพระคาถาที่สอง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องสุขสามเณร

๑๘. ๘๓/ ตั้งแต่ โส ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา จินฺเตสิ เป็นต้นไป.

โส ภตฺตภติโก อ. นายภัตตภติกะนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ปจฺเจกพุทฺธํ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการรับจ้าง ปรเคเห ในเรือนของบุคคลอื่น สํวจฺฉรานิ สิ้นปี ท. ตีณิ ๓ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ภตฺตปาติยา แก่ถาดแห่งภัตร เอกิสฺสา ถาดหนึ่ง (ทานสฺส อตฺตนา) อทินฺนภาเวน เพราะความที่แห่งทานเป็นทานอันตนไม่ให้แล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิทานิ ในกาลนี้ อิทํ ภตฺตํ อ. ภัตรนี้ เม ของเรา รกฺเขยฺย พึงรักษา เอกรตฺตินฺทิวํ สิ้นคืนหนึ่งและวันหนึ่ง ปน ก็ สเจ ถ้าว่า อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักถวาย ตํ ภตฺตํ ซึ่งภัตรนั้น อยฺยสฺส แก่พระผู้เป็นเจ้าไซร้ (ตํ ภตฺตํ) อ. ภัตรนั้น รกฺขิสฺสติ จักรักษา มํ ซึ่งเรา กปฺปโกฏิสหสฺสานิ สิ้นพันแห่งโกฏิแห่งกัป ท. อเนกานิ อันมิใช่หนึ่ง อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักถวาย นํ ภตฺตํ ซึ่งภัตรนั้น อยฺยสฺสเอว แก่พระผู้เป็นเจ้านั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ โส ภตฺตภติโก อ. นายภัตตภติกะนั้น ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ กตฺวา (อตฺตนา) ลทฺธภตฺตปาติโต เอกปิณฺฑํปิ มุเข อจเปตฺวา ว ไม่วางไว้แล้ว แม้ซึ่งก้อนข้าวก้อนหนึ่ง จากถาดแห่งภัตรอันตน กระทำแล้ว ซึ่งการรับจ้าง สิ้นปี ท. ๓ ได้แล้ว ในปากเทียว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ตณฺหํ ซึ่งความอยาก

อุกฺขิปิตฺวา ยกขึ้นแล้ว ปาตึ ซึ่งถาด สยํเอว เองนั่นเทียว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ปจฺเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ทตฺวา ให้แล้ว ปาตึ ซึ่งถาด หตฺเถ ในมือ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปญฺจปติฏฺฐิเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะแห่งองค์ ๕ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปาตึ ซึ่งถาด วามหตฺเถน ด้วยมือเบื้องซ้าย อากิริ เกลี่ยแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร ปตฺเต ในบาตร ตสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ทกฺขิณหตฺเถน ด้วยมือเบื้องขวา ฯ ภตฺตสฺส อุปฑฺฒเสสกาเล ในกาลแห่งภัตรเหลือเข้าไปทั้งกึ่ง ปจฺเจกพุทฺโธ อ. พระปัจเจกพุทธเจ้า ปิทหิ ปิดแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺเถน ด้วยมือ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส ภตฺตภติโก อ. นายภัตตภติกะนั้น อาห เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปฏิวีโส อ. ส่วน เอโก ว ส่วนหนึ่งเทียว (มยา) อันข้าพเจ้า น สกฺกา ไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ทฺวิธา โดยส่วนสอง ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา สงฺคณฺหาถ จงอย่าสงเคราะห์ มํ ซึ่งข้าพเจ้า อิธ โลเก ในโลกนี้ กโรถ จงกระทำ ปรโลเก สงฺคหํเอว ซึ่งการสงเคราะห์ในโลกเบื้องหน้านั่นเทียว อหํ อ. ข้าพเจ้า อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว สาวเสสํ ให้เป็นภัตรเป็นไปกับด้วยส่วนเหลือลง ทสฺสามิ จักถวาย นิรวเสสํเอว ภตฺตํ ซึ่งภัตรอันไม่มีส่วนเหลือลงนั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ ปจฺเจกพุทฺธํ กะพระปัจเจก-พุทธเจ้านั้น ฯ หิ จริงอยู่ อนวเสเสตฺวา ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลถวายไม่ให้เหลือลงแล้ว โถกํปิ แม้หน่อยหนึ่ง อตฺตโน เพื่อตน

นิรวเสสํ นาม ชื่อว่าเป็นทานไม่มีส่วนเหลือลง (โหติ) ย่อมเป็น ตํ ทานํ อ. ทานนั้น มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น ฯ โส ภตฺตภติโก อ. นายภัตตภติกะนั้น กโรนฺโต เมื่อกระทำ ตถา เหมือนอย่างนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว สพฺพํ ภตฺตํ ซึ่งภัตรทั้งปวง วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปุน อีก อาห เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทุกฺขํ อ. ทุกข์ เม อันข้าพเจ้า เอกํ ภตฺตปาตึ นิสฺสาย ตีณิ สํวจฺฉรานิ ปรเคเห ภตึ กโรนฺเตน ผู้อาศัยแล้ว ซึ่งถาดแห่งภัตร ถาดหนึ่ง กระทำอยู่ ซึ่งการรับจ้าง ในเรือนของบุคคลอื่น สิ้นปี ท. ๓ อนุภูตํ เสวยแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ สุขํเอว อ. ความสุขนั่นเทียว โหตุ จงมี เม แก่ข้าพเจ้า เม นิพฺพตฺตฏฺฐาเน ในที่แห่งข้าพเจ้าบังเกิดแล้วเถิด อหํ อ. ข้าพเจ้า ภาคี พึงเป็นผู้มีส่วน ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺสเอว แห่งธรรมอันอันท่าน ท. เห็นแล้วนั่นเทียว ภเวยฺยํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

ปจฺเจกพุทฺโธ อ. พระปัจเจกพุทธเจ้า (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เอวํ ตยา วุตฺตาวจนํ อ. คำอันอันท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ โหตุ จงมีเถิด จินฺตามณี วิย ราวกะ อ. แก้วจินดามณี สงฺกปฺปา อ. ความดำริ ท. ททมานา อันให้อยู่ สพฺพกาเม ซึ่งความใคร่ทั้งปวง ท. ปริปูเรนฺตุ จงเต็มรอบ เต แก่ท่าน ปุณฺณจนฺโท วิย ราวกะ อ. พระจันทร์อันเต็มแล้ว อิติ ดังนี้ กโรนฺโต เมื่อจะกระทำ อนุโมทนํ ซึ่งอันอนุโมทนา วตฺวา กล่าวแล้วว่า

(วตฺถุ) อ. วัตถุ อิจฺฉิตํ อันอันท่านปรารถนาแล้ว ปตฺถิตํ อันอันท่านตั้งไว้แล้ว ศมิชฺฌตุ จงสำเร็จ ตุยฺหํ แก่ท่าน ขิปฺปํเอว พลันนั่นเทียว สงฺกปฺปา อ. ความดำริ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ปูเรนฺตุ จงเต็ม จนฺโท ปณฺณรโส ยถา ราวกะ อ. พระจันทร์อันมีในดิถีที่ ๑๕ (วตฺถุ) อ. วัตถุ อิจฺฉิตํ อันท่านปรารถนาแล้ว ปตฺถิตํ อันอันท่าน ตั้งไว้แล้ว สมิชฺฌตุ จงสำเร็จ ตุยฺหํ แก่ท่าน ขิปฺปํเอว พลันนั่นเทียว สงฺกปฺปา อ. ความดำริ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ปูเรนฺตุ จงเต็ม มณิ โชติรโส ยถา ราวกะ อ. แก้วมณี อันมีความรุ่งเรืองเป็นรส อิติ ดังนี้

อธิฏฺฐาย อธิษฐานแล้วว่า มหาชโน อ. มหาชน อยํ นี้ มํ ปสฺสนฺโต ติฏฺฐตุ จงยืนดูอยู่ ซึ่งเราเทียว ยาว เพียงใด คนฺธมาทน-ปพฺพตคมนา แต่การไปสู่ภูเขาชื่อว่าคันธมาทน์ อิติ ดังนี้ อคมาสิ ได้ไปแล้ว คนฺธมาทนํ สู่ภูเขาชื่อว่าคันธมาทน์ อากาเสน โดยอากาศ ฯ มหาชโนปิ แม้ อ. มหาชน นํ ปจฺเจกพุทฺธํ ปสฺสนฺโต ว อฏฺฐาสิ ได้ยืนดูอยู่แล้ว ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นเทียว ฯ

เรื่องหญิงสหายของนางวิสาขา

๑๙. ๙๓/๒ ตั้งแต่ สตฺถา กิมิทนฺติ อาวชฺเชนฺโต ตํ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อาวชฺเชนฺโต ทรงรำพึงอยู่ว่า อิทํ การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ. เรา น ทสฺสามิ จักไม่ให้ ลภิตุํ เพื่ออันได้ โอตารํ ซึ่งช่อง มารกายิกานํ เทวตานํ แก่เทวดา ท. ผู้นับเนื่องแล้วในหมู่แห่งมาร หิ เพราะว่า ปารมิโย อ. บารมี ท. มยา อันเรา ปูเรนฺเตน ผู้ยังบารมีให้เต็มอยู่ เอตฺตกํ กาลํ ตลอดกาลอันมีประมาณเท่านี้ น ปูริตา ไม่ให้เต็มแล้ว ลาภตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันได้ โอตารํ ซึ่งช่อง มารกายิกานํ เทวตานํ แห่งเทวดา ท. ผู้นับเนื่องแล้วในหมู่แห่งมาร อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชสิ ทรงเปล่งแล้ว รํสึ ซึ่งพระรัศมี ภมุกโลมโต จากพระโลมาแห่งพระโขนง ตา อิตฺถิโย สํเวเชตุํ เพื่ออันยังหญิง ท. เหล่านั้นให้สังเวช ฯ อนฺธการติมิสา อ. หมอกแห่งความมืด อโหสิ ได้มีแล้ว ตาวเทว เพียงนั้นนั่นเทียว ฯ ตา อิตฺถิโย อ. หญิง ท. เหล่านั้น ภีตา เป็นผู้กลัวแล้ว มรณภยตชฺชิตา เป็นผู้อันความกลัวแต่ความตายคุกคามแล้ว อเหสุํ ได้เป็นแล้ว ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น สุรา อ. สุรา กุจฺฉิยํ ในท้อง ตาสํ อิตฺถีนํ ของหญิง ท. เหล่านั้น ชีริ คร่ำคร่าแล้ว ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อนฺตรหิโต ทรง

อันตรธานแล้ว (อตฺตโน) นิสินฺนปลฺลงฺเก ณ บัลลังก์แห่งพระองค์ ประทับนั่งแล้ว ฐตฺวา ประทับยืนอยู่แล้ว สิเนรุมุทฺธนิ บนยอดแห่งภูเขาชื่อว่าสิเนรุ วิสฺสชฺเชสิ ทรงเปล่งแล้ว รํสึ ซึ่งพระรัศมี อุณฺณาโลมโต จากพระอุณณาโลก ฯ ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว (โอภาโส) อ. แสงสว่าง อโหสิ ได้มีแล้ว จนฺทสหสฺสุคฺคมนํ วิย ราวกะ อ. การขึ้นไปแห่งพันแห่งพระจันทร์ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อามนฺเตตฺวา ทรงเรียกแล้ว ตา อิตฺถิโย ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตุมฺเหหิ มม สนฺติกํ อาคจฺฉมานาหิ ปมตฺตาหิ อาคนฺตุํ อ. อันอันเธอ ท. ผู้เมื่อจะมา สู่สำนักของเรา เป็นผู้ประมาทแล้วมา น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร หิ เพราะว่า เทวดา อ. เทวดา มารกายิกา ผู้นับเนื่องแล้วในหมู่แห่งมาร ลภิตฺวา ได้แล้ว โอตารํ ซึ่งช่อง ตุมฺหากํ ปมาเทนเอว เพราะความประมาท แห่งเธอ ท. นั่นเทียว ตุมฺเห ยังเธอ ท. การาเปสิ ให้กระทำแล้ว หสาทีนิ การณานิ ซึ่งเหตุ ท. มีอันหัวเราะเป็นต้น อกรณฏฺฐาเน ในที่อันไม่เป็นที่กระทำ หสาทีนํ การณานํ ซึ่งเหตุ ท. มีการหัวเราะเป็นต้น อิทานิ ในกาลนี้ ตุมฺเหหิ ราคาทีนํ อคฺคีนํ นิพฺพาปนตฺถาย อุสฺสาหํ กาตุํ อ. อันอันเธอ ท. กระทำ ซึ่งความอาจหาญขึ้น เพื่อต้องการแก่อันยังไฟ ท. มีราคะเป็นต้นให้ดับ วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(โลกสนฺนิวาเส) ครั้นเมื่อโลกสันนิวาส ปชฺชลิเต อันอันไฟลุกโพลงแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ สติ มีอยู่ หาโส อ. ความร่าเริง โก นุ อะไรหนอ (ภวิสฺสติ) จักมี (ตุมฺหากํ) แก่เธอ ท. อานนฺโท อ. ความเพลิดเพลิน กึ อะไร (ภวิสฺสติ) จักมี (ตุมฺหากํ) แก่เธอ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. อนฺธกาเรน โอนทฺธา ผู้อันความมืดหุ้มห่อแล้ว น คเวสถ ย่อมไม่แสวงหา ปทีปํ ซึ่งประทีป อิติ ดังนี้ ฯ

ตุฏฺฐิ อ. ความยินดี อานนฺโท อิติ ชื่อว่าความเพลิดเพลิน ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า อิมสฺมึ โลกสนฺนิวาเส ครั้นเมื่อโลกสันนิวาสนี้ อคฺคีหิ อันไฟ ท. เอกาทสหิ ๑๑ ราคาทีหิ มีราคะเป็นต้น ปชฺชลิเต ลุกโพลงทั่วไปแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ สติ มีอยู่ หาโส วา อ. ความร่าเริงหรือ ตุฏฺฐิ วา หรือว่า อ. ความยินดี โก นุ อะไรหนอ (ภวิสฺสติ) จักมี ตุมฺหากํ แก่เธอ ท. เอโส หาสอานนฺโท อ. ความร่าเริงและความเพลิดเพลินนั่น อกตฺตพฺพรูโปเอว เป็นอาการมีรูปอันบุคคลไม่พึงกระทำนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น นนุ มิใช่หรือ หิ ก็ ตุมฺเห อ. เธอ ท. อฏฺฐวตฺถุเกน อวิชฺชนฺธกาเรน โอนทฺธา ผู้อันความมืดคืออวิชชา อันมีวัตถุ ๘ หุ้มห่อแล้ว น คเวสถ ย่อมไม่แสวงหา คือว่า น กโรถ ย่อมไม่กระทำ ญาณปทีปํ ซึ่งประทีปคือญาณ วิธมนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันกำจัด ตสฺส อนฺธการสฺส ซึ่งความมืดนั้น กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ

ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา อิตฺถิโย อ. หญิง ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปติฏฺฐหึสุ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดาปัตติผล ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตาสํ อิตฺถีนํ อจลสทฺธาย ปติฏฺฐิตภาวํ ซึ่งความที่แห่งหญิง ท. เหล่านั้น เป็นผู้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในศรัทธาอันไม่หวั่นไหว โอตริตฺวา เสด็จข้ามลงแล้ว สิเนรุมตฺถกา จากยอดแห่งภูเขาชื่อว่าสิเนรุ นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว พุทฺธาสเน เหนือพระพุทธอาสน์ ฯ อถ ครั้งนั้น วิสาขา อ. นางวิสาขา อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุรา นาม ชื่อ อ. สุรา เอสา นั่น ปาปิกา เป็นธรรมชาติลามก (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า อิมา อิตฺถิโย อ. หญิง ท. เหล่านี้ เอวรูปา นาม ชื่อว่าผู้มีรูปอย่างนี้ นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว ปุรโต ข้างพระพักตร์ พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า ตุมฺหาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยพระองค์ อสกฺโกนฺติโย ไม่อาจอยู่ อิริยาปถมตฺตํปิ อาการํ สณฺฐาเปตุํ เพื่ออันยังอาการ แม้อันมีอิริยาบถเป็นประมาณ ให้ตั้งไว้ด้วยดี อารภึสุ เริ่มแล้ว อุฏฺฐาย ปาณึ ปหริตฺวา หสิตคีตนจฺจาทีนิ การณานิ กาตุํ เพื่ออันลุกขึ้น แล้วปรบ ซึ่งฝ่ามือแล้วกระทำ ซึ่งเหตุ ท. มีการหัวเราะและการขับร้อง และการฟ้อนเป็นต้น อิติ ดังนี้ นํ สตฺถารํ กะพระศาสดานั้น ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า วิสาเข ดูก่อนวิสาขา อาม เออ เอสา

สุรา นาม ชื่อ อ. สุรานั่น ปาปิกาเอว เป็นธรรมชาติลามกนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า อาเนกสตา ชนา อ. ชน ท. ผู้มีร้อยมิใช่หนึ่ง นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอตํ สุรํ ซึ่งสุรานั่น ปตฺตา ถึงแล้ว อนพฺยสนํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญและทุกข์อันส่ายเสียซึ่งสุขในพินาศ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ เอสา สุรา อ. สุรานั่น อุปฺปนฺนา เกิดขึ้นแล้ว กทา ในกาลไร อิติ ดังนี้ (วิสาขาย) อันนางวิสาขา วุตฺเต กราบทูลแล้ว อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว กเลตุํ เพื่ออันตรัส อุปฺปตฺตึ ซึ่งความเกิดขึ้น ตสฺสา สุราย แห่งสุรานั้น วิตฺถาเรน โดยพิสดาร กเถสิ ตรัสแล้ว กุมฺภชาตกํ ซึ่งกุมภชาดก อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องนางสิริมา

๒๐. ๙๘/๘ ตั้งแต่ ราชา ปญฺจสตานิ ทตฺวา คณฺหาตูติ เป็นต้นไป.

ราชา อ. พระราชา เภรึ ยังชาวกลอง จาราเปสิ ทรงให้เที่ยวไปแล้ว (ญาปนตฺถํ) เพื่ออันยังบุคลให้รู้ว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ทตฺวา ให้แล้ว ปญฺจสตานิ ซึ่งร้อยห้า ท. คณฺหาตุ จงรับเอาเถิด อิติ ดังนี้ อทิสฺวา ไม่ทรงเห็นแล้ว กญฺจิ ซึ่งใคร ๆ คณฺหนกํ ผู้รับเอา เภรึ ทรงยังชาวกลอง จาราเปตฺวา ทรงให้เที่ยวไปแล้ว (ญาปนตฺถํ) เพื่ออันยังบุคคลให้รู้ว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (ทตฺวา) ให้แล้ว สตานิ ซึ่งร้อย ท. อฑฺฒเตยฺยานิ ที่สามทั้งกึ่ง (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งรางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว สตานิ ซึ่งร้อย ท. เทฺว ๒ (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนาง สิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว สตํ ซึ่งร้อย (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว ปญฺญาสํ กหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ท. ๕๐ (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว ปญฺจวีสติกหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ๒๕ ท. (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว ทสกหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ๑๐ ท. (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว ปญฺจกหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ๕ ท. (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว กหาปณํ ซึ่งกหาปณะ (คณฺหาตุ)

จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว อฑฺฒํ ซึ่งกึ่ง (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว ปาทํ ซึ่งบาท (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา (ทตฺวา) ให้แล้ว มาสกํ ซึ่งมาสก (คณฺหาตุ) จงรับเอา (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมา ทตฺวา ให้แล้ว กากณิกํ ซึ่งกากณิก คณฺหาตุ จงรับเอา สิริมํ ซึ่งนางสิริมา อิติ ดังนี้ เภรึ ยังชาวกลอง จาราเปสิ ทรงให้เที่ยวไปแล้ว (ญาปนตฺถํ) เพื่ออันยังบุคคลให้รู้ว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คณฺหาตุ จงรับเอา มุธาปิ แม้เปล่า อิติ ดังนี้ ฯ วทนฺโต นาม ปุคฺคโล อ. บุคคลชื่อว่าผู้กล่าวอยู่ว่า อหํ อ. เรา อิติ วา ดังนี้บ้าง ว่า อหํ อ. เรา อิติ วา ดังนี้บ้าง น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว ฯ ราชา อ. พระราชา อาห ทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คณฺหนฺโต นาม ปุคฺคโล อ. บุคคลชื่อว่าผู้รับเอาอยู่ มุธาปิ แม้เปล่า นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. ปสฺสถ จงเห็น มาตุคามํ ซึ่งมาตุคาม ปิยํ ผู้เป็นที่รัก มหาชนสฺส ของมหาชน (ชนา) อ. ชน ท. อิมสฺมึเอว นคเร ในพระนครนี้นั่นเทียว ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ลภึสุ ได้แล้ว (อภิรมิตุํ) เพื่ออันยินดียิ่ง เอกทิวสํ สิ้นวันหนึ่ง ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิทานิ ในกาลนี้ คณฺหนฺโตปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้แม้รับเอาอยู่ มุธา เปล่า นตฺถิ ย่อมไม่มี รูปํ อ. รูป เอวรูปํ นาม ชื่ออันมีรูปอย่างนี้ ขยวยปฺปตฺตํ เป็นธรรมชาติถึงแล้ว

ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป (โหติ) ย่อมเป็น ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. ปสฺสถ จงเห็น อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ อาตุรํ อันกระสับกระส่าย อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ธุวํ อ. ความยั่งยืน ฐิติ อ. ความตั้งมั่น ยสฺส
พิมฺพสฺส แห่งอัตภาพใด นตฺถิ ย่อมไม่มี ตฺวํ
อ. ท่าน ปสฺส จงดู (ตํ) พิมฺพํ ซึ่งอัตภาพ
นั้น จิตฺตกตํ อันอันกรรมกระทำให้วิจิตรแล้ว อรุกายํ
อันมีกายเป็นแผล สมุสฺสิตํ อันอันกระดูกยกขึ้นด้วยดี
แล้ว อาตุรํ อันกระสับกระส่าย พหุสงฺกปฺปํ อัน
เป็นเหตุอันมหาชนดำริโดยมาก อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า กตจิตฺตกํ อันมีความวิจิตรอันกรรมกระทำแล้ว จิตฺตกตํ ชื่อว่าอันกรรมกระทำให้วิจิตรแล้ว วตฺถาภรณมาลาลงฺการาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีเครื่องอาภรณ์คือผ้าและเครื่องประดับคือดอกไม้เป็นต้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า จิตฺตกตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ สณฺฐิตํ อันตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว องฺคปจฺจงฺเคหิ ด้วยอวัยวะใหญ่และอวัยวะน้อย ท. ทีฆาทีหิ มีอวัยวะยาวเป็นต้น ทีฆาทิยุตฺตฏฺฐาเนสุ ในที่อันควรแล้วแก่ความเป็นอวัยวะมีอวัยวะยาวเป็นต้น ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พิมฺพํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อรุภูตกายํ อันมีกายเป็นแผลเป็นแล้ว วเสน ด้วยอำนาจ วณมุขานํ แห่งปากแห่งแผล ท. นวนฺนํ ๙ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อรุกายํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตีหิ อฏฺฐิสเตหิ สมุสฺสิตํ อันอันร้อยแห่งกระดูก ท. ๓ ยกขึ้นด้วยดีแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมุสฺสิตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิจฺจคิลานํ อันชื่อว่าเป็นไข้เป็นนิจ (ตสฺส พิมฺพสฺส) ปริหริตพฺพตาย เพราะความที่แห่งอัตภาพนั้นเป็นสภาพอันบุคคลพึงบริหาร อิริยาปถาทีหิ อาการเรหิ ด้วยอาการ ท. มีอิริยาบถเป็นต้น สพฺพกาลํ ตลอดกาลทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อาตุรํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มหาชเนน พหุธา สงฺกปฺปิตํ อันมหาชนดำริแล้ว โดยมาก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พหุสงฺกปฺปํ อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อรรถว่า ธุวภาโว วา อ. ความเป็นคือความยั่งยืนหรือ ฐิติภาโว วา หรือว่า อ. ความเป็นคือความตั้งมั่น ยสฺส พิมฺพสฺส แห่งอัตภาพใด นตฺถิ ย่อมไม่มี ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงเห็น ตํ พิมฺพํ ซึ่งอัตภาพนั้น อิทํ นี้ เอกนฺเตน เภทนวิกฺกีรณวิทฺธํสนธมฺมํเอว อันมีความแตกไปและความเรียงรายไปและความกระจัดกระจายไปเป็นธรรม โดยส่วนเดียวนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปทาสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยสฺส นตฺถิ ธุวํ ฐิติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระอุตตราเถรี

๒๑. ๙๙/๑๕ ตั้งแต่ เถรี กิร วีสวสฺสสติกา ชาติยา เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า เถรี อ. พระเถรี วิสวสฺสสติกา ผู้ประกอบด้วยร้อยแห่งปี ๒๐ ชาติยา โดยชาติ จริตฺวา เที่ยวไปแล้ว ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ลทฺธปิณฺฑปาตา ผู้มีบิณฑบาตอันได้แล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว เอกํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุรูปหนึ่ง อนฺตรวีถิยํ ในระหว่างแห่งถนน อาปุจฺ-ฉิตฺวา เรียนถามโดยเอื้อเฟื้อแล้ว ปิณฺฑปาเตน ด้วยบิณฑบาต ตสฺส ภิกฺขุโน เมื่อภิกษุนั้น อปฏิกฺขิปิตฺวา ไม่ห้ามแล้ว คณฺหนฺตสฺส รับเอาอยู่ ทตฺวา ถวายแล้ว สพฺพํ ปิณฺฑปาตํ ซึ่งบิณฑบาตทั้งปวง นิราหารา เป็นผู้ไม่มีอาหาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ทตฺวา ถวายแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร ตสฺสเอว ภิกฺขุโน แก่ภิกษุนั้นนั่นเทียว ตสฺมึเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่น-เทียว นิราหารา เป็นผู้ไม่มีอาหาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว เอวํ อย่างนี้ ทิวเส ในวัน ทุติเยปิ ที่สองบ้าง ตติเยปิ ที่สามบ้าง ปน แต่ว่า ทิวเส ในวัน จตุตฺเถ ที่สี่ (สา เถรี) อ. พระเถรีนั้น จรนฺตี เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ทิสฺวา เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา สมฺพาธฏฺฐาเน ในที่อันเป็นที่คับแคบ เอกสฺมึ ที่หนึ่ง ปฏิกฺกมนฺตี ก้าวกลับอยู่ อกฺกมิตฺวา เหยียบแล้ว จีวรกณฺณํ ซึ่งชายแห่งจีวร อตฺตโน ของตน โอลมฺพนฺตํ อันห้อยลงอยู่ อสกฺโกนฺตี ไม่

อาจอยู่ สณฺฐาตุํ เพื่ออันดำรงอยู่ด้วยดี ปริวตฺติตฺวา เป็นไปรอบแล้ว ปติ ล้มลงแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู่ที่ใกล้ ตสฺส เถริยา ของพระเถรีนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภคินิ ดูก่อนน้องหญิง อตฺตภาโว อ. อัตภาพ เต ของเธอ ปริชิณฺโณ แก่รอบแล้ว ภิชฺชิสฺสติ จักแตก น จิรสฺเสว ต่อกาลไม่นานนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อิทํ รูปํ อ. รูปนี้ ปริชิณฺณํ แก่รอบแล้ว โรคนิทฺธํ
เป็นธรรมชาติเป็นรังของโรค ปภงฺคุณํ เป็น
ธรรมชาติผุพัง (โหติ) ย่อมเป็น สนฺเทโห
อ. กายอันเป็นของตน ปูติ อันเน่า ภิชฺชติ
จะแตก หิ เพราะว่า ชีวิตํ อ. ชีวิต มรณนฺตํ
เป็นธรรมชาติมีความตายเป็นที่สุด (โหติ) ย่อม
เป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ภคินิ ดูก่อนน้องหญิง รูปํ อ. รูป อิทํ นี้ คือว่า สรีรสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าสรีระ ตว ของเธอ ความที่แห่งรูปนั้นเป็นรูปแก่ จ โข ก็แล ตํ รูปํ อ. รูปนั้น โรตนิทฺธํ ชื่อว่าเป็นรังของโรค นิวาสนฏฺฐานตฺเถน เพราะอรรถว่าเป็นสถานอันเป็นที่อยู่อาศัย สพฺพโรคานํ แห่งโรคทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น ปน เหมือนอย่างว่า สิคาโล อ. สุนัขจิ้งจอก ตรุโณปิ แม้ตัว

หนุ่ม (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า ชรสิคาโล อ. สุนัข
จิ้งจอกตัวแก่ อิติ ดังนี้ คโฬจีลตา อ. เถาหัวด้วน ตรุณาปิ แม้อัน
อ่อน (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า ปูติลตา อ. เถา
อันเน่า อิติ ดังนี้ ยถา โข ฉันใดแล (อิทํ รูปํ) อ. รูปนี้ ตทหุชาตํ
อันเกิดแล้วในวันนั้น สุวณฺณวณฺณํปิ แม้อันเป็นรูปมีสีเพียงดังว่าสีแห่ง
ทองคำ สมานํ เป็นอยู่ ปูติกายํ ชื่อว่าเป็นรูปมีกายอันเน่า ปภงฺคุณํ
ชื่อว่าเป็นรูปผุพัง ปคฺฆรณตฺเถน เพราะอรรถว่าเป็นที่ไหลออก นิจฺจํ
เป็นนิจ (โหติ) ย่อมเป็น เอวํ ฉันนั้น เทโห อ. กาย ตว ของเธอ โส
เอโส นี้นั้น ปูติโก เป็นกายเน่า สมาโน เป็นอยู่ (ปณฺฑิเตน)
อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบว่า ภิชฺชติ จะแตก คือว่า ภิชฺชิสฺสติ
จักแตก น จิรสฺสํเอว ต่อกาลไม่นานนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปุจฺฉา)
อ. อันถามว่า (โส เทโห) อ. กายนั้น (ปูติ) เป็นกายเน่า
(สมาโน) เป็นอยู่ (ภิชฺชติ) จะแตก กึการณา เพราะเหตุอะไร
(อิติ) ดังนี้ (วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า หิ เพราะว่า ชีวิตํ อ. ชีวิต
มรณนฺตํ เป็นธรรมชาตมีความตายเป็นที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ)
ดังนี้ (อตฺถรูปํ) อ. อรรถรูปว่า ชีวิตํ อ. ชีวิต สพฺพสตฺตานํ ของสัตว์
ทั้งปวง ท. มรณปริโยสานํเอว เป็นธรรมชาติมีความตายเป็นที่สุดลง
รอบนั่นเทียว โหติ ย่อมเป็น ยสฺมา เหตุใด (ตสฺมา) เพราะเหตุนั้น
(สนฺเทโห) อ. กายอันเป็นของตน (ปูติ) เป็นกายเน่า (สมาโน)
เป็นอยู่ (ภิชฺชติ) จะแตก อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำ
อธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้

ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ)
พึงทราบ ฯ

เรื่องพระนางรูปนันทาเถรี

๒๒. ๑๐๕/๑๗ ตั้งแต่ รูปนนฺทา ตํ โอโลเกตฺวา อยํ เป็นต้นไป.

รูปนนฺทา อ. พระเถรีพระนามว่ารูปนันทา โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว ตํ สรีรํ ซึ่งสรีระนั้น ปสฺสิ ทรงเห็นแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ อนิจฺจโต โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงว่า อยํ อิตฺถี อ. หญิงนี้ ปตฺตา ถึงแล้ว ชรํ ซึ่งชรา อิมสฺมึเอว ฐาเน ในที่นี้นั่นเทียว ปตฺตา ถึงแล้ว พฺยาธึ ซึ่งพยาธิ (อิมสฺมึ ฐาเน) ในที่นี้ ปตฺตา ถึงแล้ว มรณํ ซึ่งความตาย (อิมสฺมึ ฐาเน) ในที่นี้ ชราพฺยาธิมรณานิ อ. ความแก่และความเจ็บและความตาย ท. อาคมิสฺสนฺติ จักมา อิมสฺสอปิ อตฺตภาวสฺส แก่อัตภาพแม้นี้ เอวํเอว อย่างนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ ปน ก็แล (โส อตฺตภาโว) อ. อัตภาพนั้น ทุกฺขโต อนตฺตโต (ตาย รูปนนฺทาย) ทิฏฺโฐเอว เป็นสภาพอันพระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้นทรงเห็นแล้ว โดยความเป็นสภาพเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพเป็นอนัตตานั่นเทียว โหติ ย่อมเป็น (ตสฺส อตฺตภาวสฺส) อนิจฺจโต (ตาย รูปนนฺทาย) ทิฏฺฐตฺตาเอว เพราะความที่แห่งอัตภาพนั้น เป็นสภาพอันพระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้นทรงเห็นแล้ว โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงนั่นเทียว ฯ อถ ครั้งนั้น ภวา อ. ภพ ท. ตโย ๓ อุปฏฺฐหึสุ ปรากฏแล้ว อสฺสา รูป-

นนฺทาย แก่พระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้น อาทิตฺตา วิย จ เป็นเพียงตัวว่าอันไฟติดทั่วแล้วด้วย คีวาย พทฺธกุณปํ วิย จ เป็นเพียงดังว่าซากศพอันบุคคลผูกพันแล้วที่คอด้วย (หุตฺวา) เป็น ฯ จิตฺตํ อ. จิต กมฺมฏฺฐานาภิมุขํ อันมีหน้าเฉพาะต่อกรรมฐาน ปกฺขนฺทิ แล่นไปแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตาย รูปนนฺทาย อนิจฺจโต (ตสฺส อตฺตภาวสฺส) ทิฏฺฐาภาวํ ซึ่งความที่แห่งอัตภาพนั้นเป็นสภาพอันพระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้นทรงเห็นแล้ว โดยความ อ. รูปนันทานี้ สกฺขิสฺสติ นุ โข จักอาจหรือหนอแล กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปติฏฺฐํ ซึ่งที่เป็นที่ตั้งเฉพาะ อตฺตโน แก่ตน สยํเอว เองนั่นเทียว อิติ ดังนี้ จินฺเตตฺวา ทรงพระดำริแล้วว่า (อยํ รูปนนฺทา) อ. รูปนันทานี้ น สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ (กาตุํ) เพื่ออันกระทำ (ปติฏฺฐํ) ซึ่งที่เป็นที่ตั้งเฉพาะ (อตฺตโน) แก่ตน (สยํเอว) เองนั่นเทียว (ตาย รูปนนฺทาย) พหิทฺธา ปจฺจยํ ลทฺธุํ อ. อันอันรูปนันทานั้นได้ ซึ่งปัจจัยในภายนอก วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม สปฺปายวเสน ด้วยอำนาจแห่งธรรมเป็นที่สบาย ตสฺสา รูปนนฺทาย แห่งพระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

นนฺเท ดูก่อนนันทา ตฺวํ อ. เธอ ปสฺส จงดู

(กายํ) ซึ่งกาย สมุสฺสยํ อันเป็นที่อันกรรมยก

ขึ้นด้วยดี อาตุรํ อันกระสับกระส่าย อสุจึ อัน
ไม่สะอาด ปูตึ อันเน่า อุคฺฆรนฺตํ อันไหลขึ้นอยู่
ปคฺฆรนฺตํ อันไหลออกอยู่ พาลานํ อภิปตฺถิตํ
อันอันคนเขลา ท. ปรารถนาเฉพาะแล้ว อิทํ ตว
สรีรํ อ. สรีระของเธอนี้ ยถา ฉันใด เอตํ
อิตฺถิยา สรีรํ อ. สรีระของหญิงนั่น ตถา ฉันนั้น
เอตํ อิตฺถิยา สรีรํ อ. สรีระของหญิงนั่น ยถา
ฉันใด อิทํ ตว สรีรํ อ. สรีระของเธอนี้ ตถา
ฉันนั้น ตฺวํ อ. เธอ ปสฺส จงเห็น ธาตุโย ซึ่ง
ธาตุ ท. สุญฺญโต โดยความเป็นธรรมชาติว่าง
ตฺวํ อ. เธอ มา อาคมิ อย่ามาแล้ว โลกํ สู่โลก
ปุน อีก ตฺวํ อ. เธอ วิราเชตฺวา สำรอกแล้ว ฉนฺทํ
ซึ่งความพอใจ ภเว ในภพ อุปสนฺตา เป็นผู้เข้า
ไปสงบแล้ว (หุตฺวา) เป็น จริสฺสสิ จักเที่ยวไป
อิติ ดังนี้ ฯ

สุทํ ได้ยินว่า ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อารพฺภ ทรงพระปรารภ ภิกฺขุนึ ซึ่งภิกษุณี นนฺทํ พระนามว่านันทา อภาสิตฺถ ได้ทรงภาษิตแล้ว อิมา คาถาโย ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิตฺถํ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้แล ฯ นนฺทา อ. พระเถรีพระนามว่านันทา เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว ญาณํ ซึ่งพระญาณ เทสนานุสาเรน ตามแนวแห่งเทศนา ปาปุณิ ทรงบรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดา-

ปัตติผล ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า นนฺเท ดูก่อนนันทา ตฺวํ อ. เธอ มา กริ อย่ากระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความหมายรู้ว่า สาโร อ. สาระ อิมสฺมึ สรีเร ในสรีระนี้ อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ หิ เพราะว่า สาโร อ. สาระ เอตฺถ สรีเร ในสรีระนั้น อปฺปมตฺตโกปิ แม้อันมีประมาณอันน้อย นตฺถิ ย่อมไม่มี เอตํ สรีรํ อ. สรีระนี้ (กมฺเมน) อันกรรม อุสฺสาเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว อฏฺฐิสตานิ ซึ่งร้อยแห่งกระดูก ท. ตีณิ ๓ กตํ กระทำแล้ว นครํ ให้เป็นนคร อฏฺฐีนํ แห่งกระดูก ท. อิติ ดังนี้ กเถตฺวํ เพื่ออันตรัสบอก สุญฺญตกมฺมฏฺฐานํ ซึ่งสุญญตกรรมฐาน วิปสฺสนาปริวาสตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันอบรมซึ่งวิปัสสนา มคฺคผลานํ เพื่อมรรคและผล ท. ติณฺณํ ๓ อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น อสฺสา รูปนนฺทาย แก่พระเถรีพระนามว่ารูปนันทานั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ชรา จ อ. ชราด้วย มจฺจุ จ อ. มัจจุด้วย มาโน
จ อ. มานะด้วย มกฺโข จ อ. มักขะด้วย โอหิโต
ตั้งลงแล้ว ยตฺถ สรีเร ในสรีระใด (อิทํ ตํ
สรีรํ) อ. สรีระนี้นั้น (กมฺเมน) อันกรรม กตํ
กระทำแล้ว นครํ ให้เป็นนคร อฏฺฐีนํ แห่ง
กระดูก ท. มํสโลหิตเลปนํ อันไล้ทาด้วยเนื้อและ
เลือด อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า หิ เหมือนอย่างว่า (ชนา) อ. ชน ท.

อุสฺสาเปตฺวา ยังกันและกันให้ยกขึ้นแล้ว กฏฺฐานิ ซึ่งไม้ ท.
พนฺธิตฺวา ผูกพันแล้ว วลฺลีหิ ด้วยเถาวัลย์ ท. ลิมฺปิตฺวา ฉาบแล้ว
มตฺติกาย ด้วยดินเหนียว กโรนฺติ ย่อมกระทำ เคหํ ให้เป็นเรือน
พหิทฺธา ในภายนอก นครสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่านคร
โอทหนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันตั้งลง ปุพฺพณฺณาปรณฺณาทีนํ วตฺถูนํ
แห่งวัตถุ ท. มีวัตถุอันบุคคลพึงกินในก่อนและวัตถุอันบุคคลพึงกินในภาย
หลังเป็นต้น ยถาเอว ฉันใดนั่นเทียว อิทํ สรีรํ อ. สรีระนี้ อชฺฌตฺติกํปิ
แม้อันเป็นไปในภายใน (กมฺเมน) อันกรรม อุสฺสาเปตฺวา ยกขึ้น
แล้ว อฏฺฐิสตานิ ซึ่งร้อยแห่งกระดูก ท. ตีณิ ๓ กตํ กระทำแล้ว
นครํ ให้เป็นนคร นหารุวินทฺธํ อันอันเส้นเอ็นรึงรัดแล้ว มํสโลหิตเลปนํ
ชื่อว่าอันไล้ทาด้วยเนื้อและเลือด คือว่า ตจปฏิจฺฉนฺนํ อันอันหนังปกปิด
แล้ว โอทหนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันตั้งลง ชีรณลกฺขณาย ชราย จ แห่ง
ชรา อันมีความคร่ำคร่าเป็นลักษณะด้วย มรณลกฺขณสฺส มจฺจุโน จ
แห่งมัจจุ อันมีความตายเป็นลักษณะด้วย อาโรหสมฺปทาทีนิ การณานิ
ปฏิจฺจ มชฺชนลกฺขณสฺส มานสฺส จ แห่งมานะ อันมีความเมา เพราะ
อาศัย ซึ่งเหตุ ท. มีความถึงพร้อมด้วยการยกเป็นต้น เป็นลักษณะด้วย
สุกตกรณวินาสนลกฺขณสฺส มกฺขสฺส จ แห่งมักขะ อันมีการยังการ
กระทำซึ่งกรรมอันบุคคลกระทำดีแล้วให้พินาศเป็นลักษณะด้วย เอวํ
ฉันนั้น หิ เพราะว่า อาพาโธ อ. อาพาธ กายิกเจตสิโก อันเป็น
ไปในกายและเป็นไปในจิต เอวรูโปเอว อันมีรูปอย่างนี้นั่นเทียว
โอทหิโต ตั้งลงแล้ว เอตฺถ สรีเร ในสรีระนี้ กิญฺจิ วตฺถุ อ. วัตถุ

อะไร ๆ อุทฺธํ เบื้องต้น อิโต อาพาธโต แต่อาพาธนี้ คยฺหุปคํ
อันเข้าถึงซึ่งความเป็นแห่งวัตถุอันบุคคลพึงถือเอา นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ
ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต
(เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระโลฬุทายีเถระ

๒๓. ๑๑๒/๘ ตั้งแต่ โสมทตฺโต สจาหํ ราชานํ ยาจิสฺสามิ เป็นต้นไป.

โสมทตฺโต อ. มหาดเล็กชื่อว่าโสมทัต จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า สเจ ถ้าว่า อหํ อ. เรา ยาจิสฺสามิ จักทูลขอ ราชานํ กะพระราชาไซร้ เม ลหุภาโว อ. ความที่แห่งเราเป็นคนเบา ปญฺญายิสฺสติ จักปรากฏ อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตาต ข้าแต่คุณพ่อ ตุมฺเหเอว อ. ท่าน-ท. นั่นเทียว ยาจถ จงทูลขอ ราชานํ กะพระราชาเถิด อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตาต แน่ะพ่อ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ. เจ้า คเหตฺวา จงพาเอาแล้ว มํ ซึ่งเรา ยาหิ จงไปเถิด อิติ ดังนี้ (พฺราหฺมเณน) อันพราหมณ์ วุตฺเต กล่าวแล้ว จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อยํ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นี้ ทนฺธปญฺโญ ผู้มีปัญญาอันเขลา น ชานาติ ย่อมไม่ทราบ วจนมตฺตํปิ การณํ ซึ่งเหตุแม้สักว่าคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน อภิกฺกม จงก้าวไปข้างหน้า ปฏิกฺกม จงก้าวกลับ อิติ ดังนี้ อญฺญสฺมึ วจเน ครั้นเมื่อคำอื่น (อตฺตนา) อันตน วตฺตพฺเพ พึงกล่าว วทติ ย่อมกล่าว อญฺญํเอว วจนํ ซึ่งคำอื่นนั่นเทียว อหํ อ. เรา ตํ พฺราหฺมณํ ยังพราหมณ์นั้น สิกฺขาเปตฺวา จักให้ศึกษาแล้ว เนสฺสามิล จักนำไป อิติ ดังนี้ ฯ

โส โสมทตฺโต อ. มหาดเล็กชื่อว่าโสมทัตนั้น อาทาย พาเอาแล้ว

ตํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สุสานํ สู่ป่าช้า วีรณตฺถมฺภกํ นาม ชื่อว่าวีรณัตถัมภกะ พนฺธิตฺวา ผูกพันแล้ว ติณกลาเป ซึ่งฟ่อนแห่งหญ้า ท. กตฺวา กระทำแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า อยํ ติณกลาโป อ. ฟ่อนแห่งหญ้านี้ ราชา เป็นพระราชา (โหติ) ย่อมเป็น อยํ ติณกลาโป อ. ฟ่อนแห่งหญ้านี้ อุปราชา เป็นพระอุปราช (โหติ) ย่อมเป็น อยํ ติณกลาโป อ. ฟ่อนแห่งหญ้านี้ เสนาปติ เป็นเสนาบดี (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้เป็นต้น ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว ปิตุ แก่บิดา ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า ตุมฺเหหิ อันท่าน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว ราชกุลํ สู่ตระกูลของพระราชา อภิกฺกมิตพฺพํ พึงก้าวไปข้างหน้า เอวํ อย่างนี้ (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. (คนฺตฺวา) ไปแล้ว (ราชกุลํ) สู่ตระกูลของพระราชา ปฏิกฺกมิตพฺพํ พึงก้าวกลับ เอวํ อย่างนี้ ราชา อ. พระราชา (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. วตฺตพฺโพ พึงกราบบังคมทูล เอวํ นาม ชื่ออย่างนี้ อุปราชา อ. พระอุปราช (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. (วตฺตพฺโพ) พึงกราบทูล เอวํ อย่างนี้ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชา วตฺวา พึงกราบบังคมทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า (เทโว) อ. สมมติเทพ ชยตุ คาถํ ซึ่งคาถานี้ ยาเจยฺยาถ พึงทูลขอพระราชทาน โคณํ ซึ่งโค อิติ ดังนี้ อุคฺคณฺหาเปสิ ยังพราหมณ์ให้เรียนเอาแล้ว คาถํ ซึ่งคาถาว่า

มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า มยํ อ. ข้าพระ-
พุทธเจ้า ท. กสาม เส ย่อมไถสิ เขตฺตํ ซึ่งนา

เยหิ ทฺวีหิ โคเณหิ ด้วยโค ท. ๒ เหล่าใด
(เต) เทฺว โคณา อ. โค ท. ๒ เหล่านั้น เม
ของข้าพระพุทธเจ้า (อตฺถิ) มีอยู่ เทว ข้าแต่
สมมติเทพ เตสุ ทฺวีสุ โคเณสุ ในโค ท. ๒
เหล่านั้นหนา เอโก โคโณ อ. โคตัวหนึ่ง มโต
ตายเสียแล้ว ขตฺติย ข้าแต่พระกษัตริย์เจ้า ตฺวํ
อ. พระองค์ เทหิ ขอจงทรงพระราชทาน ทุติยํ
โคณํ ซึ่งโคตัวที่สองเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น กตฺวา กระทำแล้ว ตํ คาถํ ซึ่งคาถานั้น ปคุณํ ให้คล่องแคล่ว สํวจฺฉรมตฺเตน กาเลน โดยกาลอันมีปีเป็นประมาณ อาโรเจตฺวา บอกแล้ว (ตสฺสา คาถาย) ปคุณภาวํ ซึ่งความที่แห่งคาถานั้น เป็นคาถาคล่องแคล่ว ปุตฺตสฺส แก่บุตร (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตาต ข้าแต่คุณพ่อ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อาทาย จงถือเอาแล้ว ปณฺณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ กญฺจิเอว บางอย่างนั่นเทียว อาคจฺฉถ จงมาเถิด อหํ อ. ผม คนฺตฺวา จักไปแล้ว ปุริมตรํ ก่อนกว่า ฐสฺสามิ จักยืนอยู่ สนฺติเก ในสำนัก รญฺโญ ของพระราชา อิติ ดังนี้ (โสมทตฺเตน) อันมหาดเล็กชื่อว่าโสมทัต วุตฺเต กล่าวแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปณฺณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ อุสฺสาหปฺปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งความอาจหาญขึ้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ราชกุลํ สู่ตระกูลของพระราชา

โสมทตฺตสฺส รญฺโญ สนฺติเก ฐิตกาเล ในกาลแห่งมหาดเล็กชื่อว่า
โสมทัตยืนอยู่แล้ว ในสำนัก ของพระราชา รญฺญา ตุฏฺฐจิตฺเตน
กตปฏิสมฺโมทโน ผู้มีความบันเทิงพร้อมเฉพาะอันพระราชา ผู้มีพระทัย
อันทรงยินดีแล้ว ทรงกระทำแล้ว (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า
ตาต แน่ะพ่อ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว จิรสฺสํ วต
ต่อกาลนานหนอ อตฺถ ย่อมเป็น อิทํ ฐานํ อ. ที่นี้ อาสนํ เป็น
สถานเป็นที่นั่ง (โหติ) ย่อมเป็น อตฺโถ อ. ความต้องการ เยน
วตฺถุนา ด้วยวัตถุใด (อตฺถิ) มีอยู่ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. นิสีทิตฺวา
นั่งแล้ว วทถ จงบอก (ตํ วตฺถุํ) ซึ่งวัตถุนั้นเถิด อิติ ดังนี้
(รญฺญา) อันพระราชา วุตฺเต ตรัสแล้ว อาห กราบบังคมทูลแล้ว
คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า มยํ อ. ข้าพระ-
พุทธเจ้า ท. กสาม เส ย่อมไถสิ เขตฺตํ ซึ่งนา
เยหิ ทฺวีหิ โคเณหิ ด้วยโค ท. ๒ เหล่าใด
(เต) เทฺว โคณา อ. โค ท. ๒ เหล่านั้น เม
ของข้าพระพุทธเจ้า (อตฺถิ) มีอยู่ เทว ข้าแต่
สมมติเทพเจ้า เตสุ ทฺวีสุ โคเณสุ ในโค ท. ๒
เหล่านั้นหนา เอโก โคโณ อ. โคตัวหนึ่ง มโต
ตายเสียแล้ว ขตฺติย ข้าแต่พระกษัตริย์เจ้า ตฺวํ
อ. พระองค์ คณฺห ขอจงทรงรับเอา ทุติยํ โคณํ
ซึ่งโคตัวที่สองเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

(โส พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์นั้น (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส ว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน วเทสิ กล่าวแล้ว กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร ตฺวํ อ. ท่าน เวทหิ จงกล่าว ปุน อีกเถิด อิติ ดังนี้ รญฺญา อัน พระราชา วุตฺเตปิ แม้ตรัสแล้ว อาห กราบบังคมทูลแล้ว ตํเอว คาถํ ซึ่งคาถานั้นนั่นเทียว ฯ ราชา อ. พระราชา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว (ตสฺสา คาถาย) เตน พฺราหฺมเณน วิรชฺฌิตฺวา กถิตภาวํ ซึ่งความ ที่แห่งคาถานั้น เป็นคาถาอันพราหมณ์นั้น กล่าวผิดแล้ว กตฺวา ทรง กระทำแล้ว สิตํ ซึ่งอันทรงแย้ม วตฺวา ตรัสแล้วว่า โสมทตฺต ดูก่อน โสมทัต โคณา อ. โค ท. เคเห ในเรือน ตุมฺหากํ ของเจ้า ท. พหู มญฺเญ ชะรอยเป็นโคมาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า เทว ข้าแต่สมมติเทพเจ้า ตุมฺเหหิ ทินฺนา โคณา อ. โค ท. ตัวอันพระองค์ ท. ทรงพระราชทานแล้ว พหู จักเป็นโคมาก ภวิสฺสนฺติ จักเป็น อิติ ดังนี้ (โสมทตฺเตน) อันมหาดเล็กชื่อว่า โสมทัต วุตฺเต กราบบังคมทูลแล้ว ตุสิตฺวา ทรงยินดีแล้ว โพธิสตฺตสฺส ต่อพระโพธิสัตว์ ทตฺวา พระราชทานแล้ว โคเณ ซึ่งโค ท. โสฬส ๑๖ พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ อลงฺการภณฺฑกํ จ ซึ่งสิ่งของอันเป็นเครื่อง ประดับด้วย นิวาสนคมํ จ ซึ่งบ้านอันเป็นที่อยู่อาศัยด้วย อสฺส โพธิสตฺตสฺส แก่พระโพธิสัตว์นั้น (กตฺวา) กระทำ พฺรหฺมเทยฺยํ ให้เป็น ของอันพรหมพึงให้ อุยฺโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ ยเสน ด้วยยศ มหนฺเตน อันใหญ่ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทางนำมาแล้ว อิมํ

ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ราชา อ. พระราชา ตทา ในกาลนั้น อานนฺโท เป็นภิกษุชื่อว่าอานนท์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ (ตทา) ในกาลนั้น โลฬุทายิ เป็นภิกษุชื่อว่าโลฬุทายี (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ โสมทตฺโต อ. มหาดเล็กชื่อว่าโสมทัต (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส โลฬุทายิ) อันตน (วตฺตพฺเพ) พึงกล่าว (วทติ) ย่อมกล่าว (อญฺญํ วจนํ) ซึ่งคำอื่น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ เอโส โลฬุทายิ อ. ภิกษุชื่อว่าโลฬุทายีนั่น อญฺญสฺมึ วจเน ครั้นเมื่อคำอื่น (อตฺตนา) อันตน วตฺตพฺเพ พึงกล่าว วทติ ย่อมกล่าว อญฺญํเอว วจนํ ซึ่งคำอื่น นั่นเทียว อตฺตโน อปฺปสฺสุตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีธรรม อันสดับแล้วน้อย ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน หิ เพราะว่า อปฺปสฺสุตปุริโส อ. บุรุษผู้มีธรรมอันสดับแล้วน้อย พลิพทฺทสทิโส นาม ชื่อว่าเป็นผู้ เช่นกับด้วยโคพลิพัท โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

> **ปุริโส อ. บุรุษ อปฺปสฺสุโต ผู้มีธรรมอันสดับ**
> **แล้วน้อย อยํ นี้ ชีรติ ย่อมแก่ พลิพทฺโท อิว**
> **ราวกะ อ. โคพลิพัท มํสานิ อ. เนื้อ ท. ตสฺส**

ปุริสสฺส ของบุรุษนั้น วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ ปญฺญา อ. ปัญญา ตสฺส ปุริสสฺส ของบุรุษนั้น น วฑฺฒติ ย่อมไม่เจริญ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยํ ปุริโส อ. บุรุษนี้ อปฺปสฺสุโต ชื่อว่าผู้มีธรรมอันสดับแล้วน้อย (อภาเวน) เพราะความไม่มี เอกสฺส ปญฺญาสกสฺส วา แห่งหมวดห้าสิบหมวดหนึ่งหรือ ทฺวินฺนํ ปญฺญาสกานํ วา หรือว่า แห่งหมวดห้าสิบ ท. ๒ หมวด อถวา ปน ก็อีกอย่างหนึ่ง (อภาเวน) เพราะความไม่มี (เอกสฺส สุตฺตวคฺคสฺส วา) แห่งวรรคแห่งสูตรวรรคหนึ่งหรือ (ทฺวินฺนํ) สุตฺตวคฺคานํ (วา) หรือว่าแห่งวรรคแห่งสูตร ท. ๒ วรรค อภาเวน เพราะความไม่มี เอกสฺส สุตฺตนฺตสฺส วา แห่งสูตรสูตรหนึ่งหรือ ทฺวินฺน สุตฺตนฺตานํปิ วา หรือว่าแม้แห่งสูตร ท. ๒ สูตร ปริจฺเฉเทน โดยกำหนด สพฺพนฺติเมน อันมีในที่สุดแห่งกำหนดทั้งปวง ปน แต่ว่า (อยํ ปุริโส) อ. บุรุษนี้ อุคฺคเหตฺวา เรียนเอาแล้ว กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกรรมฐาน อปฺปํ อันน้อย อนุยุญฺชนฺโต ตามประกอบอยู่ พหุสฺสุโต ว เป็นผู้มีธรรมอันสดับแล้วมากเทียว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปฺปสฺสุตายํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เหมือนอย่างว่า พลิพทฺโท อ. โคพลิพัท ชีรมาโน เมื่อจะแก่ คือว่า วฑฺฒมาโน เมื่อจะเจริญ (วฑฺฒติ) ชื่อว่าย่อมเจริญ (อตฺถาย) เพื่อประโยชน์ มาตาปิตูนํ แก่มารดาและบิดา ท. นเอว หามิได้นั่นเทียว วฑฺฒติ ชื่อว่าย่อมเจริญ อตฺถาย เพื่อ

ประโยชน์ เสสญาตกานํ แก่ญาติผู้เหลือ ท. น หามิได้ อถโข ที่แท้ (โส พลิพทฺโท ป อ. โคพลิพัทนั้น ชีรติ ย่อมแก่ นิรตฺถกํเอว มีประโยชน์ออกแล้วนั่นเทียว ยถา ฉันใด อยํปิ ปุริโส อ. บุรุษแม้นี้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ อุปชฺฌายวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่ออุปัชฌายะ น (กโรติ) ย่อมไม่กระทำ อาจริยวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่ออาจารย์ น (กโรติ) ย่อมไม่กระทำ อาคนฺตุกวตฺตาทีนิ วตฺตานิ ซึ่งวัตร ท. มีวัตรเพื่อภิกษุผู้อาคันตุกะเป็นต้น น อนุยุญฺชติ ย่อมไม่ตามประกอบ ภาวนามตฺตํปิ การณํ ซึ่งเหตุแม้อันมีภาวนาเป็นประมาณ ชีรติ ชื่อว่าย่อมแก่ นิรตฺถกํเอว มีประโยชน์ออกแล้วนั่นเทียว เอวํ เอว ฉันนั้นนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า พลิพทฺโทว ชีรติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มํสานิ อ. เนื้อ ท. พลิพทฺทสฺส ของโคพลิพัท (สามิเกน) ยุคนงฺคลาทีนิ วตฺถูนิ วหิตุํ อสมตฺโถ (โหติ) เอโส พลิพทฺโท อิติ (จินฺเตตฺวา) อรญฺเญ วิสฺสฏฺฐสฺส ตัวอันเจ้าของคิดแล้วว่า อ. โคพลิพัทนี้ เป็นสัตว์ไม่สามารถ เพื่ออันนำไปซึ่งวัตถุ ท. มีแอกและไถเป็นต้น ย่อมเป็น ดังนี้ ปล่อยแล้ว ในป่า วิจรนฺตสฺส ตัวเที่ยวไปอยู่ ขาทนฺตสฺส ตัวเคี้ยวกินอยู่ ปิวนฺตสฺส ตัวดื่มอยู่ ตตฺถเอว อรญฺเญ ในป่านั้นนั่นเทียว วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ ยถา ฉันใด มํสานิ อ. เนื้อ ท. อิมสฺสอปิ อปฺปสฺสุตปุริสสฺส ของบุรุษผู้มีธรรมอันสดับแล้วน้อยแม้นี้ อุปชฺฌายาทีหิ ครุฏฺฐานียปุคฺคเลหิ วิสฺสฏฺฐสฺส ผู้อันบุคคลผู้ควรแก่ฐานะแห่งความเคารพ ท. มีอุปัชฌายะ เป็นต้นปล่อยเสียแล้ว นิสฺสาย อาศัยแล้ว สงฺฆํ ซึ่งสงฆ์ ลภิตฺวา ได้แล้ว

จตฺตาโร ปจฺจเย ซึ่งปัจจัย ท. ๔ กตฺวา กระทำแล้ว อุทรวิเรจนาทีนิ กิจฺจานิ ซึ่งกิจ ท. มีการระบายซึ่งท้องเป็นต้น โปเสนฺตสฺส เลี้ยงดูอยู่ กายํ ซึ่งกาย วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ คือว่า (โส ปุริโส) อ. บุรุษนั้น ถูลสรีโร เป็นผู้มีสรีระอันอ้วน หุตฺวา เป็น วิจรติ ย่อมเที่ยวไป เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา ว่า มํสานิ ตสฺส วฑฺฒนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า ปญฺญา อ. ปัญญา โลกิยโลกุตฺตรา อันเป็นโลกิยะและโลกุตระ อสฺส ปุริสสฺส ของบุรุษนั้น เอกงฺคุลิมตฺตาปิ แม้อันมีนิ้วมือหนึ่งเป็นประมาณ น วฑฺฒติ ย่อมไม่เจริญ ปน แต่ว่า ตณฺหา เอว อ. ตัณหาด้วยนั่นเทียว นววิธมาโน จ อ. มานะอันมีอย่าง ๙ ด้วย วฑฺฒติ ย่อมเจริญ นิสฺสาย เพราะอาศัย ฉทฺวารานิ ซึ่งทวาร ๖ ท. คจฺฉลตาทีนิ รุกฺขชาตานิ วิย ราวกะ อ. รุกขชาต ท. มีกอไม้และเถาวัลย์เป็นต้น (วฑฺฒนฺตานิ) เจริญอยู่ อรญฺเญ ในป่า อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปญฺญา ตสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องปฐมโพธิกาล

๒๔. ๑๑๕/๘ ตั้งแต่ โส หิ โพธิรุกฺขมูเล นิสินฺโน เป็นต้นไป.

โส หิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นแล นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว โพธิรุกฺขมูเล ณ โคนของต้นไม้ชื่อว่าต้นโพธิ์ สุริเย ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ อนตฺถงฺคเตเอว ไม่อัสดงคตแล้วนั่นเทียว วิธมิตฺวา ทรงกำจัดแล้ว มารพลํ ซึ่งมารและพลของมาร ปทาเลตฺวา ทรงทำลายแล้ว ตมํ ซึ่งมืด ปุพฺเพนิวาสปฏิจฺฉาทกํ อันเป็นเครื่องปกปิดซึ่งขันธ์เป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน ปฐมยาเม ในยามที่หนึ่ง ทิพฺพจกฺขุํ ยังจักษุอันเป็นทิพย์ วิโสเธตฺวา ทรงให้หมดจดวิเศษแล้ว มชฺฌิมยาเม ในยามอันมีในท่ามกลาง ปฏิจฺจ ทรงอาศัยแล้ว การุญฺญตํ ซึ่งความเป็นแห่งความการุญ สตฺเตสุ ในสัตว์ ท. ญาณํ ยังพระญาณ โอตาเรตฺวา ทรงให้ข้ามลงแล้ว ปจฺจยากาเร ในปัจจยาการ ปจฺฉิมยาเม ในยามอันมีในเบื้องหลัง สมฺมสนฺโต ทรงพิจารณาอยู่ ตํ ปจฺจยาการํ ซึ่งปัจจยาการนั้น อนุโลมปฏิโลมวเสน ด้วยอำนาจแห่งอนุโลมและปฏิโลม อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา ทรงตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว สมฺมาสมฺโพธึ ซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ สห พร้อม อจฺฉริเยหิ ด้วยเหตุน่าอัศจรรย์ ท. อรุณุคฺคมนเวลาย ในเวลาอันเป็นที่ขึ้นไปแห่งอรุณ อุทาเนนฺโต เมื่อจะทรงเปล่ง อุทานํ ซึ่งพระอุทาน อเนเกหิ พุทฺธสตสหสฺเสหิ อวิชหิตํ อันอันแสนแห่งพระพุทธเจ้า ท. อันมิใช่พระองค์เดียว ไม่ทรง

สละแล้ว อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

อหํ อ. เรา คเวสนฺโต เมื่อแสวงหา คหการํ
ซึ่งนายช่างไม้คือตัณหาผู้กระทำซึ่งเรือน อนิพฺพิสํ
เมื่อไม่ประสบ สนฺธาวิสฺสํ แล่นไปพร้อมแล้ว
อเนกชาติสํสารํ สู่สงสารอันมีชาติมิใช่หนึ่ง ชาติ
อ. ความเกิด ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ ทุกฺขา เป็นทุกข์
(โหติ) ย่อมเป็น คหการก แน่ะนายช่างไม้คือ
ตัณหาผู้กระทำซึ่งเรือน ตฺวํ อ. ท่าน (มยา) ทิฏฺโฐ
เป็นผู้อันเราเห็นแล้ว อสิ ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน
น กาหสิ จักไม่กระทำ เคหํ ซึ่งเรือน ปุน อีก
ผาสุกา อ. ซี่โครง ท. เต ของท่าน สพฺพา ทั้งปวง
(มยา) อันเรา ภคฺคา หักแล้ว คหกูฏํ อ. ยอด
แห่งเรือน (มยา) อันเรา วิสงฺขตํ รื้อแล้ว จิตฺตํ
อ. จิต (เม) ของเรา วิสงฺขารคตํ เป็นธรรมชาติ
ถึงแล้วซึ่งพระนิพพานมีสังขารไปปราศแล้ว (โหติ)
ย่อมเป็น (หิ) เพราะว่า อหํ อ. เรา อชฺฌคา เป็นผู้
ถึงทับแล้ว ขยํ ซึ่งธรรมเป็นที่สิ้นไป ตณฺหานํ
แห่งตัณหา ท. (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อหํ อ. เรา คเวสนฺโต แสวงหาอยู่ ตณฺหาวฑฺฒกึ ซึ่งนายช่างไม้คือตัณหา การกํ ผู้กระทำ เคหสฺส ซึ่งเรือน

อตฺตภาวสงฺขาตสฺส อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอัตภาพ อิมสฺส นี้ กตาภินีหาโร ผู้มีอภินิหารอันกระทำแล้ว ทีปงฺกรปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาทของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกร อตฺถาย เพื่อประโยชน์ โส ตณฺหาวฑฺฒกี อ. นายช่างไม้คือตัณหานั้น (มยา) อันเราสกฺกา อาจ ทฏฺฐุํ เพื่ออันเห็นได้ เยน ญาเณน ด้วยญาณใด ตสฺส ญาณสฺส แก่ญาณนั้น คือว่า โพธิญาณสฺส แก่พระโพธิญาณ อนิพฺพิสํ เมื่อไม่ประสบ คือว่า อวินฺทนฺโต เมื่อไม่พบ คือว่า อลภนฺโตเอว เมื่อไม่ได้นั่นเทียว ตํ ญาณํ ซึ่งญาณนั้น สนฺธาวิสฺสํ แล่นไปพร้อมแล้ว คือว่า สํสรึ ท่องเที่ยวไปแล้ว คือว่า อนุวิจรึ เที่ยวไปตามแล้ว อปราปรํ ไป ๆ มา ๆ อเนกชาติสํสารํ สู่สงสารอันมีชาติมิใช่หนึ่ง คือว่า สํสารวฏฺฏํ สู่สังสารวัฏ อิมํ นี้ อเนกชาติสตสหสฺสสงฺขยํ อันบัณฑิตพึงนับพร้อมด้วยแสนแห่งชาติอันมิใช่หนึ่ง เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า คหการํ คเวสนฺโต อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ วจนํ อ. คำนี้ว่า ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ อิติ ดังนี้ การณวจนํ เป็นคำอันแสดงซึ่งเหตุ คหการกคเวสนสฺส แห่งการแสวงหาซึ่งนายช่างไม้คือตัณหาผู้กระทำซึ่งเรือน (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ชาติ ยาม ชื่อ อ. ความเกิด เอสา นั่น คือว่า อุปคนฺตุํ อ. อันเข้าถึง ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ ทุกฺขา ชื่อว่าเป็นทุกข์ (ตสฺสา ชาติยา) ชราพฺยาธิมรณมิสฺสตาย เพราะความที่แห่งความเกิดนั้นเป็นธรรมชาติเจือด้วยความแก่และความเจ็บ และความตาย (โหติ)

ย่อมเป็น จ ก็ สา ชาติ อ. ความเกิดนั้น ตสฺมึ คหการกสฺมึ ครั้นเมื่อนายช่างไม้คือตัณหาผู้กระทำซึ่งเรือนนั้น (เกนจิ) อันใคร ๆ อทิฏฺเฐ ไม่เห็นแล้ว น นิวตฺตติ ย่อมไม่กลับ ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อหํ อ. เรา คเวสนฺโต เมื่อแสวงหา ตํ คหการกํ ซึ่งนายช่างไม้คือตัณหาผู้กระทำซึ่งเรือนนั้น สนฺธาวิสฺสํ แล่นไปพร้อมแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อนฺโต) อ. อรรถว่า อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. ท่าน สพฺพญฺญุตญาณํ ปฏิวิชฺฌนฺเตนเอว มยา ทิฏฺโฐ เป็นผู้อันเรา ผู้แทงตลอดอยู่ซึ่งญาณคือความเป็นแห่งพระสัพพัญญูนั่นเทียว เห็นแล้ว อสิ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทิฏฺโฐสิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. ท่าน น กาหสิ จักไม่กระทำ เคหํ ซึ่งเรือน มม ของเรา อตฺตภาวสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอัตภาพ อิมสฺมึ สํสารวฏฺเฏ ในสังสารวัฏนี้ ปุน อีก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปุน เคหํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อวเสสกิเลสผาสุกา อ. ซี่โครงคือกิเลสอันเหลือลง ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตว ของท่าน มยา อันเรา ภคฺคา หักแล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กณฺณิกามณฺฑลํปิ แม้ อ. มณฑลแห่งช่อฟ้า อวิชฺชาสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอวิชชา อตฺตภาวเคหสฺส แห่งเรือนคืออัตภาพ ตยา กตสฺส อันอันท่านกระทำแล้ว อิมสฺส นี้

มยา อันเรา วิทฺธํสิตํ กำจัดแล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า คหกูฏํ วิสงฺขตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อิทานิ ในกาลนี้ จิตฺตํ อ. จิต มม ของเรา คตํ ถึงแล้ว คือว่า อนุปวิฏฺฐํ เข้าไปตามแล้ว วิสงฺขารํ ซึ่งธรรมอันมีสังขารไปปราศแล้ว คือว่า นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อารมฺมณกรณวเสน ด้วยอำนาจแห่งการกระทำให้เป็นอารมณ์ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อหํ อ. เรา อธิคโต เป็นผู้ถึงทับแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ขยสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าธรรมเป็นที่สิ้นไป ตณฺหานํ แห่งตัณหา ท. อสฺมิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตณฺหานํ ขยมชฺฌคา อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก

๒๕. ๑๑๙/๒๑ ตั้งแต่ สตฺถา สิตการณํ กเถนฺโต เป็นต้นไป.

สตถา อ. พระศาสดา กเถนฺโต เมื่อจะตรัสบอก สิตการณํ ซึ่งเหตุแห่งอันแย้ม วตฺวา ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ ตฺวํ อ. เธอ ปสฺส จงดู มหาธนเสฏฺฐิปุตฺตํ ซึ่งบุตรของเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก อิมํ นี้ อิมสฺมึเอว นคเร เทฺวอสีติโกฏิธนํ เขเปตฺวา ภริยํ อาทาย ภิกฺขาย จรนฺตํ ผู้ยังทรัพย์อันมีโกฏิแปดสิบสองหนเป็นประมาณ ให้สิ้นไปแล้ว พาเอาแล้ว ซึ่งภรรยา เที่ยวไปอยู่ เพื่ออันขอ ในนครนี้นั่นเทียว หิ ก็ สเจ ถ้าว่า อยํ เสฏฺฐิปุตฺโต อ. บุตรของเศรษฐีนี้ โภเค อเขเปตฺวา ไม่ยังโภคะ ท. ให้สิ้นไปแล้ว ปโยชิสฺส จักประกอบแล้ว กมฺมนฺเต ซึ่งการงาน ท. ปฐมวเย ในวัยที่หนึ่งไซร้ อคฺคเสฏฺฐี จักเป็นเศรษฐีผู้เลิศ อิมสฺมึเอว นคเร ในนครนี้นั่นเทียว อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว ปน ก็ สเจ ถ้าวา (อยํ เสฏฺฐิปุตฺโต) อ. บุตรของเศรษฐีนี้ นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺส จักออกไปบวชแล้วไซร้ ปาปุณิสฺส จักบรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ภริยาปิ แม้ อ. ภรรยา อสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ของบุตรของเศรษฐีนั้น ปติฏฺฐหิสฺส จักตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อนาคามิผเล ในอนาคามิผล สเจ ถ้าว่า (อยํ เสฏฺฐิปุตฺโต) อ. บุตรของเศรษฐีนี้ โภเค อเขเปตฺวา ไม่ยังโภคะ ท. ให้สิ้นไปแล้ว ปโยชิสฺส จักประกอบแล้ว กมฺมนฺเต ซึ่งการงาน ท. มัชฌิมวเย ในวัยอันมีใน

ท่ามกลางไซร้ ทุติยเสฏฺฐี จักเป็นเศรษฐีที่สอง อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชนฺโต ออกไปแล้วบวชอยู่ อนาคามี จักเป็นอนาคามี อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว ภริยาปิ แม้ อ. ภรรยา อสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ของบุตรของเศรษฐีนั้น ปติกฺจหิสฺส จักตั้งอยู่เฉพาะแล้ว สกทาคามิผเล ในสกทาคามิผล สเจ ถ้าว่า (อยํ เสฏฺฐิปุตฺโต) อ. บุตรของเศรษฐีนี้ โภเค อเขเปตฺวา ไม่ยังโภคะ ท. ให้สิ้นไปแล้ว ปโยชิสฺส จักประกอบแล้ว กมฺมนฺเต ซึ่งการงาน ท. ปจฺฉิมวเย ในวัยอันมีในเบื้องหลังไซร้ ตติยเสฏฺฐี จักเป็นเศรษฐีที่สาม อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชนฺโตปิ แม้ออกไปแล้วบวชอยู่ สกทาคามิ จักเป็นสกทาคามี อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว ภริยาปิ แม้ อ. ภรรยา อสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ของบุตรของเศรษฐีนั้น ปติฏฺจหิสฺส จักตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดาปัตติผล ปน ก็แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ เอโส เสฏฺฐิปุตฺโต อ. บุตรของเศรษฐีนั้น ปริหีโน เสื่อมรอบแล้ว คิหิโภคาปิ แม้จาก โภคะของคฤหัสถ์ ปริหีโน เสื่อมรอบแล้ว สามญฺญโตปิ แม้จาก คุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ จ ปน ก็แล (เอโส เสฏฺฐิปุตฺโต) อ. บุตรของเศรษฐีนั่น ปริหายิตฺวา ครั้นเสื่อมรอบแล้ว โกญฺจสกุโณ วิย เป็นผู้เพียงดังว่านกกะเรียน สุกฺขปลฺลเล ในเปือกตมอันแห้ง ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(พาลา) อ. คนเขลา ท. อจริตฺวา ไม่ประพฤติแล้ว
พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อลทฺธา ไม่ได้แล้ว

ธนํ ซึ่งทรัพย์ โยพฺพเน ในกาลเป็นหนุ่มสาว อวฌายนฺติ ย่อมซบเซา ชิณฺณโกญฺจา อิว ราวกะ อ. นกกะเรียนตัวแก่แล้ว ท. (อวฌายนฺตา) ซบเซา อยู่ ปลฺลเล ในเปือกตม ขีณมจฺเฉ อันมีปลา สิ้นแล้ว ฯ (พาลา) อ. คนเขลา ท. อจริตฺวา ไม่ ประพฤติแล้ว พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อลทฺธา ไม่ได้แล้ว ธนํ ซึ่งทรัพย์ โยพฺพเน ในกาลเป็น หนุ่มสาว อนุตฺถุนํ เสนฺติ ย่อมนอนทอดถอนถึงอยู่ ปุราณานิ ซึ่งเรื่องอันมีในก่อน ท. (สรา) อิว ราวกะ อ. ลูกศร ท. จาปาติขีณา อันหลุดไปแล้ว จากแล่ง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อวสิตฺวา ไม่อยู่แล้ว พฺรหฺมจริยวาสํ อยู่ประพฤติซึ่งธรรมอันประเสริฐ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อจริตฺวา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว ธนํปิ แม้ซึ่งทรัพย์ อนุปฺปนฺเน โภเค อุปฺปาเทตุํ วา อุปฺปนฺเน โภเค อนุรกฺขิตุํ วา (อตฺตโน) สมตฺถกาเล ในกาลแห่งตนเป็นผู้สามารถ เพื่ออันยังโภคะ ท. อันไม่เกิดขึ้นแล้ว ให้เกิดขึ้นหรือ หรือว่า เพื่ออันตามรักษา ซึ่ง โภคะ ท. อันเกิดขึ้นแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โยพฺพเน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พาลา อ. คนเขลา ท. เอวรูปา ผู้มีรูป

อย่างนี้ เต เหล่านั้น อวชฺฌายนฺติ ย่อมซบเซา ชิณฺณโกญฺจา วิย ราวกะ อ. นกกะเรียนตัวแก่แล้ว ท. ปริกฺขีณปติตา ตัวมีขนปีกอันสิ้นรอบแล้ว (อวชฺฌายนฺตา) ซบเซาอยู่ ปลฺลเล ในเปือกตม ขีณ-มจฺเฉ ว อันชื่อว่ามีปลาสิ้นแล้วเทียว อภาวา เพราะความไม่มี อุทกสฺส แห่งน้ำ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ขีณมจฺเฉ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า หิ ก็ อภาโว อ. ความไม่มี วสนฏฺฐานสฺส แห่งที่อันเป็นที่อยู่ อิเมสํ พาลานํ ของคนเขลา ท. เหล่านี้ อภาโว วิย ราวกะ อ. ความไม่มี อุทกสฺส แห่งน้ำ ปลฺลเล ในเปือกตม อภาโว อ. ความไม่มี โภคานํ แห่งโภคะ ท. อิเมสํ พาลานํ ของคนเขลา ท. เหล่านี้ มจฺฉานํ ขีณภาโว วิย ราวกะ อ. ความที่แห่งปลา ท. เป็นปลาสิ้นแล้ว อิเมสํ พาลานํ อิทานิเอว ชลปถถลปถาทีหิ ปเถหิ โภเค สณฺฐเปตุํ อสมตฺถภาโว อ. ความที่แห่งคนเขลา ท. เหล่านี้ เป็นผู้ไม่สามารถ เพื่ออันตั้งไว้พร้อม ซึ่งโภคะ ท. โดยทาง ท. มีทางน้ำและทางบกเป็นต้น ในกาลนี้นั่นเทียว ขีณปตฺตานํ โกญฺจานํ อุปฺปติตฺวา คมนาภาโว วิย ราวกะ อ. ความไม่มี แห่งอันบินขึ้นแล้วไปแห่งนกกะเรียน ท. ตัวมีขนปีกอันสิ้นแล้ว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เอเต พาลา อ. คนเขลา ท. เหล่านั่น นิปชฺชิตฺวา อวชฺฌายนฺติ ย่อมนอนซบเซา เอตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว ขีณปตฺตา โกญฺจา วิย ราวกะ อ. นกกะเรียน ท. ตัวมีขนปีกอันสิ้นแล้ว อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อติขีณา อันหลุดไปแล้ว จาปโต จากแล่ง คือว่า จาปวินิมุตฺตา อันพ้นไปแล้วจากแล่ง อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า จาปาตีขีณาว อิติ ดังนี้ ฯ อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า สรา อ. ลูกศร ท. จาปวินิมุตฺตา อันพ้นไปแล้วจากแล่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว ยถาเวคํ ตามความเร็ว ปติตา ตกลงแล้ว คเหตฺวา อุกฺขิปนฺเต ปุคฺคเล ครั้นเมื่อบุคคล ผู้จับแล้วยกขึ้นอยู่ อสติ ไม่มีอยู่ ภตฺตํ เป็นเหยื่อ อุปจิกานํ ของปลวก ท. ตตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว โหนฺติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด อิเมปิ พาลา อ. คนเขลา ท. แม้เหล่านี้ อติกฺกนฺตา ก้าวล่วงแล้ว วเย ซึ่งวัย ท. ตโย ๓ อุปคมิสฺสนฺติ จักเข้าถึง มรณํ ซึ่งความตาย (อตฺตโน) อิทานิ อตฺตานํ อุทฺธริตุํ อสมตฺถตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไม่สามารถ เพื่ออันถอนขึ้น ซึ่งตน ในกาลนี้ เอวํ ฉันนั้น เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า เสนฺติ จาปาติขีณาว อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (พาลา) อ. คนเขลา ท. เสนฺติ ย่อมนอน อนุตฺถุนนฺตา ทอดถอนอยู่ คือว่า อนุโสจนฺตา ตามเศร้าโศกถึงอยู่ ขาทิตปิตนจฺจคีตวาทิตาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. มีการเคี้ยวกินและการดื่มและการฟ้อนและการขับร้องและการประโคมเป็นต้น กตานิ อันอันตนกระทำแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อนว่า (ขชฺชกํ) อ. วัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวกิน อมฺเหหิ อันเรา ท. ขาทิตํ เคี้ยวกินแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้

(ปานียํ) อ. น้ำอันบุคคลพึงดื่ม (อมฺเหหิ) อันเรา ท. ปีตํ ดื่มแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท แห่งพระคาถาว่า ปุราณานิ อนุตฺถุนํ อิติ ดังนี้ ฯ

คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถายกศัพท์แปล ภาค ๕ จบ